

**Ämaqä Jisasi Iqu kuknuä awä
tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquauqä
Wäunuiñqä
(2 Lukä)**

Yätamäkkqä kuknuä hiñuiqänjä iquvi

Lukä iqu kuknuä äñguä we-huñqä-tänjä iqu, Jisasi Iqueñqä äqäkqe, bukä täuñi, wiyä inä ikqe. Iqu bukä qäquaqi äqäkqä iquvi. Bukä täuñi, Dñä Äñguä Iqu, ämaqä Jisasi Iqu kuknuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquau, näññqetä, yänänäqñqetä vqañgqetäñi, iqua Jisasi Iqueqä kuknuä äñgui awä ätuäkämiñuwi iuñi, ne a ätäutqänju. Iqua anä-himqä Jerusälemä iutä, qua Jutiya anä eeqänänjä iutä, qua Sämalıya anä eeqänänjä iutä, itanğa qua eeqänänjä hituñuä äwiñqä-ma, awä ätuäkämiñuwi. (1:8 hiñuä qundñqe.)

Bukä iuñi, suqä Jisasi Iqueqä yoqä haqä mamäupñqä aquväqñqä iqu, Israitqä iquauqä awä iqisa ätimäuqetäñi, qänakndañi naqä ätimäutä, qua eeqänänjä iu hiñginäwa äwekqenqä kuknuä quea iyyi. Lukä iqu tiñjä motquetñqä äwiñgqe. Wäunüä Jisasi Iqu imäkkqä iutä, ämaqä, Iqueqä kuknuä iu qänaknä iqä iquauqä häñjä-pmeqä iutäñi, nätmätqä iquaqu kuknuä Goti Iqu Israitqä iquatä qänğanä guä ämäsäukqe, qäyunä ämotquakiyi.

Bukä iutañä kuknuä naqänänjä hñqu, Dñä Äñguä Iqueqä wäunüä iñqeyi. Dñä Äñguä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä Dñä Iquvi. Kiñğanäñi, hiññi hapä pmeqä naqänänjä, qu 'Pendikosiñğanñqä' ätmiñuwänğanñi, Iqu ämaqä Jisasi Iqu ämotquamiñqä iquau, äwimakqe. Inji qänakndañi, Dñä

Änguä Iqu kjuä änguitä, yänänäqñqetä, iquau ävqa-ävqa äukqe.

Ga bukä iutañi, ne näqñqä tiññqä ämequ. Ämaqä, Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iqua, qokä-apäkä iu, Jisasi Iqueqä kukñuä ängui awä ätuäpiyängañi, qu kukñuä quäuqä kuapänä ätumiñuwi. Inji, qokä-apäkä kuapänäñi, kukñuä ängui yeeqä ipu itmeqanñuwitañi, ämaqä Jisasi Iqueqä yoqenqä, aquvä äqänätqänuwä iqua, hävemnäqñqä ätimäupu, yänänäqñqä ekuwä iuññqä, ne hiñuä äqunätqänju.

Itanga bukä iuñi, ämaqä Jisasi Iqu kukñuä awä tuäk-iqäpñqä ändowatkqä iquaunqä tiwiqe, kuapänä äyuänä. Itangi iquatañi, Pitä iqtä, Poli iqtä imäkkiyä iñqe, tiwiqä aañä kuapänäñä äyuänä. Pitä iqu, Jisasi Iqtä qañä ikipu, wäuruänqä näqñqä ämamiñuwä iquatañä iquvi. Injqe Poli iqu qänğanäñi, Jisasi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä itä, Iqueqä kukñuiu qänaknä miqä imiñqe. Iqu ämaqä, Jisasi Iqueqä yoqenqä aquvä qänätanñuwä iquau, mäñdi kittqiyätñqä wäuruä yänänäqñqä ikämiñqe. I etangi Jisasi Iqu, Poli ique tääqä ätuätumetä, Iqueqä wäuruä imäkätñqä kiñganäñä-que iwimäkkqe.

Bukä iutañä hñqäqñi, Lukä iqu, tiwiqä Poli iquenqä ätätäqänğani, “Ne iñjä-iñjä imäkkqueqä” ätätä äqäkqe. Ämaqä näqñqä-tänä kuapänäñä iqua, kjuä tiñjä indqänätqänjä. Lukä iqu hea hñquauñi, Poli iqtä iqueqä näueqä iquatä, qañä anä äyä ikämiñuwi. Inji iqu tiwiqä hea iqu anä ätuäkämiñuwiñqä ätuätäqänğani, iqu, “Ne iñjä-iñjä imäkkqueqä” ätätä äqäkqe.

Jisasi Iqu, Dñä Änguä Iqu äquvepäniqenqä ätukqenqä

¹⁻² Tipilusi iquki, nyi bukä huiziqu äqäqkä iunji, Jisasi Iqu imäkminqenqätä, näqñqä äwiminqenqätä, hiunji Goti Hanjuwä Iqu, Ique ätuma ekqänganqe, eeqänäni ae äqäqke. Goti Hanjuwä Iqu, Ique änyä mä-tuma mayqänga, Iqu ämaqä, kukñuä awä tuäkiqäpñqä dawatätñqä atäunüä ikqä iquauñi, qu wäunüä imäkp-nuwänqä diñqe, Dñä Äñguä Iquesa ätukqe. ³ Iqu täñä-hunqe qäpu ae ämeqe, qänakndanji, ämaqä iquau äwimeqe, iqua, “Iqu ävautä, häñä äpmenä” kñuä vätnqä diñqe, nätmätqä kuapänäni imäkkqe. Hea 40 iunji, Iqu äwimeqisätä, Goti Hanjuwä Iqunä miqä iunqä ätuminqe. ⁴ Hea hñqueni, Iqu iquatä buayä anä änäpu, tiinjä ätukqe. “He Jerusälemäñi, mävämeqä iqäpñqä. He nätmätqä äñguänänjä, Apiqu ‘Äwimniqeqä’ ätkqenqä, hiñuä äqämbu pmeqäpñqä. Hiñuiqänänji Nyi iinjä awä ae etkqeqä. ⁵ Ii tiinjä. Jonä iqu ämaqe, eqetä asñä äqäminqe. I etanji hiunji kuapänänjä maeqänga, he asñi, Dñä Äñguä Iquesä mapñqäuä” ätukqe.

*Jisasi Iqu, qäukuä haqä yätunqä ekqenqä**

⁶ Iqua aquvä äqämbu anä äpmapiyi, Ique yatñqä tii äwikuwi. “Naqä Iquki, täñganji Si Israitqä iqua, Romä-tañä iquauä yäpä imä mäpmeqä ipñqä, anji yänjänäñqä iwimäktñqätanä?”

⁷ Kimanji, Iqu tiinjä ätukqe. “Hiunji Apiqu ätekqenqe, he näqñqä maeqä ipñqäuä. Näqñqe, Apiqu Kiqä-kiuänä enä. ⁸ Injäqe Dñä Äñguä Iqu emeqanqa, qänakndanji, he yänjänäñqä ämepu, Nyaqä kukñuä awi, Jerusälemä iutä, qua Jutiya anä eeqänänjä iutä, qua Sämalija anä eeqänänjä iutä, qua eeqänänjä hitunüä äwiñqä-ma, tuäk-iqäpnuwänqeqä” ätukqe.

* 1:5 Makä 16:19-20; Lukä 24:50-53

⁹ Iqu iinjä ätuäqe, iquauqä hiñuä iqisa yändi-yändi peyätqätanğa, qaquvqä hñqu Ique itmakqe. Itmeqanğa, iqua Iquenji, hiñuä mäqunquä ikuwi. ¹⁰ Iqu äyätqätanğqä yätu, iqua hiñuä yqänä qunätanğuwänğa, ämaqä qäpaiqä imäkñqä hñquaqu, iquatä maqänä qäqi anä ätqäukiyi. ¹¹ Inğanji iquaqu tii ätukiyi. “Ämaqä Galilisanjä iquenä, he qäukuä yätunji, suñqä hiñuä äqumbu tqäunäuä? Goti Hanjuwä Iqu, Jisasi Iquenji, hesa haqä yätunqä itmeqanği ii äqunänjuwä-pa, anğumñi iinjä päniqeqä” ätukiyi.

Iqua, Jutasi iquenyqä tñänqä hñque, atäñuä ikuwiñqä

¹² Inğanji iqua qoqonjä Olipä iu ävämanji, Jerusälemänğqä anği äukuwi. Kiqä qanä uwqe, wanä kilomita. ¹³ Qu iqi ätimäupiysi, anjä hiqñqä haqä yätqä imäkñätanği, äpmaminjuwä-tänjä ique äpaqukuwi. Pitä ique, Jemisi ique, Jonä ique, Endru ique, Pilipä ique, Tomasi ique, Batromi ique, Matiu ique, Jemisi, Aläpiyasi iqueqä hikñä ique, Saimonä, Selotqä iquautanjä ique, Jutasi, Jemisi iqueqä hikñä ique, iqua iqi äpmaminjuwi. ¹⁴ Qu äwqä naqä-hñqunä imbu, Goti Hanjuwä Iqutä kukñuä anä ätqä-manminjuwi. Inğanji apäkä hiuatä, Mäliya Jisasi Iqueqä känaisä, Iqueqä känğukatä, anä äpmaminjuwi.

¹⁵⁻¹⁶ I pmeqisätqätanğuwänğa, hea hñquenji, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqäminjuwä kuapanänjä iqua, aquvä äqänğuwä. Ämaqä 120 inji. Inğanji Pitä iqu, iquauqä awä iqi pämä ätqäuqe, “ñqä nyämaqäuä, kukñuä Dñä Äñğüä Iqu vqanği, Dewiti iqu ätätä, Goti Hanjuwä Iqueqä tuwanuä iu äqäkqe, ae ätimäuqe” ätukqe. “Iqu Jutasi, Jisasi Ique a kiqätññqä iquau hänaqä motqueqä iquenyqä ätukqe. ¹⁷ Iqu nesanjä-qu eä, wäñjuä anä itunqueqä” ätukqe.

¹⁸ (Jutasi iqu, mbqä iqueqä suqä quvqeunğqä äwikiwi, iqu ämeqe, qua hñqu mbqä ikqe. Qänakndanji iqu

qua iqi päknganğa, iqueqä äwqe äpkmäütä yäpaqängisa ätimäukqe. ¹⁹ Iiñiqe, ämaqä Jerusälemätanjä eeqänänjä iqua, näqñqä e ämapiyi, quwqä anjä-kukñuä iu, qua iunqe yoqä ‘Akätamäüä’ änyuätkuwi. Kukñuä iqueqä quati, ‘Qua häñeqä-täñiqä.’)

²⁰ “Ii apqä bukä iunji, tuwanuä tiinjä äqänänjqä-payi.

‘Iqueqä anji, ämaqä hñqu mäpmeqä etanğqä, aanqä iqi ämätnänä.’†

Itanğa tiinjä-pqä inä äqänänä.

‘Ämaqä hñqu-pqe iqueuä yoqä naqetä, wäunjitä, ämenqiyä.’‡

²¹⁻²² Kukñuä ii äqänänqetani, Naqä Jisasi Iqu anği ävaukqenqä kukñuä awi, nesä anä tuaniñqenqä, ämaqä hñque atäunuä yatunqueqä. Ämaqä iinjä iqu, hea Jonä iqu asñä äwikqä iutati, Jisasi Iqu ne äneväma ekqänganqä, Jisasi Iqu wäunuä imäkätqätanğqä iu nesä anä äpmenquä iutanjä hñque, atäunuä iatunqueqä” ätukqe.

²³ Inğanji iqua hñquaqui atäunuä ikuwi. Hñqu Josepä Basäpasi, iqueqä yoqä huizi, Jastusi iquvi. Hñquququeqä yoqe, Matiyasi ique. ²⁴ Qu ii imäkäpu, Goti Hanjuwä Iqutä kukñuä tiinjä ätukuwi. “Naqä Iquki, ämaqä eeqänänjä qua täutanjä tqune, neyaqä qeqä-quuvqenqä näqñqä Iqukiyi. Ämaqä tquaquñi, äsque ätekñiqä, mänätquayä.

²⁵ Inji, Jisasi Iqu, ne Iqueqä kukñui awä tuäkiquatunquä änändowatkqä iutanjä wäunui, ämaqä iinjä iqu, Jutasi iquenyqä tñanğqä pmetñqä. Jutasi iqu wäunuä ii äväma, iqueqä anjä näweqä iunqä äukqeqä” ätukuwi. ²⁶ E ätpiyi, ‘yoqe hiñuiqäñi tqueqä timäunqutiyä’ tpu, hikä hñquaqu zä ekuwi. I etanği, hikä, Matiyasi iqueqä yoqä-täñi, ätimäukqe. Qu iqueni, ämaqä 11, kukñuä awä tuäk-iqäpñqä ändowatkqä iquatä, anä äpmuatekuwi.

† 1:20 Apqä Bukä 69:25 ‡ 1:20 Apqä Bukä 109:8

2

Dnjä Ängguä Iqu äquvepkqenqä

¹ Hiunji hapä pmeqä naqänänjä, qu ‘Pendikosinganjqä’ ätminjuwi, ätimäukqe. Inğanji qokä-apäkä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iqua, anjä hñque äpmaminjuwi. ² Inğanji qäukuä haqä yätutañi, häänqä ätäqe, yuñuä yänänäqñqä enqä-panjä maqänä äpäqe, anjä qu pmetanguwä iqueni kuapänä äwimakqe. ³ Iinjä iäqetani, tä hänaqä enqä-pani äququeqäkanji, iquauqä haqeqä äpmakäwqanği iqänjuwi. ⁴ Inğanji Dnjä Ängguä Iqu, qokä-apäkä iquauñi kuapänä munğanği, qu anjä-kukñuä huitañä-huitañä ätipäqäkuwi.

⁵⁻⁶ Ämaqä Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä qätä wiyqä Israitqä hñqua, qua eeqänänjä iuta ätimäupu, Jerusälemä iu äpmaminjuwä iqua, nätmätqä iinjä qätä äwipiyyi, äpäpu aquvä äqänjuwi. Jisasi Iqueqä ämaqä iqua kukñui, quwqä anjä-kukñuä iu tqäwqanjuwinqe, qu yäunüä ikuwi. ⁷ Qu yäunüä ipiyyi, tiinjä ätñguwi. “Ämaqä kukñuä tä ätätqänjuwä tqua, eeqänänji Galilisanjä-qaueqä. ⁸ Inji änäänjäwä? Ne hñqunä-hñqunänji, qu neyaqä anjä-kukñui qäyunä tqanğä äwiyqueuä” ätñguwi. ⁹⁻¹¹ “Ne ämaqä Patiya pmeqä, Mindiya pmeqä, Elamä pmeqä, Mesäpotemiya pmeqä, Jutiya pmeqä, Kapatosiya pmeqä, Pondusi pmeqä, Eesiya pmeqä, Pälengiya pmeqä, Pam-biliya pmeqä, Isipä pmeqä, Limbiya iunji anjä-himqä Sairini ingisa pmeqä, anjä-himqä Romä pmeqä, Kritä pmeqä, Arepiya pmeqä iqune, ne ämaqä Israitqä iqunesä, ämaqä huizi, Goti Hanjuwä Iquenyqä qonjä anä äuktäutunjuä iquatä, äpätanä äpmeñunä. Iinjä etanği Goti Hanjuwä Iqu, wäunüä yänänäqñqä imäkätñqenqe, qu awi, neyaqä anjä-kukñuä huitañä-huitañi tqanğä qätä äwiyqunä” ätñguwi. ¹² Inğanji qu yäunüä ipu, kñuä kuapänä indqänäpu, tiinjä ätñguwi. “Nätmatqä tä ätimäuqäqe, quati änäänğä?” ¹³ Iinjä etanğqä-qe, ämaqä

hŋqua, quuvqä heqiyqä iquauŋqä tä äsäpu, tiinjä ätkuwi.
 “Tä qu wainqä-eqä kuapänä änäpu, hiqiyqä iqäüä.”

Pitä iqu, kukŋuä awä ätukqenqä

¹⁴ Ingaŋi Pitä iquätä, 11 iquatä, pämä ätqäpiyi, iqu maŋä yänänäŋqä ätätä, qokä-apäkä iuŋi tii ätukqe. “Qua Jutiya iutaŋä iquendä, ämaqä kiŋä imdaŋä äpäpu, Jerusälemä täu äpmeŋuwä iquendä, nyi kukŋuä tä tmqä iqäqe, he qätä äŋguänä änyiyäpu, nätmätqä täŋqe, näŋqä äŋguänä mapŋqeqä. ¹⁵ ‘Qu wainqä-eqä änäpu hiqiyqä iqäüä’ kŋuä maiyqä pa inä, oeyä! Ziŋuitä, 9 kloŋganjqä” ätukqe. ¹⁶ “Tä ätimäuqäqe, hiŋuä-tqä Joeli iqu, ätkqä-panjqä. Iqu tiinjä äyä ätkqeqä.

¹⁷ ‘Goti Hanjuwä Iqu tiinjä ätätqänä. “Hea yäpakän-gaŋi, Nyi qokä-apäkä eeqänänjä iuŋi, ŋqä Dŋä Äŋguä Ique äwiqatmniqeqä. Itaji hiqä ymeqä qokä iquatä, ymeqä apäkä iuatä, hiŋuä tŋnuwiqä. Hiyaqä hikŋä iqua-pqe, wätqä enqä-panjä qumbnuwiqä. Itanga hiyaqä qoyaŋä iqua wätqä qumbnuwiqä. ¹⁸ Tiinjä-pqä inänji. Nyi qokä-apäkä wäŋuä-nyiyqä iquau-pqe, ŋqä Dŋä Äŋguä Ique äwiqatmniqeqä. Inji qu-pqe hiŋuä tŋnuwiqä. ¹⁹ He hiunji iquenqä näŋqä hipŋqenqe, qäukuä yätutä, qua butäŋi, Nyi nätmätqä hiutaŋä-huitaŋä tii imäkmniqeqä. Häŋeqätä, tä suakä naqänänjätä timäuniqeqä. ²⁰ Itanga mäptqe hea äwitä, qaŋui häŋeqä enqä-panjä imäkŋgaŋga, ingaŋi Naqä Iqueqä hiunji, Iqueqä yänänäŋqetä, we-huŋqä naqänänjitä, ämaqe yäŋuä wimäqäŋqä timäuniqeqä. ²¹ Inji ingaŋi, qokä-apäkä, Naqä Iqu yätamäkqä väthqä tääqä tquanŋqä eeqänänjä iqua, Iqu anŋu itmetä häŋä iqumuatäniqeqä” ätätqänä* ätkqeqä” ätukqe.

²² “Ämaqä Israitqä iquenä, nyi Jisasi Nasäretqätaŋä Iquenyqä hetmqä iqäqe, qätä nyipiyä. Goti Hanjuwä Iqu,

* 2:21 Joeli 2:8-32

Ique yänänäqqä iwimäqqaŋgi, Iqu ämaqä mimäqänänjä huitanä di heyaqä awiqisa imäqqaŋqge, he hiñuä äyä äqunänäuä. Hiñuä iinjä äqumbiyi, ‘Iqu Goti Hanjuwä Iquesa äquvepqiya’ kñuä äyä ämeqäüä” ätukqe. ²³ “Goti Hanjuwä Iqu, hiñuiqänä kñuä indqänätä ‘imäkmniqeqä’ ätkqä-pa, Ämaqä Tqueñi hiyaqä hipa iu äyä etapkqeqä. Inji he Iqueñi, ämaqä ququvqänänjä iquauqä hipa iu äväpu, zä-huätatä äuepu, pizqä ae äpäkkuiqä. ²⁴ Iinjä etanji Iqueñi, äpäkoŋqe a makiqätqä iqanji, Iqu äpäkonätä täñä-huñqä meqanğa, Goti Hanjuwä Iqu hiñuinä mäquñquä itä, anğu ävauqumuatkqeqä” ätukqe. ²⁵ “Ii äwimakqe, Dewiti iqu iquenyqä tiinjä ätkqäqä-paniqä.

‘Naqä Iqu, nyaqä hiñuä iqi hea ique-ique pmetanji äqunänänä. Iqu nyaqä ämuangisa äpmeñqe, nyi yäunjuä-yäunjuä miqä ymqänä. ²⁶ I etanji nyi äwqä yeeqä itmä, nqä kukñuä ätätmi, yeeqä iinjqe, Iquenyqänä tqämqänä. ²⁷ Nyi ämaqä, Si “ñqeqä” ätätinä ätenjikñjä iqunä etanğä, nyi ämaqä ae äpäkoŋguwä iquauä anğä iunji äpmetmä, piyanğä wamqe hiñuinä mañqänğä isiniqä. Inji nyi nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu iinjä inyimäkäniqä iinjğä, kñuä ganä indqänätmä, anğuänä pmamqänä. ²⁸ Hänğä-pmeqeunğä hänaqe, Si ae ämändquakñiqä. Itanğa nyi Sitä anä äpmetayitani, Si yeeqä iinjqe daptñiqä’ ätkqeqä” ätukqe.†

²⁹ “Tatqä-guäkenä, nyi kukñuä awi qäyunä tiinjä hetmqänä. Neqä awiqu Dewiti iqu ae äpäkoŋganğa, qu ique qua äptekuwi. Itanğa ique qua äptekuwi, tänganğä-pqe neyaqä awä täqi äyä äptnänä. ³⁰ Iinjä etanji Dewiti iqu hiñuä-tqä-qu eä, iqu näqñqä tiinjä emiñqe. Goti Hanjuwä Iqu, ‘Qänakndanji Nyi tqä tawäkatani, ämaqä naqä si enqä-panğä hñqu imäkmniqeqä’ ätätäqanğanji,‡ Iqu naqä-qakuä ätukqeqä. ³¹ Iutani, Goti Hanjuwä Iqu, Kraisi neyaqä

† 2:28 Apqä Bukä 16:8-11 ‡ 2:30 Apqä Bukä 132:11; 2 Samueli 7:12-13

Ämineyqä Ique, anġu vauqumuatäniqä diŋqe, Dewiti iqu, hiŋuä ganä äqunätä, tii ätkqe. ‘Ämaqä ae äpäkonguwä iquauqä anġu äpmetmä, piyanä wamqe hiŋuinä manġŋqä yäniqeqä.’[§] ³² Iiŋä etanġi Jisasi Iqueŋi, Goti Hanjuwä Iqu qua äptekuwä iuta ae ävauqumuatkqe. Ne eequne hiŋuä iiŋä äqunġqueŋqä awä tquä-neyi. ³³ Täŋganġi Iqu qäukuä haqä yätunġä äyätä, Goti Hanjuwä Iqueuä hipa ämuangisa äpme. Iŋi Goti Hanjuwä Iqu hiŋuiqänä ätukqä-pa, Iqu Dŋä Äŋguä Ique, Kaniqueqä hipa iuta ämetä, nätmätqä tä he hiŋuä äqunäpu qätä äwiyätqänjuwi, ae äyä änequatqiyä. ³⁴⁻³⁵ Dewiti iqu, qäukuä haqä yätunġä mäyqä itäqä-qe, iqu tiinä ätkqe.

‘Naqä Iqu nyaqä Naqä Iqueŋi, “Nyi Tqä himä-wiunġä iquauŋi, mändi äkittqäyätmä, Saqä yäpä iqi pmuatemqän-ġanġe, Si Nyaqä hipa ämuangisa pmayä,” ätukqeqä’ ätkqe.*

³⁶ Iiŋä etanġi Israitqä eeqänänjä iquenä, he näŋŋqä äŋguänänjä mapiyä. Jisasi he zä-huätatä äuekuwä Iqueŋi, Goti Hanjuwä Iqu iwimäkqanġi, Iqu neqä Naqä-qu etä, Kraisi ne Ämineyqä-qu ekqeqä” ätukqe.

Qokä-apäkä kuapänäŋi, kjuä äkunmäknäpu, asŋä ämakuwiŋqä

³⁷ Qokä-apäkä iqua, Pitä iqu kukjuä tqanġqe qätä äwipiŋi, quwqä äwqä hanä kiiŋä vqanġa, yäunjuä ipu, kjuä kuapänä indqänjuwi. Iiŋä ipiŋi, qu Pitä iquesä, ämaqä kukjuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä huizi iquautä, yatŋqä tiinä äwikuwi. “Tatqä-guäkenyä, ne äänä imäkatunquäwä?”

³⁸ Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqu hiqä suqä quvqe huätä maemäutŋqä diŋqe, he eeqänänjä hŋqunä-hŋqunäŋi, kjuä äkunmäknäpu, hiqä quvqe ävquatämäupu, ġa Jisasi Kraisi ne ämineyqä Iqueuä

§ 2:31 Apqä Bukä 16:10 * 2:34-35 Apqä Bukä 110:1

yoqeta, asnjä mapiyä. He iinjä imäkqanguwängani, Goti Hanjuwä Iqu Dnjä Änguä Ique etapänqiyä. ³⁹ Ii, tiinji. Hinjuqänänji, Goti neqä Naqä Iqu, Dnjä Änguä Ique hitapaninqä kuknuä quti ämäsäutäqängani, Iqu qokä-apäkä, Iquenyqä pprjqä tääqä ätuätumeniqä eeqänänjä iunqä, kjuä indqänätä ämäsäukqe. Qu hesanjätä, hiqä ymeqä iquautanjätä, itanga qokä-apäkä eeqänänjä kinjä nämä äpmejuwitanjätä, iquayqä” ätukqe.

⁴⁰ Ga Pitä iqu kuknuä kuapänänji inä ätuätä, itanga, “Suqä quvqä imäqä täqi äpmejuwä iquatä, qui anä imäkjqä dijqe, hiqä-hiuä änguanänjä mimbiyä-qe,” yänänäqqä ätukqe.

⁴¹ Inğanji Pitä iqueqä kuknui, qokä-apäkä iquauqä äwqeunji, änguanänjä ämunqä iqua, qu asnjä ämakuwi. Hiunji iquenji, qokä-apäkä 3,000, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, quuvqä eqämiñuwä huiziquau äwimakuwi.

Quuvqä heqiyqä iqua, äänä-äänä ipu pmeqenqä

⁴² Itanga qu eeqänänjä iqua, kuknuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iqua, näqqä vqangä qätä äwiyäpu, yätamakqä änyäpu, buayä anä änäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätäpu, äpmamiñuwi.

⁴³ Inğanji qokä-apäkä iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqe, “Iqu anjä yänänjqä” kjuä indqänäpu zä imiñuwi. Itanga Goti Hanjuwä Iqu ämaqä kuknuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquau iwimäkqangi, qu nätmatqä ämaqä mimäkqänänjä di kuapänä imäkmiñuwi. ⁴⁴ Qokä-apäkä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyä iqua, äwqe naqä-huinyä imbu, nätmatqä eeqänänjinjqä “ñqe qä” matjqä ipu, “Neyaqeqä” ätnmiñuwi. ⁴⁵ Quwqä quaetä, nätmatqä quwqä ämamiñuwitä, mbqänjqä imäkäpu, mbqä ämapiyi, iwäsäupu, ämaqä äwa iqanguwä iquau äwimiñuwi. ⁴⁶ Qu hiunji ique-iquenji, äwqä naqä-huinyä imbu, hiqäva-imäkqä anjä ingisa aquvü äqänäqisäpu, ga

ymisanji “ŋqänänjqä” matqä ipu, yeeqänä ipu, anä hŋque-hŋque buayä anä änäkämiñuwi. ⁴⁷ Qu iinjä imäkäkipiyän-gani, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeu ämamäumiñuwi. Ämaqä huiziqua ii iqanğä äqumbiyi, qu “Ii anğuiqä” ät-miñuwi. Itanğa hiunji ique-iqueni, Naqä Iqu qokä-apäkä qui imäknätqätanğuwä hui anğumä inä itmetä, quuvqä eqämiñuwä iquatä anä äpmuatemiñqe.

3

Pitä iqtä, Jonä iqtä, yukä quvqä hŋque anğua iwimäkkiy-inğä

¹ Hiunji awiyqä hŋqueni, Israitqä iqua quwqä tääqä tqanğa etanği, Pitä iqtä Jonä iqtä, hiqäva-imäkqä anä iunğä äukiyi. ² Inğanji ämaqä hui, yukä quvqä-tänğä hŋque isuänä äqanğa äpkuwi. Ämaqä iqu, känai yukä quvqä iinjäque änyuekqe. Qu iqueni, hiunji ique-iqueni hiqäva-imäkqä anä hänaqä hŋqu, “Qeqätqeqä” äqonätanğqä-tänğä qäqiqi, qokä-apäkä anä yäpä yänğisa peyqanğuwä iquau, mbqänğä tääqä tqämanguätŋqä, äpmuatemiñuwi.

³ Inğanji ämaqä iqu, Pitä iqtä, Jonä iqtä, hiqäva-imäkqä anä yänğisaŋqä peyiñqä iqanğinyä äqunäqe, “Mbqä hui dapinyqä” ätukqe.

⁴ Iqu i tqanğa, Pitä iqtä Jonä iqtä, ique hiñuä yänänäŋqä äqunyiyi, Pitä iqu, “Si hiñuä yaqänyä” ätukqe. ⁵ Iwä ämaqä iqu, “Iquaqu nätmatqä hui dapiyŋqeqä” kŋuä vqanği, iquaqi hiñuä yänänäŋqä äqunmiñqe. ⁶ I iqanğa, Pitä iqu tiinjä ätukqe. “Nyi mbqä maiqunğä. Itanğa nätmatqä nyi ämenqe, äk-tapmçänä. Inji Jisasi Kraisi Nasäretqätanğä Iqueqä yoqetanji, nyi si äktqänä. Pämä ätqäutnä, qanğä uvä” ätukqe. ⁷⁻⁸ E ätuäqe, iqu iqueqä hipa ämuanğisa a ämäwqätätä, pämä ävauqumuatkqe. Ii iwimäkqanğa, iqueqä yukitä, qoiqetä, maqänänji anğua wimänğanği, pämä yänänäŋqä

ätqäutä, qarjä ikäkqe. Ingarji iqu qarjä tkamä-tkamä äwätä, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä ämamäutä, iquaqtä hiqäva-imäkkä anä yäpä yängisa anä äpekuwi.

⁹ Qokä-apäkä eeqänänjä iqua, iqu qarjä äwätä, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeqä mamäuqanji äqunjuwi.

¹⁰ E äqumbiyi, qu näqñqä tiinjä ekuwi. “Ämaqä tqu, hea ique-ique hiqäva-imäkkä anä hänaqä qeqätqä iu äpme, mbqänqä tääqä änatqämanätñqä iquvqä.” Itanğa qu, yäunüä ipu, “Tä änäñätiyä” tpu ipu, kñuä kuapänä in-dqänmiñuwi.

Pitä iqu kukñuä awi, hiqäva-imäkkä anä yäpä inğisa ätkqenqä

¹¹ Qu iinjä ipiyi, maqänä äpäpu, ‘Solomonä iqueqä anä mätävätinjqä’ ätmiñuwä iqi ätimäupiyi, yukä quvqä iqu, Pitä iqueätä, Jonä iqueätä, hipa a äqätä tqäutangi äqunjuwi. ¹² Pitä iqu i iqanğä äqunäqe, “He Israitqä iquenyä, nätmätqä tä timäuqanğqenqä yäunüä ipu, hiñuä yänänäqñqä suñqä yaqänänäuä?” ätukqe. “He kñuä tiinjä maeyqä pa inä! ‘Ämaqä tqu qarjä äwqäqe, iquaquvqä yänänäqñqä iutatä, suqä jänänänjä imäkkä iutatä, imäkkinyqä.’ Oeyä! ¹³ Li tiinji. Aprähamä iqueqä, Aisakä iqueqä, Jekopä iqueqä, neqä awäkaqä Goti Hanjuwä Iqu,* Iqueqä Wäunjuä-wiyqä Jisasi Iquenji, yoqä naqä äyä äwikqeqä. Iquenji, he pizqä päsqa iquauä hipa iu vqanğuwänğani, Pailoti iqu, Ique hiñuinä qunäwatmätä iqanğa, he Ique tuwä äwiyäpu, Pailoti ique, ‘Ne Jisasi Iquenyqe, mänerqä iqiya’ ätukuwiqä. ¹⁴ Ämaqä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqinyä äpme, suqä jänänjinä imäkkä-qu qäyä etanğqä-qe, he Iquenji tuwä äwiyäpu, ‘Ämaqä päsqa iquenji, hiñuinä qunäwatiyä’ ätukuwiqä. ¹⁵ I etanği he Ämaqä, häñä-pmeqä mitimäuqä

* 3:13 Anğumä Itmakqä 3:6

Iqueri, äpäsqaŋguwänŋa, Goti Hanjuwä Iqu Iqueri anŋu ävauqumuatkqeqä. Ye, iinä timäuqaŋgi hiŋuä äqunŋueetanji, awä-tqä-qoyeyi. ¹⁶ Ye Ämaqä Iqueqä yoqenqä quuvqä eqiyänjueä-qae, ga ämaqä, he hiŋuä äqunäpu näqŋqä equwä iqu, yänänäqŋqä ätimäuqe, ii Qäqueqä yoqetanji. I etanŋi, iqu anŋuä imänŋanŋi äqunänjuwi, ii Jisasi Iqu yeqä quuvqä heqiyqe yänänäqŋqä yemäkqaŋqä iutanjqä” ätukqe.

¹⁷ “Ŋqä nyämaqäüä, hesä heyaqä ämaqä naqä iquatä, he änyä maqŋqä epu, Jisasi Ique ii iwimäkkuwinqe, nyi näqŋqä enjänä. ¹⁸ Inäqe Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä hiŋuä-tqä iquau kŋuä iqä vqaŋgi, iqua ‘Kraisi ne ämineyqä atäunuä ikqä Iqu, hanjä-iqä meniqeqä’ ätäpu hiŋuä ätmiŋuwi. Ga Iqu, he Jisasi Ique päsqanŋä hiŋuinä eqänätä, Iqueqä kukŋuä iinji, qäyunä äyä ätimäukqeqä. ¹⁹⁻²⁰ Goti Hanjuwä Iqu hiqä suqä quvqe huätä maemäutŋqä enŋanŋutqe, hiqä kŋui äkunmäknäpu, suqä quvqe ävquatämäupu, Iqu-tänjä qäqiqinyqä anŋi bpiyä. Iinä iquwi, Naqä Iqu hiqä hapä pmeqä änyä-hänjä etapätä, Jisasi Kraisi hiqä ämeyätŋqä ätekqä Iqueri, anŋu dowatänqiyä. ²¹ I etanŋi tänŋanji, Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä eeqänänji, anŋu änyä-hänjä imäkätqänŋanqä, Jisasi Iqu qäukuä haqä yätu pmetätŋqe. Hea inŋanŋe, Goti Hanjuwä Iqu, hiŋuä-tqä, Iqueqä wäunjuänjqä ätekqä iqua, awä tŋŋqä hiŋuiqänä ätuänjqeqä. ²² Hiŋuiqänänji Mosisi iqu tii ätkqeqä.

‘Hiqä Goti Naqä Hanjuwä Iqu, heyaqä awiqisanjä hŋque, hiŋuä-tqä nyi enqä-panä-qu hiätŋqä atäunjuä yäniqeqä. Iji iqueä kukŋuä eeqänänji, he qänaknä iqäpŋqä.’† ²³ ‘Itanga hiŋuä-tqä iqueri, qätä mäwiyqä imipqe, qui imäknäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqetanji, anä mäpmeqä ipnuwiqä.’‡

† 3:22 Kukŋuä-suqä 18:15 ‡ 3:23 Kukŋuä-suqä 18:19

²⁴ I etanji Samueli iqutä, huizi iquatä, hinguä ätqa äpminuwä iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui awä ätäpu, nätmataqä tännga tä ätimäuqenqä ätminuwiqä. ²⁵ Kukñuä hinguä-tqä iqua ätminuwitä, kukñuä Goti Hanjuwä Iqu hiqä hewukaunqä kukñuä quti ämäsäukqetä, emeqiyä. Kukñuä quti ämäsäutä, Aprähamä iqueni tii ätukqeqä. ‘Tqä taqä-tawäkatanji, qokä-apäkä qua täu pmapunwä ee-qänänjä iquauñi, Nyi änguä iwimäkmiqeqä’ ätukqeqä. ²⁶ Inji he hñqunä-hñqunä, suqä quvqä huätä vquatämäupñqä yätamakqä eyätä, änguä emäkätñqä iunqä, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Wäunjuä-wiyqä Ique ävauqumuatäqetanji, henyqä ganä ändowatkqeqä” ätukqeqä.

4

Qu Pitä iquesä, Jonä iquesä, kukñuä ämitkuwiñqä

¹ Pitä iqutä, Jonä iqutäñi, qokä-apäkiu kukñuä yqänä tuätqätangiyännga, hiqäva-imäkqä iquatä, hiqäva-imäkqä anjiutanjä ämayukä-imañqä iquauqä naqä iqutä, Satyusi iquatä äwimakuwi. ² Inğanji iquaqu qokä-apäkiu näqñqä äväsinjä, “Jisasi Iqu ävaukqä-panjä iñji, ämaqä ae äpäkonjuwä iqua-pqe anji i vaupnuwiqä” tquanginyä äwipiyyi, qu äwqä tnänjä äwingqeqe. ³ Injä ipu, Pitä iquesä, Jonä iquesä a äkiqätpiyyi, mäptqä äwitñqä qäqä etanji, hea awingañqä guä äkiqiyekuwi. ⁴ Injä etanji qokä-apäki, qu iquaqu awä tqanginyä qätä äwipiyyi, kuapänänji, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqäkuwi. Qokä, quuvqä eqäka äpminuwä iqua, eeqänänji 5,000.

⁵ Hea awingañji, Israitqä iquauqä ämiqä iquatä, ämaqä naqä iquatä, kukñuä-suqenqä näqñqä iquatä, Jerusälemä iu aquvä äqänguwi. ⁶ Anasi hiqäva-imäkqä naqä ique, Käyäpasi ique, Jonä ique, Aleksandä ique, Anasi iqueqä käyämaqä huizi iqua-pqe, anä äpmakuwi. ⁷ Pitä iquesä, Jonä iquesä, iquauqä hinguä iqi ämatqätepiyyi, yatñqä

tii äwikuwi. “Qe wäunjuä huäqi imäkqiyi, yänänäqqe äkita pqaŋgi imäkqiyäwä? Tqueqä yoqeta imäkqiyäwä?” ätukuwi.

⁸⁻¹⁰ Ingaŋi Pitä iqu, Dŋä Änguä kuapänä muŋgaŋgi, tii ätukqe. “Israitqä iquau miqä iquendä, ämaqä naqä iquendä, ye suqä änguänänjä, ämaqä yukä quvqä hŋque iwimäkqueneqe, ‘Iqu äŋgui äänä imängutiyä’ tpu, näqqä mapŋqä etaŋgutqe, hesä, Israitqä eeqänänjä iquatä, näqqä tiinjä hipŋqeqä. Jisasi Kraisi neqä ämineyqä, Nasäretqätanjä Iqueä yoqeta, ämaqä yukä quvqä änguä imängqä tqu, heyaqä hinjuä täqi äyä ätqäunä. Jisasi Iqueni, he äpäsäpu zä-huätati äuekuwi, Goti Hanjuwä Iqu aŋgi ävauqumuatkqeqä” ätukqe. ¹¹ “Bukä iuŋi, tiinjä äqänänä.

*‘Aŋä imäkqä iquenä, hikä “quvqeqä” ätäpu huätä ämamäukuwi, aŋä quea eŋqä-pa, aŋä yänänäqqä imäkqä iqueqä.’**

Hikä iqu, Jisasi Iqueqä. ¹² Ne aŋgu inätmeqe, ämaqä hŋqu hmanjqä. Jisasi Iqunänjqä. Qua täuŋi, Goti Hanjuwä Iqu ämaqä hŋqeqä yoqe, mämänätqueqä enä, Jisasi Iquenänjqä” ätukqe.

¹³ Pitä iqtä, Jonä iqtä, zä miqä kukŋuä awä yänänäqqä tqaŋginyä qätä äwikuwä iqua, ämaqä iquaqu, näqqä mayŋqä mäwqä-quaqu äyä etaŋgi äqumbiyi, kŋuä kuapä indqänäpu, näqqä tiinjä ämakuwi. “Hinjuiqänänji, iquaqu Jisasi Iqtä anä äyä äpmamiŋuwiqä.” ¹⁴ Ämaqä yukä quvqä änguä imängqä iqu, iquaqutä anä tqäutaŋgä äqumbiyitaŋi, qu kukŋuä matqä, qanyinä äpmakuwi.

¹⁵ Itaŋi qu iquaqi aŋä aquvä äqänäpu, kukŋuä iwäsäuqä iutaŋä yäpaqä mäŋgisa ändowatpiyi, kukŋuä tii ätŋguwi. ¹⁶ “Ämaqä tquaqiŋi, ne äänä imäkatuŋquäwä? Ämaqä mimäkqänänji imäkqanŋinyä, qokä-apäkä Jerusälemä pmeqä eeqänä näqqä ae eqäüä. Iŋqe,

* 4:11 Apqä Bukä 118:22

ne ze, änä maeqä yanqunä. ¹⁷ Iinjä etangi qokä-apäkä huizi iqua, qätä mäwiyqä ipnqä dijqe, ne iquaquini, ‘Qe yoqä iqueni, ämaqä hnquau-pqe awä mätquä panyinyä-qe’ yänänäqñqä tuatunqeqä” ätnquwi. ¹⁸ E ätmbyi, qu iquaqui tääqä ätuätumepu, qokä-apäkä iuji, Jisasi Iqueqä yoqe ätuäsinyä näqñqä mämotqeqä injqä, pmua imäkkwi.

¹⁹ Inqanji Pitä iqtä, Jonä iqtä, iquauqä kukñui kimañi, tiinjä ätukiyi. “Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä iqini, suqä jänäñi äkikä? Hiqä-hiuä iwäsäupiyä! Ye qänakñäñi, heyaqä kukñuiu yenqätanä, ä Goti Hanjuwä Iqueqeu yenqätanä? ²⁰ Suqä qäyunäñi, tiinjqä. Ye kukñuä awä mätquä pa, miqä yenyqueä. Nätmatqä eeqänäñi, ye hiñuä äqunäta qätä äwiyätqänqenqe, kukñuä awä tenyqueä” ätukiyi.

²¹⁻²² Ämaqä änä mimäqänänjä iuta äñguä imänqgä iqu, iqueqä quväukui 40 ae ämäwqätäukqe. Iinjñqe, qokä-apäkä eeqänänjä iqua, Goti Hanjuwä Iqu imäqñangqenqä, Iqueä yoqe haqeqä mamäuqanqä, ämaqä naqä iqua, iquaqui quvqä imäkpñqe, änä maeqä ikqe. Inji qu iquaquini, kukñuä yänänäqñqä dinä ätupiysi, qe ävquatäwatkuwi.

Qu pemä ipu, kukñuä awä yänänäqñqä tññqä tääqä ätukuwiñqä

²³ I ävquatäwatqanqungwänqä, iquaqu quvämaqä iquaunqä anqumä äwiyi, kukñuä hiqäva-imäqñqä naqä iquatä, Israitqä iquau miqä iquatä, kukñuä ätukuwiñqä awä ätukiyi. ²⁴ I tqanqinyä äwipiysi, äwqä naqä-hñqunä imbu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tiinjä ätukuwi. “Naqä Iquki, Si qäukuitä, quaetä, eqä-huänjitä, itanqä nätmatqä eeqänänjä iu äwiñqä-pqe, imäkkñiqä. ²⁵ Hiñuiqänäñi, Si Dñä Äñguä Ique tqanqñä, Iqu neqä awiqu Dewiti, Saqä wäunjuä-kiyqä ique tqanqñi, iqu tuwanjuä tii ätätä äqäkqe.

‘Qokä-apäki, qua eeqänänjä iuji, äwqä tnänjä sunqä imäkqäuwä? Huiwä huitanjä-huitanjä änyänjuwä iqua, suqä quvqä imäkpnqä, kuknuä hinginäwa sunqä tqäuwä? ²⁶ Ämaqä anjä-himqä eeqänänjä iu miqä iquatä, quwqä ämaqä naqä huiziquatä, mäkänjqä näwe imäkmbu, Goti Naqä Iquesä, Kraisi ämaqeu mitnqä ätekqä iquesä, mändi äkittqäpnqä, aquvä äqängäuwä’ äqänänä.†

²⁷ Tiiji, naqä-qakuiqä. Jisasi, Tqä Wäunjuä-kiyqä Ique, äkittqiyepnqä dijqe, Heroti iqtä, Pondisi Pailoti iqtä, Israitqä iquatä, ämaqä Israitqä qäyä hitangi huizi iquatä, anjä-himqä täu aquvä äqänguwiqä. ²⁸ Qu iinjä imäkkuwi, Si Tqä yänänäqnnqä dutatänä, Tqä äkinqä dutatänä, hijuiqänä ätknä-pa, qänaknä ipu imäkkuwiqä. ²⁹ Naqä Iqukiyä, qu kuknuä zä inemäkpnqä änatquwiinqä knuä indqänyä! Itanga Tqä wäunjuä-kiyqä iqu-ne, Tqä kuknui awä qäyunä tuatunquä dijqe, yänänäqnnqä inemäkiyä. ³⁰ Iyää, Si ämaqä tänjä-yaqä iquau, a äwqätätinä, änguä iwimäkiyä. Jisasi, Tqä wäunjuä-kiyqä Iqueqä yoqeta, ämaqä mimäkqänänjä huitanjä-huitanji, imäkiyä” ätukuwi.

³¹ Qu tääqä qäpu tquanguwännga, anjä qu äpmaminjuwä iqu, yäunjuä-yäunjuä qe ikqe. Inganji qu eeqänänji, Dnjä Änguä Iqu kuapänä mungangi, zä miqä ipu, Goti Hanjuwä Iqueqä kuknui, awä yänänäqnnqä ätukuwi.

Qu eeqänänjä hñqunä-hñqunäni, yätamäkkä änyminjuwiinqä

³² Qokä-apäkä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqäkuwä iqua, qu qeqä-quuvqä naqä-hñqunä imbu äpmaminjuwi. Qu nätmatqä eeqänänjä iinqe, “Iqänänjqä” matqä ipu, ee-qänänji quvaqä awä iqi äwäminqe. ³³ Itanga ämaqä kuknuä awä tuäkiqäpnqä ändowatkqä iqua, yänänäqnnqä-tänjä epu, Naqä Jisasi Iqu äpäkonätä, angu ävaukqenqä,

† 4:26 Apqä Bukä 2:1-2

kukñuä awä ätumiñuwi. Iiñi Goti Hanjuwä Iqu iquauñqä äwinyätä, äñguä iwimäkmiñqe. ³⁴⁻³⁵ Ii tiinji. Ämaqä qua-tänjä, añä-tänjä iquatä, ämaqä mbqä ipñqä imäkäpu, iuta mbqä ämepu, ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquau äwimiñuwi. Iqua iwäsäupu, ämaqä äwa iqañguwä iquau vätkätanguwä iutañi, quvaqä awä iqisañä hñqu, nätmätqäñqä äwa miqä imiñqe.

³⁶ Ingarñi ämaqä hñqu äpmamiñqe, iqueqä yoqe Josepä ique. Iqu hueqä-himqä Lipai iutañä-qu etangi, känai, Saplusi, qua eqä-pñä awä iqi äwiñqä iu ämikqe. Itanga ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iqua, Josepä iqueqä yoqä huizi, “Banäpasiuä” änyuätmiñuwi. Ii tiinji. “Ämaqe yänänäqñqä iwimäkqä iqueqä.” ³⁷ Iqu iqueqä qua hui, ämaqä mbqä ipñqä imäkätä, iuta mbqä ämetä, äma äpätä, kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquau äwikqe.

5

Anänasi iqutä, Sapiraisä, suqä qäyunä mimäkqä ikiyiñqä

¹ Ämaqä hñqutä, iqueqä apäkisä äpmamiñyi. Iyaquiyqä yoqe, Anänasi iqutä, Sapiraisänji. Iqu iqueqä qua hui, ämaqä mbqä ipñqä imäkätä, mbqä ämakqe.

² Iyaquiyqä äwiñqä iutañi, iqu mbqä iinji, hui kiqä-kiuänqä pñqä etä, itanga hui äma äpätä, ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquau äwikqe.

³ Iqu iinjä imäkqanga, Pitä iqu tii ätukqe. “Anänasi iquki, iinji änäänqäwä? Setänä, Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huñqä iqu ikimäkqangi, tqä quaenqä mbqä ämeñi, hui zä etnä, Dñä Äñguä Iqueñi suñqä quangä ätunya?” ätukqe. ⁴ “Si quae mbqänqä mimäkqänqani, ii tqänänjä eänqe qä. Itanga mbqänqä imäkätinä mbqä ämeñänqani, mbqe tqä-täuä ämitqänjä-qae, tqä äkiñqä iunä imäktnä. Si kñuä quvqä indqänäñi, äänä etangiñi? Iñi si suqä

quanji, ämaqä iqune minetqueqä inyä, Goti Hanjuwä Ique itquenyä” ätukqe.

⁵ Inğanji Anänasi iqu kuknjuä ii qätä äwiyäqe, qua iqi äpäknäqe, pizqä qe äpäkongqe. Itanga ämaqä nätmätqä tä timäuqanqgenqä qätä äwipiyä iqua, qu eeqänänjä zä ikuwi. ⁶ Hiknjä iqua pämä ätqäümä äppiwi, iqueqä huiwi yuä huäqä äutäpu, yäpaqä mängisa äma äwäpu, qua äptekuwi.

⁷ Hmbu ti äpmapiwi, Anänasi iqueqä apäki nätmätqä iinj timäuqanqgenqä maqñqä eä, anjä yäpä ingisa qe äpekqe. ⁸ Li äpeyqanğa, Pitä iqu yatñqä tiinj äwikqe. “Si diyä. Qeeqä quaenqä mbqä ämeqiyi, tä qesanä?”

Li kimañi, “Auqä! Li qeyqä” ätukqe.

⁹ Li e tquanğa, Pitä iqu tii ätukqe. “Qe kñuä naqä-hñqunä indqänäsinyä, Drjä Änguä Iquerji suñqä yamwiqä vqinyqä?” E ätuäqetani, “Qätä nyiyä! Ämaqä tqä qokique qua äptequwä iqua äpäpu, anjä hänaqä iqi äyä ätqäunäuä. Iqua si-pqe inä äkma upuñqeqä” ätukqe.

¹⁰ I tquanğanä, ii Pitä iqueqä yukä-tänjä iqi äpäknäqe, pizqä qe äpäkongqe. Hiknjä iqua äppiwi, pizqä witanği äqumbiyi, yäpaqä mängisa äma äwäpu, qokique äptepiyä iqi, äptekuwi. ¹¹ Inğanji qokä-apäkä quuvqä heqiyqä iquatä, ämaqä suqä e timäuqanqgenqä qätä äwipiyä iquatä, zä kiiñä ikuwi.

Qu wäunjuä ämaqä mimäkqänänjä huitañä-huitañi, kuapänä imäkmiñuwinqä

¹² Ämaqä Jisasi Iqu kuknjuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iqua, wäunjuä ämaqä mimäkqänänjä huitañä-huitañä, qokä-apäkä iuqä awä iqi imäkmiñuwi. Ämaqä quuvqä eqäkuwä iqua, äwqä naqä-hñqunä änyäpu, Solomonä iqueqä anjä mätävätinjä iqi, aquvü äqänäqismiñuwi. ¹³ Ämaqä huizi, qutä aquvü anä maqñqä

ipiyä iqua, quwqä yoqe haqeqä ävauqumuatäpiyä-qe, zä wiŋganji, anä mäpmeqä imiŋuwi. ¹⁴ Inji qokä-apäkä kuapänäni, Naqä Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä ämaqä iquau äwimepu anä äpmamiŋuwi. ¹⁵ Injä timäuqanqenqä, qu ämaqä tänjä-yaqä iquauŋi, iquauqä anjuuta, yquvanju yäpaqänqisa äma äpäpu, hänaqä iqi äwätemiŋuwi. Ii imiŋuwi, ii Pitä iqu ämäwqätäutäqanqanji, iqueqä ktqe, ämaqä yaqä iquau ktqä ämuämä mäwqätäuqanquti, anqä imämbnqä diŋqeyi. ¹⁶ Ämaqä anjä-himqä Jerusälemä-tänjä qäqiqi pmeqe, qu-pqe aquvä äqänäpu, ämaqä tänjä-yaqä-tänjä iquautä, dnä quvqä-tänjä iquautä ätuma äpmiŋuwi. Inqanji ämaqä injä eeqänänjä iqua, anqä imänjuwi.

Enjätqä hnqu, guä pmetanquwä iquau, yäpaqänqisa ätuma äukqenqä

¹⁷ Hiqäva-imäkqä naqä iqtänä, iqtä näueqä imäkn-miŋuwä iquatänä, äwqä quvqä äwiŋgqe. Iqua Satyusitanjä iquayi. ¹⁸ Iqua äwqä quvqä wiŋganqa, ämaqä kuknuä awä tuäkiqäpnqä ändowatkqä iquauŋi, ämaquqä hiŋuä iqi a äkiqätäpu, guä äpmuatekuwi.

¹⁹ Heatqä iqueŋi, Naqä Iqueqä enjätqä hnqu äpäqe, guä pmuateqä anjuŋi qnqanjä äwuteyäqe, iquauŋi yä-paqänqisa ätuma äpätä, tiinjä ätukqe. ²⁰ “He äwäpu, hiqäva-imäkqä anjä ququawä iu ätqäupu, qokä-apäkä iunji hänjä-pmeqä änyä-hänjinqä awä eeqäpnä tupiyä” ätukqe. ²¹ Iqua qätä e äwipiŋi, zijuä matqänqa, hiqäva-imäkqä anjä duŋqä äupiŋi, ämaqu näqŋqä wipŋqä ipäqäkuwi.

Inqanji hiqäva-imäkqä naqä iqtä, iqueqä näueqä iquatä, aquvä äqämbiyi, Israitqä iquau miqä naqä eeqänänjä iquau, tääqä qe ätuätumakuwi. Aquvä äqämbiyi, ämayukä-imaŋqä hui, kuknuä awä tuäkiqäpnqä ändowatkqä iquau ätuma pŋŋqä, guä pmeqä anjä duŋqä qe ändowatkuwi. ²² Iqi ätimäupiŋi, ämaqä kuknuä awä

tuäkiqäpñqä ändowatkqä iqua, mäpmetangä äqunjuwi.
²³ E äqumbiyi, anju äupiwi, “Ne anä qñqanji, yänänäqñqä yqänä hinätangji äqunänjunä” ätukuwi. “Itanga ämaqä guä pmuateqä anä iu miqä iqua, anä qñqanä eeqänänä iunji, hiñuä äqumbu tqäutangä äqunänjunä. Inäqe ne qñqanä äutäuquque, ämaqä anä yäpä yänjisani mäpmetangä äqunänjunä” ätukuwi.

²⁴ Hiqäva-imäkqä anjutanä ämayukä-imañqä iquauqä naqä iqtä, hiqäva-imäkqä naqä iquatänä, kukñuä ii qätä äwipiwi, qu kñuä kuapänä indqänäpu, “Squä timäutñqäwä?” ätñguwi.

²⁵ Inganji ämaqä hñqu äwimeqe, tii ätukqe. “He qätä nyipiyä! Ämaqä he guä äpmuatequwä iqua, tänganji qu hiqäva-imäkqä anä ququawä iu ätqäupu, qokä-apäkä iu näqñqä ävätqänäüä” ätukqe. ²⁶ I tquanga, ämayukä-imañqä iquauqä naqä iqtä, iqueqä ämaqä iquatä äwäpu, ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquauñi, qeiqinyä ätuma äpkuwi. Qokä-apäkä iqua hikä ämepu, pizqä puäsqä diñqä zä wingangji, iqua iquauñi, quvqä hui miwimäkqä da, qanyä ätuma äpkuwi.

Kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iqua, pemä ipu, kukñuä ätukuwiñqä

²⁷ Iquau ätuma äppiwi, Israitqä iquau miqä naqä eeqänänä iquauä hiñuä iqi äkitqätekuwi. Itanji hiqäva-imäkqä naqä iqu, iquau tiñä qe ätukqe. ²⁸ “He ämaqeunji, Ämaqä iñä Iqueqä yoqe ätuäpu, näqñqä mävwä ipñqe, ne pmua emäkqueqä. Inäqe he näqñqä yqänä vättqätangä, ämaqä Jerusälemä pmeqä eeqänänä, heyaqä kukñui qätä ae eyquwiqä. Ne Ämaqä Ique pizqä äpäkkquenqe, he quangä hiñgi änanyuätquwiqä” ätukqe.

²⁹ Iqu iñä tquanga, Pitä iqtä, ämaqä Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä huizi iquatä, kukñuä ki-manji, tiñä ätukuwi. “Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuitä,

ämaqeüqä kukñuitä, asänänjä maeqä eqanğani, ini ne Goti Iqueqenä qänaknä yanğunä. ³⁰ He Jisasi Iqueñi, zä-huätatä äuepu, pizqä päsqañguwänğa, atqä-awäkauqä Goti Hanjuwä Iqu, Ique anğumä äyä ävauqumuatkqeqä. ³¹ Iqueñi, Goti Hanjuwä Iqu ätuma äyätä, Iqueqä hipa ämuanğisa, äyä äpmuatekqeqä. Ini Iqu neyaqä hänaqä Ämänätqueqä-qu eä, anğumä Inätmeqä-qu eä, äpmaqeqä. Ga e äpmeqetani, Israitqä iqune, neqä knui äkunmäknatuñquä yätamäqä äneyätä, neqä suqä quvqä huätä mänatnämäuquätñqä diñqeyi. ³² Ne nätmätqä iinğä timäuqañgi äqunani, awä ätätuñqueqä. Itanğa Dñjä Äñğüä Iqu-pqe awä inä ätätqänä. Dñjä Äñğüä Iqueñi, Goti Hanjuwä Iqu, qokä-apäkä qätä äwiyäpu, qänaknä itqänjuwä iquauñi, ae ävqeqä” ätukuwi.

³³ Ämaqä miqä iqua kukñuä tä qätä äwipiyyi, quwqä äwqe tnänjä winganği, iquauñi pizqä päkññqä äwiñgqe. ³⁴ Iinğä ipiyitani, ämaqä miqä hñqu pämä ätqäukqe. Iqueqä yoqe, Gämeliyoli ique. Iqu Parisi iutañä-qu eä, ämaqeu kukñuä-suqenğä ämotqueqä ique. Iqueqä yoqe, qokä-apäki ävauqumuatmiñjuwi. Iqu pämä ätqäuqe, “Ämaqä tquauñi, yäpaqä mänğisa wänğäpu pmapñqä ätuma upiyä” ätukqe. ³⁵ Qu yäpaqä mänğisa ae äwqañguwänğa, Gämeliyoli iqu, ämaqä miqä huiziquau tii ätukqe. “Israitqä iquenyä, he ämaqä iinğä iquau quvqä iwimäkññqä enğanğutqe, knuä anğüänä ganä indqämbiyä. ³⁶ Quväuukuä kuapanä mäpäwqänğa, Teutasi iqu ätimäuqe, ‘Nyí ämaqä naqä, yoqä-tänjunğä’ tquanğa, ämaqä 400, iquenyqä qänaknä ikuwiqä. Qua miqä iqua, ique pizqä äpäsäpu, ga iquenyqä qänaknä imiñjuwä iquauñi, äpäsändqiyäwqatqañguwänğa, iquauqä wäunui qui imäkñgqeqä. ³⁷ Iinğä ätimäukqeunji, gapmanqä iqua ämaqeüqä yoqä meqañguwänğani, Jutasi Galilisañğä iqu ätimäuqe, ämaqä hñqua qua miqä iquatä mäkä

humbnqä äwqä äwivauqumuatkqe. Iquenjä-pqe, qu pizqä äpäsäpu, ga iquenyqä qänaknä iminjuwä iquauñi, äpäsändqiyäwqatkuwi. ³⁸ Tänganji nyi he etqänä. He ämaqä tquauñi, nätmätqä hui miwimäkqä ipu, hiñuinä qumbiyä. Ii tiinjqä. Ne maqñqe. Wäunjuä tä, iquauqä kñuä indqänqä duta timäuquti, ä Goti Hanjuwä Iqueqä duta timäuqutiyä? Qu quwqä kñuä indqänqä duta imäkqanpqe, qui imäknänqiyä. ³⁹ Iinjä etanji, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä-kiauä imäkqanqutqe, he a änä makiqätqä ipñqäuä. Iinjä, he Goti Hanjuwä Iqutä mäkähunqä enqä-pañä epñqäuä” ätukqe.

Inganji, naqä iqua, Gämeliyoli iqueä manji qänaknä ipu, tiinjä ikuwi. ⁴⁰ Qu ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquau tääqä ätuätumapiyi, ämaqä hñqua, iquau jävqä päkñqä ätukuwi. E imäkpiyitanji, qu iquauñi, Jisasi Iqueä yoqe anju matqä ipñqä pmua imäkäpu, hiñuinä äqunäwatkuwi. ⁴¹ Inganji ämaqä Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iqua, ämaqä miqä iquau ävämanji, aquvänä ipu yäpaqä mäñgisa äpäukuwi. Goti Hanjuwä Iqu, iqua Jisasi Iqueqä yoqä duta womba mapñqä, hiñuinä äqunqñqä aquvänä ikuwi.

⁴² Itanji hiunji ique-ique, qu hiqäva-imäkqä anjütä, ämaqä hñquauqä anjütä, näqñqä äväkäminjuwi. Qu mäwquatämäuqä ipu, kukñuä äñguä we-hunqä-tänji, awä tiinjä ätuminjuwi. “Kraisi ne mineyätñqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Iqu, Jisasi Iqu Qäqueqä.”

6

Iqua, yätamäkqä vqä 7 iquau, atäunjuä ikuwinqä

¹ Inganji ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iqua, kuapanä timäutqätanqunwanjanji, ämaqä kinjä nämđanjä, Grikä iquauqä anjä-kukñuä tqä iqua, ämaqä Israitqä iquauqä anjä-kukñuä tqä iquau, äkasuwä

tiinjä ätukuwi. “Hiunji ique-iquenji, he qokä-apäkä buayänjqä äwa iqanquwä iquau, yätamäkkä ävâpiyänqanji, nesanjä apäqñqä iuaunji, mävvqä itqänäüä” ätukuwi. ² Inqanji ämaqä, Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iqua, quuvqä heqiyqä eeqänänjä iquau tääqä ätuätumapiyi, tiinjä ätukuwi. “Ne Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui, hinuinä äqunätanä buayinä iwäsäumitatque, ii ängüä hmanjqä. ³ Inji, tatqä-guäka iquenä, hiyaqä awä iqinjä ämaqä suqä ängüänänjä iqä 7 iquau atäunjuä ipiyäl! Qu yoqä ängüänä äqombu, Dñä Ängüä Iqu iquau kuapänä munätanji epu, ä näqñqä ängüä kuapä-tänjä iquauñi, atäunjuä ipiyä. Inji ämaqä iqua, buayä iwäsäuqäpñqäüä. ⁴ Injqe ne neqä-neuänji, hea ique-ique Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätuätanä, qokä-apäkä iquau, Iqueqä kukñui awä tqauñqunä” ätukuwi.

⁵ Qu e tqauñquwiñqe, qokä-apäkä eeqänänji kiiñä qe äwiñqce. Inji qu Stipenä iqu, quuvqä heqiyqä yänänäqñqä-tänjä-qu eä, Dñä Ängüä Iqu kuapänä ämunätanqä ique, atäunjuä ikuwi. Iqutänji, qu Pilipä ique, Plokolusi ique, Nikanolä ique, Timonä ique, Pamnasi ique, Nikolasi ique, iquau atäunjuä ikuwi. Nikolasi iqu Andiyokätanä eä, Israitqä iquautanä hma etanqçqä-qe, Goti Hanjuwä Ique qänaknä iqä-qu qänqanä ätimäukqe. ⁶ Qu iquau atäunjuä ipiyi, kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquauqä hiñuä iqi ätqätekuwi. Inqanji ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iqua, qu wäunjuä tä imäkpñqä ätepu, hipa haqeqi äwiyäpu, Naqä Iquenyqä tääqä ätkuwi.

⁷ Inqanji Goti Hanjuwä Iqueuä kukñui, im-imä äukqe. Itanji Jerusälemä iunji, qokä-apäkä quuvqä heqiyqä iqua, kuapänä ätimäukuwi. Hiqäva-imäkkä iquautanä kuapänänjä-pqe, quuvqä eqiyäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuinjqä qänaknä ikuwi.

Qu Stipenä ique a äkiqätäpu, kukjuä ämitkuwiñqä

⁸ Goti Hanjuwä Iqu Stipenä iqueni, änguä iwimäkätä yänänäñqä vqanji, iqu wäunjuä ämaqä mimäkqänänjä huitañä-huitañä di, qokä-apäkä awä iqisa imäkminqe. ⁹ Ingañi ämaqä hñqua, Stipenä iqtäñi, kukjuä mäkä enqä-pa äunminjuwi. Ämaqä iinji, Israitqä iquauqä anjä aquvääñqä hñquesañä iquae. Anjä iquenqe, “ämaqä qänğanä wäunjuä hinginä äwiminjuwä iquauqä anjä aquvääñqeqä” ätminjuwi. Anjä iqueni, ämaqä anjä-himqä Sairinisañä iquatä, anjä-himqä Aleksandiyatanjä iquatä, itanğa qua naqä Silisiyatanjä iquatä, qua naqä Eesiyatanjä iquatä äpaquminjuwi. ¹⁰ Kukjuä mäkä i hunğanjuwä-qe, Stipenä iqueni Dñä Änguä Iqu näñqä änguänänji vqanji, qu iqueuä kukjuwi mäñdi makittqiyqä iminjuwi. ¹¹ Ingañi iqua, ämaqä hñquau-mända kukjuä zä tquangä, iqua kukjuä quanji, “Ne Stipenä iqu, Mosisi iquenyqätä, Goti Hanjuwä Iquenyqätä, kukjuä quvqä tätqätanji äwiyänjunä” ätukuwi.

¹² Ingañi ämaqä, Stipenä iqtä äkasuwä ätnjuwä iqua, qu ämaquqätä, ämaqä naqä iquauqätä, kukjuä-suqenqä näñqä iquauqätä, äwqe, äwivauqumuatkuwi. Inji qu äupiwi, Stipenä ique a äkiqätäpu, ämaqä miqä naqä ee-qänänjä iquauñqä ätuma äukuwi. ¹³⁻¹⁴ Iqi ätimäupiwi, qu ämaqä quangä-tqä hui ätuma pquanguwänğa, qu Stipenä iquenyqä tiñä ätukuwi. “Ämaqä tqi, tiñä tqanji äwiyänjunä. ‘Ämaqä Jisasi Nasäretqätanjä Iqu, anjä tqenji qui imäkätä, suqä Mosisi iqu hiñuiqänä änätapqeuñi, hui-mända iwäsäuniqeqä.’ Iqu iinjä ätqa äpätnqe, hiqäva-imäkqä anjuñqätä, neqä kukjuä-suqenqätä, kukjuä quvqä ätätnqe” ätukuwi. ¹⁵ I tqanguwänğa, ämaqä iqi äpmapiyä iqua, qu eeqänänji, Stipenä ique hiñuä yänänäñqä äqunäpiwi, iqueqä hipenjuä iunji, enjätqä hñqueqä hipenjuä enqä-pa äqunjuwi.

7

Stipenä iqu, ique kukɲuä ämitkuwä iquau, kima ätukqeqä

¹ Inganji hiqäva-imäkkä naqä iqu, Stipenä ique yatɲqä tii äwikqe. “Ii naqä-qakuätanä, qanğätanä?”

²⁻³ Iqu e tquanga, Stipenä iqu, “Tatqä-guäkendä apiqukuendä, qätä nyipiyä” ätukqe. “Neyaqa aw-iqu Aprähamä iqu, aɲä-himqä Harenä iunqä mäwqä, qua Mesäpotemiya iu yqänä pmetanğa, Goti We-hunqä Kuapä-tänjä Iqu, ique äwimetä, ‘Si tqä qua täütä, tqä näueqä täütä ävämetnä, qua Nyi ämäktquamqä dunqä uvä’ ätukqeqä. ⁴ Inganji Aprähamä iqu, Kaländiya iquauqä qua iu ävämaɲi, iqu äwätä aɲä-himqä Harenä iu äp-makqeqä. Iqisaɲi, iqueqä kaniqu äpäkonganğa, Goti Hanjuwä Iqu ique qua he äpmerjuwä täunqä ändowatkqeqä. ⁵ Iqu täqi timäuqanğa, qua näweqä metɲqe, Goti Hanjuwä Iqu qua hui mäwqä itä, ‘Qänakndanji Nyi qua tä tqätä, tqä taqä-tawäkauqätä hetapmninqeqä,’ ätukqeqä. Goti Hanjuwä Iqu, Aprähamä iqu ymeqä maeqä pmetanğa, kukɲuä iinji, inğa ätukqeqä. ⁶ Itanğa iquenji, tiinğä-pqä inä ätukqeqä. ‘Tqä taqä-tawäka epqä iqua, qu äwäpu, qua ämaqä hɲquauä-tänjä iqi pmapnuwiqä. Ämaqä iqiɲä iqua, iquauɲi, quwqä wäunjuä-wiyqä hiɲɲinğä-qua pmapɲqä iwimäkäpu, quvqä itqueqäpnuwiqä. Inyänä wimetqätanğuti, quväukuä 400 e pmetpnuwiqä. ⁷ Qänakndanji ämaqä suqä quvqä e itquamipqä iquauɲi, Nyi hanğä-iqä wimniqeqä. Inganji tqä taqä-tawäka iqua, qua iunji ävämapiyi, täqinyqä äpäpu, Nyaqä yoqe, haqeqä ämamäupu, pmapnuwiqä’ ätukqeqä. ⁸ Iinğä ätuäqetanji, tiinğä ätukqeqä. ‘Nyi kukɲuä ätätmä eqäqä tä, i witäniɲqä, Nyi si suqä huiwä häuä ktäuqe ktapmqänä.’ Aprähamä iqu näɲnqä iinğä ämeqe, apäki Aisakä ique ämikqeuɲi, hiunji 8 päwqanğa, ymeqä iqueqä huiwi häuä äktäukqeqä. Inji

Aisakä iqu, Jekopä iqueni asänä imäkkqeqä. Itani Jekopä iqu neyaqä awäka 12 iquauji, asänä imäkkqeqä.

⁹⁻¹⁰ Jekopä iqueqä ymeqä iqua, qu kängua Josepä iquenyqä wiunqä ipu, ique, ämaqä huiziquau, mbqä mapnqä vqanquwännga, iqu Isipä iuji, wäunjuä-wiyqä hinginqä-qu äpmaminqeqä. Inganji Goti Hanjuwä Iqu, iqtä anä äpme, hanjä-iqä eeqänäni huätä ämätinämutä, yätamakqä äwiminqeqä. Iqu ique näqnqä änguänäni vqangi, ämiqä naqä Isipä iutanä iqu, iquenyqä wingangi, ique atäunjuä äwikqeqä. Iqu Isipä iu ämaqä naqä äpmetä, ämiqä naqä iqueqä nätmatqä eeqänänjä anjä iunjä-pqe, ämiminqeqä.

¹¹ Qänakndani qua eeqänänjä Isipä iujitä, Kenanä-pqä iujitä, buayä dä naqänänjä timäuwangi, ämaqä-pqe hanjä-iqä naqä meqanquwännga, neyaqä atqä-awäka-pqe, buayä mämoqumueqä iminjuwiqä. ¹² Inganji Jekopä iqu, 'Kuä-witqä Isipä du äwinä' tqangä äwiyäqe, iqu neyaqä awäkauni, Isipä iunqe kinganäni ändowatkqeqä. ¹³ Qu anguni Isipä iunqä uwqanquwänngani, Josepä iqu qutaqauni, 'Nyi Josepä iqunjä' ätukqeqä. Ämaqä miqä naqä iqu, Josepä iqueqä kanmqätä, kutaqä-känguäkaunqätäni, inganä näqnqä ekqeqä. ¹⁴ Inganji Josepä iqu, kaniquenyqä kuknuä ändowatätä, iqu iqueqä ämaqä iquatä, Isipä iu anä pmapnqä itumakqe. Qokä-apäkä eeqänäni, 75 äwokuwiqä. ¹⁵ Inganji Jekopä iqu, Isipänqä e äquveqäkqe, qänakndani äpäkongqeqä. Itanga neyaqä awiqukua-pqe, inä äpäkonguwiqä. ¹⁶ Iquauqä huiwi, anjä-himqä Sekemänqä angu äma äpäpu, qua äptekuwiqä. Ämaqä qua ptnqä Sekemä iuji, hinuiqänäni Aprähämä iqu, Hamo iqueqä ymeqä iquau mbqä ikqeqä.

¹⁷ Nätmatqä tä, Goti Hanjuwä Iqu, Aprähämä ique qänginga ätukqä-pa timäutnqä itqätanga, Isipä iuji, ämaqä Israitqä iqua kuapänä eqiyämanguwiqä. ¹⁸ Inganji,

ämiqä naqä, Josepä iquenyqä maqqä hñqu, Isipä iu äpmaqeqä. ¹⁹ Iqu neyaqä atqä-awäkau quangä enqä-pañä imäkätä, suqä quvqä itquetä, yänänäqqä tquangi, iqua ymeqä dänjä iquañi, yäpaqä mængisa äpäkombñqä ämatnämäumiñwiqä.

²⁰ Hea iñgani, Mosisi iqueqä känai, ique ämikqeqä. Goti Hanjuwä Iqu, ‘ymeqä tqu änguiqä’ kñuä äwikqeqä. Qu iqueni, qañuä hñquaqi-hñque päwqanğanqä, kaniqeqä anä iññi, ängüänänjä ämimiñwiqä. ²¹ Qänakñi, qu yäpaqänğisa matnämäuqanğuwänğa, ämiqä naqä iqueqä meqi ämetä, iqueni iyyqä ymeqä enqä-pa ämimiñqeqä. ²² Isipä pmeqä iqua, iquauä näqqä eeqänänñi ique ämotqueqanğuwänğa, iqu naqä-qu eätä, kukñuä ängüänänjä tqä-qu eätä, wäunjuä yänänäqqä imäkkä-qu ekqeqä.

²³ Iqueqä quvükui 40 ae äpäwqanğani, iqu, iqueqä käyämaqä Israitqä iquañqä kñuä indqänätä, hiñuä qunätñqä äukqeqä. ²⁴ Iqu äwäqe, ämaqä Isipätanğ hñqu, Israitqä hñque quvqä itquetqätangi äqunäqe, Israitqä ique yätamäkkä ävätä, Isipä pmeqä ique quvqä kima ävätä, pizqä äpäkkqeqä. ²⁵ Iqu e imäkätäqanğani, kñuä tiñjä äwimiñqeqä. ‘Israitqä iqua nyinyqe, näqqä tiñjä mapñqäuä. “Goti Hanjuwä Iqu Mosisi iquesa, ne änewewqatänqiyä.”’ Iñäqe qu iñqe, maqqä emiñwiqä. ²⁶ Hiññi awiñgani, iqu Israitqä hñquaqi mäkä hunätqätanğinyä äqunäqe, iquaqi äwqä naqä-hñqunä nyiñqä itamäkätñqä äwinyätä, ‘Äi, suñqä mäkä hunätqäninyqä? Qenğueñgiyyä’ ätukqeqä. ²⁷ I tquanga, huizique quvqä itquamiñqä iqu, Mosisi ique ävqutäwqatätä, ‘Si, ne ämineyätñä, jänä inemäktñqenqe, tqu äktqäwä? ²⁸ Huäqñi si ämaqä Isipä pmeqä ique äpäknä-pa, tñngani nyi-pqe pizqä bäktñqätanä?’ ätukqeqä. ²⁹ Ii tquanğqenqe, Mosisi iqu Isipä äväma,

qua Mitiyänñqä zä äwäqe, qua huitañä-qu eä, iqi äpmamiñqeqä. Iqu iqi äpme, ymeqä qokä hñquaqu eämaqeqä.

³⁰ Inğanji quväukuä 40 ae äpäwqanğa, enätqä hñqu, Mosisi ique wimetñqä äquvepätä, anğä avqñqä imä, qo-qonğä Sänai iuñi, zä wänğä hmbiyqä äpa iuta, tä hänaqä sätqätanğqä yäpä inğisa äpmakqeqä. ³¹ Mosisi iqu hiñuä iinğä äqunäqe, kñuä kuapänä indqänğqeqä. Iqu hiñuä anğuanä qunmätä qäqiqi päwqanğa, Goti Hanjuwä Naqä Iqu, iqueñi tiinğä ätukqeqä. ³² ‘Nyi tqä tawäka, Aprähama iqueqä, Aisakä iqueqä, ä Jekopä iqueqä, Goti Hanjuwä Iqunğqä.’ I tquanğa, Mosisi iqu yäunğüä-yäunğüä itä, hiñuä quñqänğqe zä äwiñğqeqä.

³³ Iqu i imäkqanğa, Naqä Iqu tii ätukqeqä. ‘Qua si pämä ätqäunği, ii ñqeqä. Iinğqe, si tqä yukä ämuasmänji huätä hiquveyä. ³⁴ Nyaqä ämaqä iqua, Isipä iuñi, hanğ-iqä ämepu tääqä dqanğwi, Nyi hiñuä äqunätmä, qätä ae äwiyanğänä. Iinğä etanği, Nyi, Isipä pmeqä iquauqä hipa iuta, anğü itmamqä äpqänä. Tanğanji si Isipänğqä anğü utñqä äkndowatqänä,’ ätukqeqä.

³⁵ Mosisi iqueñi, Israitqä iqua kinğanänji hñgisana itquepu, ‘Si ne ämineyätinä jänä inemäktnğenqe, tqü äktqäwä?’ ätukuwä-qenğä-qe, Goti Hanjuwä Iqu iqueñi, iquau ämitä, anğumä ätuma päniñqä ändowatkqeqä. Enätqä, zä wänğä iu ätqäukqä iqu, Mosisi iqu wäunğüä imäkätñqä yätamakqä vquätñqä, Iqu ändowatkqeqä. ³⁶ Isipä iutä, eqä-prğä häñesqä iutä, anğä avqñqä iutä, Mosisi iqu wäunğüä huitañä-huitañä ämaqä mimäkqänänğä di imäkätä, ämaqä iquau ämitimäukqeqä. Anğä avqñqä iuñi, qu quväukuä 40 äpmamiñuwiqä. ³⁷ Ämaqä iinğä iqunä, Israitqä iquau tii ätukqe. ‘Ämaqä hiñuä-tqä nyi enğä-panğä-qu hiätñqenqe, Goti Hanjuwä Iqu, hiqä hita-hinğua hñque, atäunğüä väniqeqä.’ ³⁸ Itanğa

neyaqä atqä-awäkiqua, anjä avqñqä iunji, aquvä äqämbu pmetanġuwänġanji, Mosisi iinjä iqnä iquatä anä äpmamiñuwiqä. Ga qoqonjä Säñai yätunji, iqtä, enätqä hñqutä, kukñuä ätkiyiqä. Goti Hanjuwä Iqueuä kukñuä hññä-pmeqä-tänji ämakqe, ne awä änatqa pñpñnuwänġqä ämakqe.

³⁹⁻⁴⁰ Iquenji neyaqä awäkiqua, qätä wiyqänġqä mäwiñqä itä, hñġisanä itquepu, Isipä iunġqä anġu upñqä kiinjä äwinyätä, Aronä ique tiinjä ätukuwiqä. ‘Ne maqñqe. Mosisi, ne Isipä du inetmakqä iquenji, squä wimequtiyä? Inji hiñuiqä nemepu, hänaqä duta näquatäupñqä, si, nenyqä goti hñqua imäkiyä’ ätukuwiqä. ⁴¹ Inġanji qu golqä hui ämepu, goti quanġä bulumäka meqä enġä-panjä hñque imäkäpu, iquenyqä hiqäva äqiyäpiyitanji, goti iquauqä hipaetä imäkuwiñqä aquvänä imiñuwiqä. ⁴² Iinjñqe Goti Hanjuwä Iqu, iqua mäptqä iquenyqätä, qanñuä iquenyqätä, qätäqueqä iquauñqätä, aquvänä ipu, qonjä qäyä woktäpñqänä tuwä äwiyätä, hiñuinä äqunġqe. Ii ätimäukqenqe, hiñuä-tqä iquauqä bukä iunji, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui tiinjä äqänänä.

‘Israitqä iquenä, he anjä avqñqä du, quväukuä 40 äpmapiyänġanji, he bulumäka, sipsipqä, meme, tä ikepu, hiqäva äqämiñuwi, Nyinyqä äyä äqämiñuwätanä? Ii oeyqä.

⁴³ *He goti quanġä iquaquinyqä qonjä woktäupñqe, Molekä iquenyqä namnä anjä ämätäpu, Repanä iquenyqä qätäqueqä enġä-panjä ktqä imäkuwiqä. Nätmatqä iquaquinji, he qäsä äma ikämiñuwiqä. Iinjä iqanġuwiñqe, Nyi Bapilonä-tänjä inġisanqä huätä hendowatmniqeqä,* äqänänä” ätukqe.*

⁴⁴ “Neqä awäkiqua, qu anjä avqñqä iu äpmapiyänġanji, Goti Hanjuwä Iqueqä namnä anjä kuinjä-tänjä äpmamiñuwiqä. Namnä anjä iquenji, Goti Hanjuwä Iqu iquauñji, kukñuä naqä-qakui äwimiñqe. Qu anjä

* 7:43 Amosi 5:25-27

ique ämätäpiyänġari, nätmätqä eeqänänġi Goti Hanjuwä Iqu, Mosisi ique ämotquakqä-pa imäkmiñuwiqä. ⁴⁵ Qänakndañi iquauqä ymeqä iqua, anġa iqueni ämapiyi, qu Josuwa iquä, ämaqä hñquauä qua mapñqä qäsä äma äpkuwiqä. Inġari Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä qua iu äp-mamiñuwä iquau huätä väqiyqanġa, qu anġi ii ämätkuwi, ämiqä naqä Dewiti iqu äpmetäqanġanġä ämimiñuwiqä. ⁴⁶ Dewiti iqu, Goti Hanjuwä Iqu anġuanänġä iwimäkätqä-tanġqenġä, iqu Iqueni, 'Jekopä iqueqä Goti Hanjuwä Iquki, nyi Sinyqä anġa anġuanänġä hñqu mätmqänä, hiñuinä ñqänyä,' ätukqeqä. ⁴⁷ Dewiti iqu iinġä ätukqä-qe, Solomonä iqu-mända Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä anġi, qe ämätkqeqä. ⁴⁸ Inġä etanġqä-qe, ämaqä iqua anġa ämät-pqä iunġi, Goti Haqä Yätutañä Naqä Iqu mäpmeqä yänä. Ii hiñuä-tqä iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä äqäkqä-paniqä.

⁴⁹ 'Ämaqä naqä iqua, zä-hawä iu quamä äpmeñuwä-pa, Nyaqä zä-hawi, qäukuiqä. Itanġa quae, Inġä yuki qutati haqeqi äumä äpmeñänä. He Nyinyqä anġi, äkitanġi mätpñqäwä? Inġä anġa hapä pmeqänġe, anġi mätnänä?

⁵⁰ Nätmatqä eeqänänġi Nyaqä hipaetanä imäkkqeqä,'† ätätä äqänänä" ätukqeqä.

⁵¹ Inġari Stipenä iqu, ämaqä miqä naqä iquauñi, tiinġi inä ätukqeqä. "He ämaqä hñgisanä iqueniñqä. He Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä ipu, Iqueqä kukñui qätä mäwiyqä iqueniñqä. Ii tiinġä. Hiqä tawäkiqua hiñuiqänä imäkmiñuwä-pa, he Dñä Anġuä Iqueni, hea ique-ique hñgisanä itquetqänjuwiqä. ⁵² Hiqä tawäkiqua, hiñuä-tqä hiñuiqänä äpmamiñuwä iquauñi, eeqäpnä quvqä iwimäkmiñuwiqä. Itanġa 'Ämaqä Jänänänġä Iqä Iqu, äpäniqeqä' ätmiñuwä iquauñä-pqe, qu pizqä äyä äpäkkuwiqä. Inġi Ämaqä Jänänänġä Iquenyqeqe, he täkqä ämaepu, pizqä ae

† 7:50 Asayä 66:1-2

äpäkkuwiqä. ⁵³ He Goti Hanjuwä Iqueuä kukñuä-suqe, enjätqä iquauqä hipa iutañi, ae qäyä ämakuwänqä, qä-nakñäni miqä itqänjuwenjqä” ätukqe.

Qu Stipenä ique, hikä äpäkkuwiñqä

⁵⁴ I tquañgi äwipiysi, ämaqä miqä naqä eeqänänjä iqua, iquenyqä äwqä quvqä äwinyätä, hiquañi mangtäsqukuä ämäukuwi. ⁵⁵ Ii iqanguwänqa, Dñä Änguä Iqu Stipenä iqueri kuapänä munganga, iqu hiñui, qäukuä haqä yätu ämäqunäqe, nätmätqä, Goti Hanjuwä Iqueqä yänänäññqä motqueqä witañqätä, Jisasi Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä hipa ämuangisa tqäutañqätä äqungqe. ⁵⁶ I äqunäqe, “Hiñuä qumbiyä! Nyi qäukuä qñqañä äütänätañqätä, Ämaqueuqä Ymeqä Ekqä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä hipa ämuangisa tqäutañqätä, hiñuä äqunänänä” ätukqe. ⁵⁷ I tquañga, iqua manä yänänäññqä ätäpu, qätä a äp-muäknäpu, pämä ätqäupu maqänä äupiysi, Stipenä ique a äkiqätkuwi. ⁵⁸ Ique a äkiqätpiysi, añä-himqä yäpaqä mänqisa ätuma äpäwäpu, hikä pizqä äpäkkuwi. Qu iini mimäkqänqa, ämaqä hängatqä quañgä ätukuwä iqua, iquauqä gquä quäuqe äquvätäpu, hikñä hñqueqä yukätänjä qäqiqi ekuwi. Iqueqä yoqe, Soli ique. ⁵⁹ Qu Stipenä ique hikä pizqä pästätqätanguwänqa, iqu tääqä ätätä, “Ñqä Naqä Jisasi Iquki, ñqä quuvqe indmayä” ätukqe. ⁶⁰ I ätuäqetani, iqu qonjä äuktäutä, tääqä yänänäññqä, “Naqä Iquki, Si iquauqä suqä quvqenqe, kima mäwqä panä!” ätukqe. E ätuäqetani, äpäkongqe.

Qu Stipenä ique suqä tä iwimäkqanguwänqañi, Soli iqu, “Qäyunä äyä imäkqäüä” kñuä äwikqe.†

† **7:60** Kukñuä tque, 8:1 iqesaniyi. Näññqä-tänjä iqua, ii 7:60 qäsä etañqenqe, ii äñgüänänjiqä indqänätqänä.

8

Soli iqu, quuvqä heqiyqä iquau qui imäkätñqä ipäqäkqenqä

¹ Hiunji Stipenä ique äpäkkuwängarñi, Jerusälemä iunji, ämaqä, Naqä Iqueqä yoqeu aquväqñqä iquau, quvqä itquapñqä ipäqäkuwi. Quvqä e iwitqueqa uwqanğuwänga, qu eeqäpnä, qua Jutiya iunqätä, qua Sämalıya iunqätä, zä im-imä äwekuwi. Ämaqä Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquanä zä mäwqä ikuwi. ² Qu Stipenä ique pizqä päsqanğuwänga, ämaqä suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyätanğqä iunä qänaknä iqä hñqua, iqueä huiwi qua äptepiyi, kñuä naqänänğä äqäkuwi. ³ İjäqe Soli iqu, ämaqä, Naqä Iqueqä yoqeu aquväqñqä iquauñi, quvqä itquetñqä ipäqäkqe. Iqu iquauqä anğä eeqänänğä iu äwimayäkita, yäpä İngisa äwätä, qokä iquautä, apäkä iuautä, eyqiyäma äwätä, guä äkiqiyäminğe.

Qu, Sämalıya iu kukñuä awä ätuminjuwinğä

⁴ Qokä-apäkä zä äwekuwä iqua, kukñuä anğuanänñi awä ätuäkäminjuwi. ⁵ Iquautanğä Pilipä iqu, anğä-himqä Sämalıya iunqä äwiqe, Kraisi Iquenyqä kukñuä anğui, iqi awä ätuminğe. ⁶ Qokä-apäkä kuapänänñi, qu Pilipä iqueuä kukñuä qätä äwiyäpu, iqu nätmataqä ämaqä mimäkqänänğä di imäkqanği äqumbiyinğe, iqueuä kukñui, qätä anğuanä äwipu äpmaminjuwi. ⁷ İi tiinji. Dñğä quvqä kuapänänğä iqua, ämaqä iuta zääqä ätäpu ävämeqaunğua, ämaqä yänğä-a quvqä iquatä, yukä quvqä iquatä, anğua qe imänğuwı. ⁸ E imänğanğä äqumbiyi, ämaqä anğä-himqä iutanji, aquvänä qe ikuwi.

⁹ Anğä-himqä iunji, ämaqä hñqu äpmaminğe. Iqueqä yoqe, Saimonä ique. Pilipä iqu matimäuqänğarñi, iqu paaqä huitanğä-huitanğä imäkätä, Sämalıya pmeqe yäunğua ipñqä iwimäkätä, “Nyi ämaqä naqunjqä” ätminğe. ¹⁰ E

imäkätqätangqenqä, ämaqä naqä iquatä, ämaqä hinginqä iquatä, qu, “Ämaqä tqü, Goti Iqueuä yänänäqñqeqä” ätnäpu, iqueqä kukñui qätä änguänä äwimiñuwi. ¹¹ Iqu paaqä hñganqä imäkqa wätqätangqenqe, qu iinjä imiñuwi. ¹² Pilipä iqu, kukñuä änguä Goti Hanjuwä Iqunä miqä iunqätä, Jisasi Kraisi Iqueuä yoqeuñqätä, awä tuätqätangqenqä, qokä-apäkä qäsäñji, qu ‘naqä-qakuiqä’ kñuä indqämbiyi, quuvqä eqiyäpu, asñä ämakuwi. ¹³ Itanga Saimonä iqu-pqe, “Naqä-qakuiqä” kñuä indqänäqe, asñä ämetä, Pilipä iqtutä qañä anä ikämiñiyi. E ikisiyän-gañji, Pilipä iqu nätmätqä ämaqä mimäkqänänjä huitañjähuitañjä imäkqanñgi äqunäqe, iqu yäunjuä imiñqe.

¹⁴ Ämaqä, Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä, Jerusälemä iu yqänä äpmamiñuwä iqua, “Sämaliya pmeqä iqua, Goti Hanjuwä Iqueuä kukñui ae ämeqäuä” tqanğä äwipiyyi, qu Pitä iquesä, Jonä iquesä, iquau wimayñqä ändowatkuwi. ¹⁵⁻¹⁶ Sämaliya pmeqä iqua, Jisasi Iqueuä yoqeta asñä meqanğuwänğa, Dñä Änguä Iqu mäwimeqä yqänä etanñgi, Pitä iqtutä, Jonä iqtutä ätimäyi, Dñä Änguä Iqu iquau munätñqä, Goti Hanjuwä Ique tääqä ätukiyi. ¹⁷ Iquaqu tääqä äsuiyi, hipae ämaqä iquauqä nyuänjä haeqä hiqanñiyänğa, Dñä Änguä Iqu iquau qe äwimakqe.

¹⁸ Saimonä iqu, iquaqu i iqanñinyä, ämaqä Dñä Änguä Ique äyä meqanğä äqunäqe, iqu iquaqu mbqä wimätä ikqe. ¹⁹ Iqu iinjä itä, tiinjä qe ätukqe. “Nyi ämaqä hñque hipae haeqä eqanğa, iqu Dñä Änguä Ique meniqa diñqe, qe yänänäqñqä tä, nyi-pqe inä dapinyqä” ätukqe.

²⁰ I tquanğa, Pitä iqu kimañji, “ ‘Nätmätqä Goti Hanjuwä Iqu ävätnqe, nyi mbqä imqänä’ kñuä äkiyqetanñi, tqä mbqetä, tqä-täuätä, qui anä imäknyiyñqinyqä” ätukqe.

²¹ “Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä iqinñi, tqä kñuä indqanñqe,

jänä hma etangi, Goti Hanjuwä Iqueqä wäunjuä ne imäkätunjueni, si anä mäpmeqänäniqä. ²² Tqä kñui äkunmäknätnä, suqä quvqä tqueni, ävquatämäutnä, Naqä Iqueuä yätamäkqenqä yatñqä wiyä! Si ii imäkñi, Iqu tqä kñuä indqänqä quvqe, huätä makmäunqutiyä, mämakmäuqä yänqutiyä? ²³ Si yänänäqñqenqä hiñuä aowä qänätqätangnä äkqänmä, ii äktqänä. Suqä ii, marasiñqä quvqä enqä-pa, saqä kñuä indqänqe qui ikimäkätqänä. Suqä quvqe, guä enqä-pa kikiqäyäutangi äkqänänänä” ätukqe.

²⁴ I tquanga, Saimonä iqu kimañi, “Nätmatqä qe ändqiyi mänyimeqä yätñqe, Goti Hanjuwä Iqu hañuä nyimäkätñqä, tääqä suinyqä” ätukqe.

²⁵ Ingañi ämaqä kukñuä awä siñqä ändowatkqä iquaqu, Pitä iqtä, Jonä iqtä, nätmatqä hiñuä äqunmiñiyiñqätä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuiñqätä, awä qäpu äsuiyi, iquaqu Jerusälemänqä angñi wiññqä ävämakiyi. Qañä äwäsiyängañi, Sämaliya pmeqä iuqä anjahimqä kuapänänä iunñi, kukñuä äñgui awä ätqäumiñiyi.

Pilipä iqu, ämaqä Aprikatanjä hñque, kukñuä awä ätukqenqä

²⁶ Naqä Iqueqä enätqä hñqu, Pilipä ique tiñjä ätukqe. “Si pämä ätqäutnä, Sämaliyatanjä mäwqä ingisañqä äwitnä, hänaqä Jerusälemätanñi, anjahimqä Gasa buñqä änyeaqñqeu ätimäutnä quveqäyä!” ätukqe. Hänaqä iqu, qua aväqñqä-tänjä iu änyeaqenä. ²⁷ I tquanga, Pilipä iqu pämä ätqäutä qe äukqe. Hänaqä iqi ätimäuqe, iqu Itopiya pmeqä ämaqä naqä hñque äqunñqe. Ämaqä iqu apäkä Itopiya iu miqä naqä iyyqä wäunjuä miqetanjä ique. Ämaqä iu pmeqe, quwqä apäkä naqä iinyqe, “Ii kandisiyqä” ätmiñuwi. Ämaqä tqü ya äyänqä-qu eä, iyyqä mbqä eeqänänäni miqä ique. Ingañi iqu Goti Hanjuwä

Ique qonä äwoktäütä, Iqueqä yoqä haqeqä mamäütñqä Jerusälemänqä äpkqe. ²⁸ Jerusälemä iu ae äpmeqetani, angu wätñqä imäknätä, iqueqä kalisi haqeqi äpme, hinuä-tqä Asayä iqu bukä äqäkqe, a täuqämanminqe.

²⁹ Inğanj Dñä Änguä Iqu Pilipä iqueni tiinjä ätukqe. “Si kalisi-tänjä qäqiqi äwätnä, qanä anä winyqä.” ³⁰ I tquanga, Pilipä iqu, iqu-tänjä qäqi maqänä äwäqe, ämaqä iqu, hinuä-tqä Asayä iqu bukä äqäkqe, a täutqätangi äwiyäqe, “Kukñuä iunji kiqä quatinqe, si näqñqä ae ämenyä, ä mämeqä inyä?” ätukqe.

³¹ Ga, ämaqä iqu kimañi, “Ämaqä hma eätqe, kukñuä quatinqe, nyi näqñqä äänä himqäwä? Si äyapätinä, kalisi täu, nyitä quamä anä äpmeyä” ätukqe. ³² Iqu bukä a ätäukqä iunji, tiinjä tnätangiyi.

*“Sipsipqä äpäkpñqä ätuma äwquwä-panji, qu iqueni, asä iinjä ätuma äukuwi. Itanga sipsipqä meqä kiqä ae, ätävätqätanguwännga zääqä matqä iqäqä-pa, iqu kukñuä matqä e ikqe. ³³ Qu iqueni, mändi äkittqiyäpu, kukñui qäyunä mämitqä ikuwi. Iqu ymeqä maeqännga aanqä imäkqanguwitanji, iqueqä kaqä-kawäkaunqe, matqä ip-nuwiqä”** ätä äyä äqänänä.

³⁴ Ämaqä iqu kukñuä tä a qäpu ätäuqe, Pilipä ique tiinjä ätukqe. “Nyi yatñqä äkiyqänä. Ämaqä hinuä-tqä iqu, tquenyqä ätkqäwä? Iqueqä-kiuänqä ätkqätanä, hñquenyqä ätkqätanä?”

³⁵ Itani, Pilipä iqu, Jisasi Iquenyqä kukñuä änguinqä awä ätukqe. Iqu kukñuä, ämaqä iqu a ae ätäukqä quatinqä ganä ätuäqe, kukñuä huizinqä-pqä inä ätukqe. ³⁶⁻³⁷ Iquaqu hänaqeu äwqinjaqännyyi, eqä hñque ätimäyi,

* **8:33** Asayä 53:7-8

ämaqä iqu, “Hiñuä qunyä! Eqä täqinjä. Nyi asñi, ämamqätanä, mämeqä imqätanä?” ätukqe.†

³⁸ I ätuäqetani, iqu kalisi miqä iqueri, “Si hosi eyqiyämetnä, iqi pmetñqä imäkiyä” ätukqe. Inğani Pilipä iqtä, ämaqä iqtä, eqä buñqä äwäyi, ämaqä iqueri, Pilipä iqu asñä qe äqäkqe. ³⁹ Iquaqu eqä mämdani äyapätqätangiyänğa, Naqä Iqueqä Dñä Änguä Iqu, Pilipä iqueri, maqänä ätuma äwekqe. Ämaqä iqu aquvänä itä, iqueqä hänaqeu äwäqe, iqueri anğumä hiñuä mäquñquä ikqe. ⁴⁰ Inğani Pilipä iqu, “Tä nyi anğ-himqä Asändotä iu ätqäuänänä” kñuä ämakqe. Iqisani, iqu anğ-himqä eeqänänjä iuñi, Jisasi Iquenyqä kukñuä anğuanänñi, awä ätuäkäminqe. Iqu awä e ätquani, anğ-himqä Sisariya du ätuäqitimäukqe.

9

Soli iqu kñuä äkunmänkätä, quuvqä eqäkqenqä

¹ Inğani Soli iqu Naqä Iquenyqä quuvqä heqiyqä iquau qui imäkätä pizqä pästätñqä kukñuä yänänäqñqä yqänä ätminqe. ² Itani, iqu hiqäva-imäkkä naqä iquenyqä äwäqe, “Si, Israitqä, anğ-himqä Dämaskasi iu pmeqä iquauqä, anğ aquväqñqä iu miqä naqä iquenyqä, pipa äqiyätñä dapiyä” ätukqe. Iqu iinjä tquanğa, iqu pipa iuñi, kukñui tiinjä äqiyätä äwikqe. “Soli iqu, qokä-pqä apäkä-pqä Jisasi Iqueqä hänaqä iu wätqätanğuwä iquau ämoqumuetäqe, guä äkiqiyäutä, Jerusälemänqä ätuma päniqeqä” ätätä äqäkqe.

† 8:36-37 Pipa Grikä pmeqeuqä kukñuä iu äqänänqä huiñi, kukñuä tiinjä-pqä inä ätä äqänä. Pilipä iqu kimani, “Si quuvqe, hämänänänğ eqiñi, asñi iuta matñqinyä” ätukqe. Inji ämaqä iqu, “Nyi, Jisasi Kraisi Iqu, Goti Iqueqä Ymeqä Iqueyqe, quuvqä eqiyätqänänä” ätukqe.

³ Ingañi Soli iqu, Jerusälemä iu äväma äwäqe, Dämaskasi iu timäutñqä qäqi wätqätanğa, maqänäñi qäukuä haqä yätutanä we-huñqe, nyuauä enqä-pani, ique äwimakqe. ⁴ Wimeqanğa, iqu qua iqi äpäknäqe, ämaqä hñqueqä mañitari, “Soli iquki, Soli iquki, si Nyi suñqä qui nyimäkätqäjinyä?” tquanği äwikqe. ⁵ Iinjä äwiyäqe, “Naqä Iquki, Si Tqukikä?” tquanğa, kimañi, “Nyi Jisasi Iqunjqä. Ämaqä si qui imäkätqäñi, ii Nyinjqä” ätukqe. ⁶ “Inäqe si pämä ätqäutnä, anä-himqä yäpä ingisa paquvä! Iqinji nätmätqä si imäktñiqe, ämaqä hñqu si awä ktänqiyä” ätukqe.

⁷ Ämaqä, Soli iqtä anä äumiñuwä iqua, qu ämaqä-que, hiñuä mäqunquä mañinä tqanği äwipiyyi, kukñuä matqä ätqäumiñuwi. ⁸ Ingañi Soli iqu ivatuwänäqe, hiñuä äqänäqä-qe, iqueqä hiñui hea äwäkqe. Iinjä wimeqanğa, qu ique Dämaskasi iuñqä, a qe ämäusqanğa äukuwi. ⁹ Iqinji, iqueqä hiñui hea yqänä witanği, iqu buayätä, eqätä, mañqä, hiunji hñquaqui-hñque äpmamiñqe.

¹⁰ Dämaskasi iunji, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä hñqu äpmamiñqe. Iqueqä yoqe, Anänasi ique. Iqu wätqä enqä-panä äqunätä, Naqä Iqu, “Anänasi iqukiyä” tquanği äwiyäqe, “Nyi täqi äpmeñänä” ätukqe.

¹¹ I tquanğa, Naqä Iqu, “Si pämä ätqäutnä, hänaqä qu, ‘Jänäñiqä’ ätätqäñuwä iuñqä uvä” ätukqe. “Iqinji, ämaqä, Jutasi iqueqä anju pmetanğqä hñquenyqä qävqä itnä wimayä! Iqu anä-himqä Tasusi iutanu eä, iqueqä yoqe, Soli iquvi. ¹² Iqu Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätätä, wätqä enqä-pani tiinjä äqunğqeqä. Ämaqä hñqu, iqueqä yoqe Anänasi iqu, yäpä yänğisa äwimetä, iqueqä hiñui anğumä anğua qänätñqä, hipae haqeqi wiyätqätanği äqunğqeqä” ätukqe.

¹³⁻¹⁴ I tquanğa, Anänasi iqu, “Naqä Iqukiyä, ämaqä iquenyqe, nyi, ämaqä kuapänänä iqua, tiinjä tqanğä

äwiyänqeqä. ‘Iqu Jerusälemäni, Tqä ämaqä iquauñi, suqä quvqä itquakani, itañi täqinyqä pätnqe, hiqäva-imäqä naqä iqua, “änguiqä” tqangä, äpäqe, ämaqä, Tqä yoqenqä quuvqä eqiyäpu, haqeqä äkivauqumu-atätqänuwä iquau, guä kiyäutñqä äquveppeqä’ tqangä, äwiyänqeqä” ätukqe.

¹⁵ Iwä, Naqä Iqu, “Si qanjä uvä” ätukqe. “Ämaqä iinjä iqu, Nyaqä wäunüä-nyiyqä hiäninqä, Nyi atäunüä ae iqäqeqä. Iqu, ämaqä Israitqä iqua qäyä etangi huizi iquautä, anjä-himqä iutanä miqä iquautä, Israitqä iquautäni, Nyaqä yoqenqä awä tquätñqeqä. ¹⁶ Iqu Nyaqä yoqenqä awä ätuätäqetani, hanjä-iqetä, tänjä-hunqetä mequätñqä etangi ämotquamqeqä” ätukqe.

¹⁷ Ingani, Anänasi iqu äwäqe, anjä yäpä ingisa äpaquväqe, iqueqä hipae, Soli iqueqä haqeqi äwiyätä, tiinjä ätukqe. “Tasi-gua Soli iquki, Naqä Jisasi, hänaqä si päqtätangjä iu äkimeqä iqu, sinyqä änändowatqi. Si hiñuä anğumä qngangti, Dñä Änguä Iqu kuapanä kimetñqä diñqä änändowatqiyä” ätukqe. ¹⁸ Iqu iinjä tquanğa, maqänänji, nätmatqä hiñuä hea iwomäkminqe, qua mäni päknganğa, iqu hiñuä anğumä anğua qe äqänğqe. Ingani iqu pämä ätqäuqe, asnjä qe ämakqe. ¹⁹ Iinjä iäqetani, iqu ymisanjä änätä, iqueqä yänänäqñqe, anğumä qe äwimakqe.

Soli iqu, kuknyüä anğui, Dämaskasi iu awä ätumiñqenqä

Soli iqu hiunji hñquauñi, quuvqä heqiyqä iquatä, Dämaskasi iu anä äpmamiñuwi. ²⁰ Iqu äpakänä mäpmeqä maqänä ikitä, Israitqä iquauqä anjä aquväqñqä iu äpaquvätä, “Jisasi Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqeqä” ätuäkäminqe. ²¹ Ämaqä qätä äwiyäpiyä iqua, qu eeqänänji yäunüä ipu, tiinjä ätmiñuwi. “Jerusälemäni, ämaqä, Jisasi Iqueqä yoqenqä quuvqä eqiyäpu, haqeqä mamäuqä iquau,

qui imäkätñqä iqu, ämaqä tä, qäqueqä. Itanji täqinyqä anğumñi, täqisanä hñquau guä äkiqiyäutä, hiqäva-imäqkä naqä iquauñqä ätuma womätä, äquvepqiya” ät-minjuwi.

²² Inğani, Soli iqueqä kukñuä tqe, yänänäqñqä ätimäutä, Jisasi Iquenyqe, “Iqu Kraisi ämaqä mitñqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Iquvqä,” awä jänä ii ätuminqe. Iqu e tquangqenqe, Israitqä Dämaskasi iu äpmaminjuwä iquauä kñuä indqänqe, änä mindqänqä ipu, kukñuä matqä ikuwi.

Soli iqu, hanjä-iqenqä mäwiñgangi, Dämaskasi iu ävä-makqenqä

²³ Hiunji kuapänä ae äpäwqanga, Israitqä iqua aquvä äqänäpu, Soli ique pizqä päkñqä kukñuä naqä-hñqunä imäkuwi. ²⁴ Nätmatqä iñqe, Soli iqu näqñqä ämakqe. Hiunjinğatä, heatqänğatä, Israitqä iqua, ique pizqä päkñqenqe, anä-himqä iunji, hänaqä eeqänänjä iu, wiwä äqiyäqämaminjuwi. ²⁵ Iñä etanği, ämaqä, Soli iqu ämotquaminqä iqua, iqueni heatqänğa anä-himqä täkñä quäuqänänjä yätunqä ätuma epiyi, iqu hiqokä-qa naqänänjä iu mñganga, guä äqiyäpiyi, täkñä yäpaqä mänğisa äqiyämawatkuwi.

Soli iqu, Jerusälemä iu äpmaminqenqä

²⁶ Qänakndañi, Soli iqu, Jerusälemä iu ätimäuqe, iqu ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iquatä, aquvä anä qämbñqä imäkminqe. Iqu iñjä itqätanğa, iqua, “Iqu quuvqä eqiyqiyä” tqanğä äwiyäpiyä-qe, eeqänänji, “Quanğiqä” kñuä vqanği, iquenyqä zä iminjuwi. ²⁷ I etanği, Banäpasi iqu, ique, ämaqä Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquauñqä, ätuma äwäqe, iqu iquauñi, Soli iquenyqä kukñuä awä ätukqe. Iqu hänaqä iqi äwätäqänğa, Naqä Ique hiñuä äquñgqenqätä, Naqä

Iqu ique kuknuä ätukqenqätä, itaŋga Dämaskasi iu äpmeqännga, Jisasi Iqueqä yoqenqä kuknuä awä yänänäqqä ätuminqenqätä, ätukqe.

²⁸ Inŋaŋi Soli iqu, iquatä Jerusälemä iu anä äpmapu, qaŋä ikipiyänŋaŋi, iqu zä miqä, Jisasi Iqueqä yoqenqä kuknuä awä ätuminqe. ²⁹ Iqu Israitqä Grikä iquauä kuknuinä tqä iquatä, kuknuä mäkä äunminjuwi. Inŋä ipiyitaŋi, qu ique pizqä päkpnqä iminjuwi. ³⁰ Käta-känŋuäkiqua, qu iinŋinqä näqqä ämapiyi, ique aŋä-himqä Sisariya buŋqä ätuma äwäpiyi, iqisaŋi aŋä-himqä Tasusi iunqä ändowatkuwi.

³¹ Inŋaŋi qua Jutiya pmeqä, qua Galili pmeqä, qua Sä-maliya pmeqä, Jisasi Iqueqä yoqenqä aquvāqqä iquauŋi, ämaqä huizi iqua haŋä-iqe mävvqä iqanŋä, qu äwqä haŋuä imbu, anŋuä äpmaminjuwi. Dŋä Anŋuä Iqu, iquauqä äwqeunŋi, yänänäqqä iwimäkkqanŋi, qu suqä Naqä Iquenyqä qänaknä iqä iunä, äpmaka äuminjuwi. Itaŋga ämaqä kuapänä quuvqä eqiyäpu, huizi iquatä aquvä anä äqänminjuwi.

Pitä iqu, Aniyasi ique anŋuä iwimäkkqenqä

³² Pitä iqu, eeqänänä iu äkoquväkiqinjanäqä, aŋä-himqä Linda iu ätimäuqe, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä iqi äpmaminjuwä iquau äwimakqe. ³³ Aŋä iunŋi, iqu ämaqä hŋqu, iqueqä yoqe Aniyasi iqu, pmetanŋi äwimakqe. Iqu yuki ŋnuä-tänä eä, iqueqä yquvanä iunä pmetanŋi, quväukuä 8 ämāwqätäukqe. ³⁴ Pitä iqu ique äwimeqe, tiinŋä ätukqe. “Aniyasi iquki, Jisasi Kraisi Iqu si anŋu anŋuä ikimäkkqiyä. Si ävautnä, tqä yquvanŋi, jänä imäkiyä.” I tquanŋaŋi, iqu maqänä qe ävaukqe. ³⁵ Inŋaŋi ämaqä eeqänänä, aŋä-himqä Lindatanŋä iquatä, quauŋuä Salonä pmeqä iquatä, Aniyasi ique hiŋuä äqumbiyi, qu kŋuä äkunmäknäpu, Naqä Iquenyqä quuvqä eqäkuwi.

Wäunjuinqä 9:36 42 Wäunjuinqä 9:43

Pitä iqu, Tapita ävauqumuatkqeqä

³⁶ Anjä-himqä Jopa iunji, apäkä Jisasi Iquenyqä qu-uvqä heqiyqä hui äpmamiñqe. Iiyqä yoqe, Tapita. Yoqä iinji, Grikä iquauqä anjä-kukñuii, qu “Dokasiyä” ätmiñuwi. Hea ique-iqueni, ii suqä anjuänäni imäkätä, ämaqä nätmätqänqä äwa iqanquwä iunji, yätamakqä vqä iiyi. ³⁷ Pitä iqu, Linda iu yqänä pmetanğa, ii täñjä-yaqä äwimeqe, qe äpäkongqe. Itanğa qu iiyqä huiwi, asñä äqiyäpu, anjä hiqñqä haqä imä ekuwi. ³⁸ Anjä-himqä Jopa ii, anjä-himqä Linda-tänjä qäqiyi. Ämaqä quuvqä heqiyqä iqua, “Pitä iqu Linda iu äpmenä” tqanğä äwipiyi, qu ämaqä hñquaqi, “Linda pmeqä iqua, ‘Iyää, si äpakä miqä, nenyqä maqänä biyä’ ätqäuä” suiñqä diñqä, ändowatkuwi. ³⁹ I tqanğiyänğa, Pitä iqu ivatuwänätä, iquautä qe äukuwi. Iqu äwimeqanğa, qu anjä hiqñqä yätunqä ätuma äpekuwi. Yätqäni apäñqä eeqänänjä iua, Pitä iqu-tänjä iqi pämä ätqäuäpu, kñuä äqiyäpu, gquätä, ämuasmänqätä, Dokasi hänjä äpmeqänğa imäkkqe, ämotquakuwi. ⁴⁰ Qu i iqanquwänğa, Pitä iqu eeqänänjä iquauñi, yäpaqä mäjgisa ändowatäqe, qonjä äuktäutä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätukqe. Inğanji iqu apäkä pizqä i witanğqä inği, hiqumuanjä äwiyäqe, “Tapitauä, si vayä” ätukqe. I tqanğa, ii hiñuä äqänäqe, ique hiñuä äqunätä, pämä qe äpmakqe. ⁴¹ Ii pmeqanğa, iqu hipae a maqätqanğa, ii pämä ätqäukqe. E tqäuqanğa, iqu Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iquautä, apäñqä iuautä, tääqä ätuätumeqetani, Tapitai hänjä pmetanği ämotquakqe. ⁴² Iinqe, Jopa pmeqä eeqänänji, qätä äwipiyi, kuapänänji Naqä Iquenyqä quuvqä eqäkuwi. ⁴³ Inğanji Pitä iqu Jopa iunji, hiunji kuapänä, ämaqä, yaqueqä huiwiu wäunjuä imäkkqä hñqu, iqueqä yoqe Saimonä iqtä äp-mamiñji.

Pitä iquenqätä, Koniliusi iquenqätä

(10:1-11:18)

10

Enjätqä hñqu, Koniliusi ique äwimakqeqä

¹ Ingañi ämaqä hñqu, iqueqä yoqe Koniliusi iqu, anjä-himqä Sisariya iu äpmamiñqe. Iqu Romätanjä mäkä-iqä, qu “Italisañä iquayqä” ätmiñuwä, ämaqä 100 iquau miqä naqä iquvi. ² Iqutä, ämaqä iqueqä anjä iu anä äpmapiyä iquatä, qu Goti Hanjuwä Iqueqä äwinyänqeuñi qänaknä ipu, Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqinyä äpmamiñuwi. Ämaqä nätmätqänqä äwa iqanquwä iquauñi, iqu yätamäkkä kuapänä ävätä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä hea ique-ique ätätä äpmamiñqe. ³ Hiunji hñqueni, mäptqä äwitñqä ti pmetanğa, iqu wätqä enqä-parjä iunji, Goti Hanjuwä Iqueqä enjätqä hñqu ätnänjäqinyä quvepqanği äqunqge. Enjätqä iqu ique äwimeqe, “Koniliusi iqukiyä” ätukqe. ⁴ I tquanğa, Koniliusi iqu zä itä, hiñuä yänänäñqñqä äqunäqe, “Naqä Iqukiyä, änänäñqäwä?” ätukqe.

Kimañi, “Si Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätätinä, ämaqä nätmätqänqä äwa iqanquwä iquau yätamäkkä ävätqätanğni, Iqu hiñuä äkqänätä, sinyqä kjui ae ämenä” ätukqe. ⁵ “Tänğanji si ämaqä hñquau, anjä-himqä Jopañqä dowatiyä. Inji iqua, ämaqä hñque, iqueqä yoqe Saimonä ique, iqueqä yoqä huizi Pitä ique, ätuma pñqeqä. ⁶ Iqu Saimonä yaqueqä huiwiu wäunüä imäkkä iqueqä anju äpme. Iqueqä anji, eqä-pñä manjä iqi ämätänänä” ätukqe.

⁷ Enjätqä e ätukqä iqu vämeqanğa, Koniliusi iqu, iqueqä anju wäunüä iqä iquautanjä hñquaquisä, mäkä-iqä, ique yätamäkkä vqä iquautanjä hñquesä, tääqä ätuätumakqe. Mäkä-iqä iinjä iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä äwinyänqeuñi qänaknä iqä-quvi. ⁸ Koniliusi iqu iquauñi, nätmätqä eeqänänji, timäuqanğqenqä awä ätuäqe, Jopa iunqä ändowatkqe.

Pitä iqu, wätqä enqä-pa äqungqenqä

⁹ Iqu iquauñi dowatqanğa, itanğa awingani, qu qanğa äwqinjaqâmbiyi, hiunji quemisqânğa, anğa-himqâ Jopatañä qâqi wätqätanguwânğa, Pitä iqu, anğa atâuqâ haqâ yätqâ, Goti Hanjuwä Iquenyqâ tääqâ tuätñqâ ekqe. ¹⁰ Iqu e iqetani, buayä dä vqanğa, iqu buayä nmätä ikqe. Qu buayä näwenyâ imäkätqätanguwânğa, wätqä enqä-pa äqungqe. ¹¹ Qäukuä haqâ yätunji qñqanğa äütânğanji äqungqe. Inğanji nätmatqâ hñqu, yuä naqänänjä enqä-panä, kiqâ hitujuä hñquaqui-hñquaquinjä iunji, qua täunqâ pätñqâ ävquatâwatñğanji äqungqe. ¹² Yuä iqueqâ vawä iunji, hiveqâ-yaqueqâ, yññä-tänjä, iwomä-qänakukuiqâ, huitanğa-huitanğa iinji, vawä hiknätanji äqungqe. ¹³ E äqunäqe, manjitanji kukñui tiinjä tqanji äwikqe. “Pitä iquki, si ävautnä, nanjui äpäsätnä huinyäl!”

¹⁴ Iqu kimani, “Ae! Naqâ Iquki, nätmatqâ Tqâ hinjuä iqi kiyä mätqâ eänqe, nenyñqâ pmua imäknänqe, nyi manqâ itñqâ-qae, oeyä manqâ ymqänä” ätukqe.

¹⁵ E tqunğa, manğa anji tii ätukqe. “Nätmatqâ Goti Hanjuwä Iqu, kiyä maeqâ imäkqenqe, si ‘kiyä mätqeqâ’ matqâ panä” ätukqe. ¹⁶ Hñquaqui-hñque e ätäqetani, yuä vawä iquenji maqänänji, qäukuä haqâ yätunqâ anji äma ekqe.

Koniliusi iquesanğa iqua, Pitä ique äwimakuwiñqä

¹⁷ Pitä iqu, “Nyi wätqä enqä-pa äqunänqe, quati änäänğä?” kñuä kuapänä indqänätqätanganji, ämaqâ Koniliusi iqu ändowatkqâ iqua, “Saimonä iqueqâ anji ängikâ?” ätuäpu, yatñqâ ävqa äppiyyi, iqueqâ anğa hänaqâ iu ätimäukuwi. ¹⁸ Qu iqi ätqäpiyyi, tääqâ ätäpu, “Saimonä iqueqâ yoqâ huizi Pitä iqu, täqisanä?” ätukuwi.

¹⁹ Pitä iqu kjuä yqänä indqänätqätanğa, Dnĵ Änguä Iqu tiinjä ätukqe. “Hiñuä qunya. Ämaqä hñquaqui-hñque, sinyqä qävqä iqapätqänĵuä. ²⁰ Inĵqe, si pämä ätqäutnä, äquveqesñqeä. Nyi iquau ändowatqanğä äquvepquwiñqe, si iquatä anä upñqerñqe, kjuä kuapänä mindqänğä panä” ätukqe.

²¹ I tquanğa, Pitä iqu, iquauñqä äquveqäqe, tiinjä ätukqe. “Ämaqä he qävqä iqapätqänjuwä iqu, ii nyinjqä. He sunğä quvepqäuä?” ätukqe.

²² Iqu i tquanğa, qu kimarñi, “Koniliusi, mäkä-iqä 100 iquau miqä naqä iqu, änandowatqanği äquvepqunä” ätukuwi. “Iqu ämaqä jänänğä-qu eä, Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqinyä pmetanği, Israitqä eeqänänğä iqua, ‘Ämaqä anğuanänñueqä,’ ätätqänjuwiqä. Goti Hanjuwä Iqueqä enätqä hñqu, ique tquanğqetani, iqu tqä kukñui qätä kiyätñqä diñqe, ne ikitmetanä, iqueqä anä iunğä watunquä änandowatqeä” ätukuwi.

²³ Inji, Pitä iqu anä yäpä yänğisa ätuma äpeyäqe, hea iqueñi, iquau ämimiñqe.

Ziñuitäñi, iqu ävautä, iquatä, kätä-känğuağa, Jopa iu pmeqä hñquatä, anä äukuwi.

Pitä iqu, Koniliusi ique äwimakqenğä

²⁴ Äwqinjaqämbiyi, hiunji huizi iqueñi, Sisariya iu ätimäukuwi. Iqua qarñä pätqätanğuwänğarñi, Koniliusi iqu iquauñqä hiñuä äqunä äpme, iqueqä häñqeä asä qäyutanğä iquautä, iqueqä näueqä naqä-qakuänänğä iquautä, tääqä ätuätumakqe. ²⁵⁻²⁶ Pitä iqu anä yäpä yänğisa peyqanğa, Koniliusi iqu, iqu-tänğä qäqi äpeyäqe, iqueuä yoqä haqeu mamäutñqä, iqueqä yukä-tänğä qäqi qonğä äwoktäuqanği, Pitä iqu ique ävauqumuatätä, “Nyi ämaqä, si enğä-panğä iqunğä” ätukqe. ²⁷ Ii iäqe, iqu iqutä yäpä inğisa kukñuä ätqäyäsianğarñi, qokä-apäkä kuapänänñi, aquvä äqämbu pmetanğä äqunğqe. ²⁸ Inğarñi, iqu iquauñi, tiinjä ätukqe.

“He Israitqä iquneqä kukñuä-suqerqä näqñqä ae äyä eänjuä. Israitqä iqune qäyä etanji huizi iquatäni, ne nätmatqä hui imäkätanä iquatä pmeqe, ii pmua imäknänä. Iinjä etanji, nyi ämaqä hñquenyqe, ‘Iqu kiyä mätqä-queqä. Nyi iquitäni, anä mäpmeqä yenyqueqe’ matqä imqä diñqe, Goti Hanjuwä Iqu nyi ämändqueqeqä. ²⁹ Iinjñqe, he tääqä dqanjuwinqe, nyi ‘oeyqä’ matqä itmä, äquvepqnä. Inji nyi yatñqä eyqänä. He nyinyqe, suñqä ändowatquwäwä?” ätukqe.

³⁰ I tquanga Koniliusi iqu, “Hiunji hñquaqi-hñque päwqanqeuñi, mäptqä äwitñqä ti iqanga, nyi nyaqä anä täu äpmamä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätqäqeqä” ätukqe. “Nyi i pmetanga, maqänäni, ämaqä hñqu, iqueqä qäkitanji tä naqänänjä yänqä-qu, nyaqä hipenjuä iqi ätqäunqeqä. ³¹ Änyimeqe, iqu ‘Koniliusi iqukiyä’ ändqeqä. ‘Goti Hanjuwä Iqu, saqä tääqä ätätqäni, qätä ae äkiyätä, ämaqä nätmatqänqä äwa iqanjuwä iquau, yätamakqä ävätqänñqe, kñuä indqänänä. ³² Tänganji si ämaqä hñquau, anä-himqä Jopañqä dowatiyä. Inji iqua ämaqä hñque, iqueqä yoqe Saimonä ique, ätuma ppñqänänjä. Iqueqä yoqä huizi, Pitä iqueqä. Iqu Saimonä huizi, ämaqä yaqueqä huiwiu wäunjuä imäkqä iqueqä anju äpmenä. Iqueqä anji, eqä-pñä manä iqi ämätnänä,’ ändqeqä. ³³ I dqanga, nyi maqänäni ämaqä hñquau, sinyqä dowatqanga, si suqä äñguä inemäkätinä, äyä äpnyä. Inji tänganji, ne eeqänäni äpätanä, Goti Hanjuwä Iqueqä hñjuä täqi äpmenqutä, kukñuä Naqä Iqu äktqäqe, eeqänä qätä äwiyanä” ätukqe.

Pitä iqu, kukñuä awä ätukqerqä

³⁴ Kimanji, Pitä iqu tiinjä ätukqe. “Naqä-qakui, nyi näqñqä tiinjä eqänä. Goti Hanjuwä Iqu, qokä-apäkä iquauqä häñeqänqä kñuä mämeqä itä, eeqänänjä iquauñi, suqä asitanji Iwimäkqä Iqueqä. ³⁵ Ämaqä häñeqä äkitanjä

äsqu, Naqä Iqueqä yäpä iqinyä äpme, suqä jänänjinä imäqanğutqe, Goti Hanjuwä Iqu iqueni itmenqiyä. ³⁶ Goti Hanjuwä Iqu, Israitqä iqune, kuknuä änguä we-huñqä-täñi änätapqenqe, he näqñqä ae äyä eñä. Ii tiinjiqä. Jisasi Kraisi Iqu, ämaqä eeqänänjä iuqä Naqä-qu eä, ne Goti Hanjuwä Iqutä, äwqä naqä-hñqunä änyanä pmetatunquä, inemäkänqiyä. ³⁷ Nätmatqä eeqänänji, qua Jutiya iu ätimäukqä-pqenqe, he näqñqeqä. Jonä iqu, asñä qñqenqä awä ae ätukqänğa, nätmatqä iinji qua Galili iu ganä ipäqäkqeqä. ³⁸ İnji Jisasi Nasäretqä-tañä Iqueni, Goti Hanjuwä Iqu ätetä, Dñä Änguä Iquesä, yänänäqñqetä ävätä, Iqutä anä pmetanğı, Iqu ämaqä iu yätamäkqä ävätä, ämaqä Setänä iqu qui imäkkqä iquauñi, änguä iwimäkätä, añä-himqä eeqänänjä iu ikäminqenqe, he näqñqä ae äyä eñäuä. ³⁹ Nätmatqä eeqänänjä, Iqu Israitqä iquauqä qua iutä, Jerusälemä iutä imäkätqätanğı, ne hiñuä äqunminqenqätä, ique zä-huätatä äuepu, pizqä äpäkuwiñqätä, awä-tqä-quneyqä. ⁴⁰ Iqueni, hiunji hñquaqi-hñque päwqanğa, Goti Hanjuwä Iqu, anğumä ävauqumuatäqe, qokä-apäkiuqä hiñuä iqi timäutñqä äyä iwimäkkqeqä. ⁴¹ Iqu ämaqä eeqänänjä iquau mäwimeqä itä, ne, Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuä awä tquatunquä, atäunüä ae änekqä iqunenyä änemakqeqä. Iqu qua äptekuwä iuta ävauqe, buayätä, eqätä anä anğqueqä. ⁴² İnğanji Iqu, ne ämaqä iunji, kuknuä tiinjä iqu, ät-nänjä iqi awä tquatunquä änatkqeqä. ‘Goti Hanjuwä Iqu, Ämaqä Qäqueni, ämaqä häñjä äpmenjuwä iutä, pizqä ae äpäkonätqänjuwä iutä, iwäsäuqänqä ätekqäqä Iquvqä.’ ⁴³ Hiñuä-tqä eeqänänjä iqua, Iquenyqä awä tiinjä ät-minjuwiqä. ‘Ämaqä, Iquenyqä quuvqä heqiyqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu, Iinjä Iqueqä yoqetani, äwqä hanuä imäknätä, iquauqä suqä quvqe, huätä mamäunqiyä’ ätminjuwiqä” ätukqe.

Djä Änguä Iqu, Israitqä iqua qäyä etangi huizi iquau äwimakqenqä

⁴⁴ Pitä iqu, kukñuä yqänä tätqätanga, Djä Änguä Iqu, ämaqä kukñuä qätä wiyätqätanguwä eeqänänjä iquauñqä äquvepätä, mangüä ämungqe. ⁴⁵⁻⁴⁶ Itañi, qu anjä-kukñuä huitañä-huitañä ätäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä haqeqä ämamäukuwi. Israitqä quuvqä heqiyqä, Pitä iqtä anä äpkuwä iqua, qätä e äwipiwi, yäunuä ipu, tiinjä ätkuwi. “Ämaqä Israitqä iqune qäyä etangi huizi iquauñi, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä Djä Änguä Ique, iquau qanyä äyä ävqiyä.” ⁴⁷ Inğanji Pitä iqu tiinjä ätukqe. “Ämaqä huizi iqua-pqe, Djä Änguä Iqueni, ne ämakqu-panjä asä iinjä ämeqäüä. Iinjä etangi ne eqätä asnjä qiyatunqueneqe, ‘Iinjä miqä pambiyä-qe’ tqu natätñqäwä?” ätukqe. ⁴⁸ I ätuäqetani, iqu, “Ne iquauñi, Jisasi Kraisi Iqueä yoqeta, asnjä uwqiyatunqueqä” ätukqe. Qu asnjä ae ämapiwi, Pitä iqueni, “Si hiunji hui, nesä anä pmayä” ätukuwi.

11

Pitä iqu, nätmätqä ätimäukqenqä, Jerusälemä iu awä ätukqenqä

¹ Ämaqä, Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquatä, kätä-känguäka, qua Jutiya iu äp-mamiñuwä iquatäñi, “Ämaqä Israitqä qäyä etangi huizi iqua-pqe, Goti Hanjuwä Iqueuä kukñui ae ämequwiqä” tqangä äwikiwi. ² Iinjñqe, Pitä iqu, Jerusälemänñqä uwqanga, ämaqä quuvqä heqiyqä suqä huiwä häuä ktäuqänñqä yänänäññqä imäkäpiyä iqua, Pitä iqueni, kukñuä ämitäpu, äkasuwä tiinjä ätukuwi. ³ “Si ämaqä huiwä häuä maktänñqä iquauqä anjuñqä äwätñä, iquatä buayä anä änatqänñuwä iqukiyqä.”

⁴ I tqanguwänga, iqu nätmätqä eeqänänjä, ique äwimakqenqä awä ätukqe. ⁵ “Nyi anjä-himqä Jopa iu, Goti

Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätuätmä äpmamängarji, wätqä enqä-panjä tiinjä äqungqe. Nätmatqä hñqu, yuä naqänänjä enqä-panjä, kiqä hitunjuä hñquaqui-hñquaquinjä iunji, guä qäukuä haqä yätuta qäyämawatngangi äqungqe. Ii qäyämawatnäqe, nyinyqä äpkqe. ⁶ Nyi näqñqä äñguänä mamqä, hiñuä äñguänä äqunäñqeqä. Vawä iunji, hiveqä-yaqueqä, yññä-tänjä, iwomä-qänakukuiqä, huitañä-huitañä iinji, vawä hiknätangi äqungqe. ⁷ Ingarji, nyi mañä hñqu, tiinjä tqangi äwikqe. ‘Pitä iquki, si ävautnä, nañui äpäsatnä, huinyä.’

⁸ Kimañi nyi, ‘Naqä Iquki, nätmatqä Tqä hiñuä iqi kiyä mätqä eänqe, nenyñqä pmua imäknänqe, nyi mañqä itñqä-qae, “oeyä” mañqä ymqänä,’ ätukqeqä” ätukqe.

⁹ “Nyi kimañi e tquanga, mañä qäukuä haqä yäutari, anggi ändkqeqä. ‘Nätmatqä, Goti Hanjuwä Iqu kiyä maeqä imäkqenqe, si “kiyä mätqeqä” matqä panä,’ ändkqeqä. ¹⁰ Hñquaqui-hñque e ätäqetani, nätmatqä ee-qänäñi, qäukuä haqä yätunqä anggi äma ekqeqä. ¹¹ Asä qängarji, ämaqä hñquaqui-hñquenjä, ämaqä anä-himqä Sisariyatanjä hñqu nyinyqä ändowatkqä hñqua, anä ne pmetangquä iqi ätimäukuwiqä. ¹² Ingarji Dñä Äñguä Iqu, ‘Si kñuä kuapänä mindqänqä pa, iquatä anä upñqeqä’ dqangi, nyitä, neqä tatqä-guäka 6 täqi äpmeñuwä tquatä, Sisariyanqä anä äwani, ämaqä iqisanjä, Koniliusi iqueqä anä yäpä ingisa, qe äpaqukqeqä. ¹³ Ique wimeqaungua, iqu, enätqä hñqu, iqueqä anä yäpä ingisa pämä tqäutangi äqungqenqä, änatkqeqä. Enätqä iqu, iquerji, tii ätukqeqä. ‘Si ämaqä hñquau, Jopañqä, ämaqä Saimonä, iqueqä yoqä huizi Pitäüä ätmiñuwä ique, ätuma pññqä dowatiyä. ¹⁴ Ämaqä iqu, kukñuä Goti Hanjuwä Iqu, sitä, ämaqä tqä anä iu anä äpmeñuwä iquautä, he hññä equmuatäninqä diñqe, ktänqiyä’ ätukqeqä. ¹⁵ Koniliusi iqu iinqä qäpu natqanga, nyi kukñuä ti tipäqiyqanğarji, Dñä Äñguä Iqu,

nenyqä äpätä änamngqä-parjä asä iinj, iquau-pqä manguä inä ämunqceqä. ¹⁶ Inganj nyi, kuknjuä Naqä Iqu hinjuiqänä ätkqä tiinjce, kjuä angumä änyimakceqä. 'Jonä iqu asñi, eqä ditänä äqäminqä etangutce, qänakñi he asñi, Dñä Ängüä Iquesä mapnuwiqä.' ¹⁷ Ne Jisasi Kraisi, neqä Naqä Iquenyqä quuvqä heqiyqaungua, Goti Hanjuwä Iqu Dñä Ängüä Ique änätapkce. Hea tänğanj Iqu iquau asä iinjä äwikceqä. Goti Hanjuwä Iqu iquau wäunjuä ii iwimäkkqä iunj, a kiquätmqä iqundi? Oeyqä” ätukce.

¹⁸ Pitä iqu e tquanğa, ämaqä iqua, äwqä hanjuä imbu äpmapiyi, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä haqeqä ämamäupu, tiinjä ätkuwi. “Täukue! Kñui äkunmäknäpu, hänjä-pmeqä di meqe, Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä Israitqä iqune qäyä etangj huizi iquau-pqe, inä äwikceqä” ätukuwi.

Quuvqä heqiyqä, Andiyokä iu pmeqä iquaujqä

¹⁹ Qu Stipenä ique äpäsäpu, quuvqä heqiyqä huizi iquau, quvqä itqueqanguwänğa, kuapänänj anjä-himqä hui-huiunqä im-imä äwekuwi. Hui qua Ponisiyanqä, hui qua eqä-pñä awä iqi äwinqä Saplusinqä, hui anjä-himqä Andiyokänjqä äukuwi. Qu äwäpiyänğanj, kuknjuä ängüä we-hunqä-tänj, ämaqä Israitqä iquaunä awä ätqäuminuwi. ²⁰ I etangqä-qe, iquautanj, ämaqä, Saplusi iutanjä hñquatä, anjä-himqä Sairini iutanj hñquatä, Andiyokänjqä äwipu, Naqä Jisasi Iquenyqä kuknjuä ängui, awä ätuäpiyänğanj, ämaqä Israitqä iquautanj ma, Grikä iquauä anjä-kuknjuä tqä iquau-pqe awä inä ätuminuwi. ²¹ Inganj Naqä Iqueqä yänänäqñce, iquatä pmetangj, qokä-apäkä kuapänänjä iqua, Naqä Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iquenyqä qänaknä ipñqä äkunmäknjuwi.

²² Quuvqä heqiyqä, Jerusälemä iu äpmaminuwa iqua, iinjä qätä äwipiwi, qu Banäpasi ique, Andiyokänjqä ändowatkuwi. ²³⁻²⁴ Iqu ämaqä ängüänänju eä, iqueqä

quuvqä heqiyqe yänänäqqä etanji, Dnjä Änguä Iqu iquenji, kuapänä ämunminjqe. Inji iqu äwäqe, Goti Hanjuwä Iqu, iquau ämitä, änguä iwimäkqanji äqunäqetanji, aquvänä itä, qu Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä yänänäqqä eqiyäpu pmeppqä iinqe, iquauqä kjuä indqänqe, äwivauqumuatkqe. Inganji ämaqä kuapänä, Naqä Iqutä guä ämänguwi.

²⁵ Inganji Banäpasi iqu, anjä-himqä Tasusinqä, Soli iquenyqä qävqä ikitjqä äukqe. ²⁶ Ämoqumueqe, iqu Andiyokänjqä ätuma äpätä, quväukuä hjquenji, ämaqä Jisasi Iqueqä yoqenqä aquvä iqi äqänminjuwä iquatä, anä äpmanjuwi. Iqi äpmayi, iquaqu Goti Hanjuwä Iqueqä kukjuui, ämaqä kuapänänjä iu ämotquaminiyi. Andiyokä pmeqä iqua, ämaqä quuvqä heqiyqä iquauqqe, “Kraisi Iqueqä yoqä-tänjä-quayqe” iqua-ganä ätipäqäkuwi.

²⁷ Inganji hinjä-tqä hjqqua, Jerusälemä iu äväma, Andiyokä iunqä äwokuwi. ²⁸ Iu ätimäupiyi, iquatanjä hjqqu, iqueqä yoqe, Akipasi iqu, pämä ätqäuqe, Dnjä Änguä Iqu kjuä vqanji, anjä-himqä eeqänänjä iu, buayä dä naqänänjä timäuniqenjqä awä ätukqe. (Buayä dä naqänänji, Klotiusi iqu qua eeqänänjä iu miqä pmetannga, ätimäukqe.)

²⁹ Quuvqä heqiyqä iqua, Akipasi iqueqä kukjuui qätä äwipiyi, kukjuä naqä-hjqunä tii ätkuwi. “Tatqä-guäka Jutiya iu äpmejuwä iquauji, ne yätamäkqä ävätanä, mbqä väwqatatunquä, aquvä qiyatunqueqä.” E ätpiyi, qu hjqunä-hjqunäni, iquauqä mbqä iwäsäupu, äwikuwi. ³⁰ E imäkäpiyitanji, Banäpasi iquesä, Soli iquesä, äväwatkuwi. Iquaqu äma äwiyi, quuvqä heqiyqä iu miqä iquau, äwikiyi.

12

Qu, Jemisi ique pizqä äpäsäpu, Pitä ique guä äpму-atekuwinjqä

¹ Ingañi, hiunji naqänänjä, bretqä qo matäuqängañi, qua Jutiya iu miqä Heroti iqu, ämaqä, Jisasi Iqueqä yoqenqä aquväqñqä hñquau, quvqä itquetñqä ikqe. ² Iqu tquangi, qu Jemisi, Jonä iqueqä käta-känguequeñi, ipäqäyuniä pizqä qe äpäkkuwi. ³ Heroti iqu, Israitqä iqua, iqu ii imäkqangqenqä aquvänä iqangä äqunäqe, Pitä ique-pqe a kiquätñqä ätukqe. ⁴ Iqu iinjä imäkäqe, ique guä äkiqiyäutä, qu iqueñi, ique-iqueqä ätqäumisäpu mipñqä, mäkä-iqä 16 iquauqä* hipa iu äwikqe. Heroti iqu, kñuä tiinjä indqängqe. “Hiunji naqänänjä Pasopa iqu timäunqiyä. Hiunji iqu, ae äpäwqangañi, nyi, Pitä ique itmetmä, qokä-apäkä iquauqä hiñuä iqi, kukñuä mitmqeqä.” ⁵ Ingañi Pitä iqu, añiu guä pmetanga, ämaqä Jisasi Iqueqä yoqenqä aquväqñqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu, ique yätamakqä vätnqä, tääqä ätqämanmiñuwi.

Enätqä hñqu, Pitä ique, yäpaqängisa ätuma äukqenqä

⁶ Hiunji Heroti iqu, Pitä ique kukñuä mitätñqä iqu timäutñqängañi, heatqängañi, Pitä iqu mäkä-iqä hñquaquiyqä awä iqi, hiqaqä guä hipa iñgi-iñgisa äqäyänä witanga, mäkä-iqä huiziquaqu, añä hänaqeu hiñuä äqun-yinyä, yäpaqä mäñgisa ätqäumiñiyi. ⁷ Ingañi maqänänji, Naqä Iqueqä enätqä hñqu ätimäuqanga, guä kiquyäueqä añä yäpä iñgisañi, we qe äuñgqe. Enätqä iqu, Pitä iqueqä yawä iqi ptqä äpäsätä ävauqumuatäqe, tiinjä ätukqe. “Si pämä maqänä tqävä!” I tquanga, guä iquaqu iqueqä hipa iu äqiyänmiñqe, qua mäñi ewasqiyäukqe. ⁸ Ingañi enätqä iqu, “Tqä aquvä ämäyätinä, tqä yukä ämuasmänqe, muasmävä” ätukqe. Iqu iinjä imäkqanga, enätqä iqu, “Tqä gquä quäuqe, ämipnätinä, nyi qänaki nyivändiyä!” ätukqe. ⁹ I tquanga, Pitä iqu, añä hiqñqä

* 12:4 Qu aquväqñqä tquaqi-tquaqi imäkmiñuwä iqua, hea ique-iqueñi, hñquaqi-hñquaqiñä iqua, iquä anä äpmamiñuwi.

iquerji ävämañi, enjätqä ique qänaki qe äwivändkqe. Nätmatqä enjätqä iqu imäkkqenqe, “Ii naqä-qakuiqä” kñuä mämeqä itä, “Tä, wätqä äqunänänä” kñuä indqängqe. ¹⁰ Iquaqu, qñqanjä hñquaquñi, mäkä-iqä hiñuä äqämbu ätqäuminuwä iquau maqñqä ämäwqätäyi, täkrjä qñqanjä yänänäqñqä, guä kiquyäueqä iuta, añä-himqä duñqä uwqänqä ique timäuqanñiyänñanji, qñqanjä iqu kiqä-küüä äütänñqe. Iquaqu yäpaqä mänñgisa äwiyi, hänaqä hñqueu äwiyi, maqänänji enjätqä iqu, Pitä ique äväma äukqe.

¹¹ Inñanji Pitä iqueqä kñuä indqänñqe, ätnänjä iqi wimeqanña, iqu tiñji ätññqe. “Nyi näqñqä tññganä eqänä. Ii naqä-qakuiqä. Naqä Iqu, Iqueqä enjätqä ique ändowatätä, nyi Heroti iqueqä hipa du pmetanña anñumä indmeqiyä. Nätmatqä, Israitqä iqua inyimäkññqä kñuä indqänñuwi, mänyimeqä yätñqä diñqä, indmeqiyä” ätkqe. ¹² Iqu näqñqä e ämeqe, Mäliya, Jonä Makä iqueqä känäwqä añä iunqä äukqe. Inñanji iyyqä añä iunji, ämaqä kuapänänji, Naqä Iquenyqä tääqä ätäpu äpmaminuwi. ¹³ Pitä iqu yäpaqänñgisa ätqäüä, añä qñqanjä ptqä qäyätqätanña, apäkä wäunjuä imäkqä hui, iyyqä yoqe Rota, ii qñqanjä wutemätä äpñqe. ¹⁴ Ii Pitä iqueqä mañi qätä äwiyätä, aquvänä itäqäqe, qñqanjä mäwuteyqä itä, anñgu maqänä äyäqe, “Pitä iqu äpäätä, añä qñqanjä-tänjä täqi ätqäunä” ätukqe.

¹⁵ Kimañi qu, “Si qämä-qämä inyä” ätukuwi.

Ga, ii yänänäqñqä qe ätukqe. “Naqä-qakuänä etqänä. Iqu täqi ätqäunä.”

Ga qu, “Ii, iqueqä enjätqä iqueqä” ätukuwi.

¹⁶ Qu e tätqätanñuwanña, Pitä iqu añä qñqanjä ptqä yqänä äqäminñqe. Qu añä qñqanjä äwuteyäpiyanñanji, ique hiñuä äqumbiyi, yäunjuä naqä-qakuänä ikuwi. ¹⁷ Inñanji iqu, qu kukñuä matqä qanyä pmapñqä hipaetanä imäkätä, tiñjä ätukqe. “Guä äkiqiyäuenñiyquwä añä duta, Naqä

Iqu iinjä-iinjä imäkätä, ändma äpqiya. He Jemisi† iquesä, tatqä-guäka iquautä, awä tupnqeä” ätukqe. Iinjä ätuäqe, Pitä iqu iquau ävämañi, hñqäqinyqä äukqe.

¹⁸ Ziquitäñi, Heroti iqueqä ämaqä mäkä-iqä iqua, Pitä iqu aanqä äqumbiyi, yäunüä ipu, “Tä änäänjäwä?” ätnjuwi. ¹⁹ Ingañi Heroti iqu, Pitä iquenyqä qävqä ipñqä ätukqe. Qu iqueni, mämäqumueqä iqanguwänga, iqu ämaqä Pitä ique guä kiyäueqä anjä iu ämimiñuwä iquau, kukñuä ämitätä, “Iquaunji, pizqä päkpiyā” ätukqe. Qanakndañi, Heroti iqu qua Jutiya äväma, anjä-himqä Sisariya iunqä äquveqätä, iu äpmakqe.

Heroti iqu äpäkongqenqä

²⁰ Ingañi Heroti iqu, ämaqä, anjä-himqä Tayä pmeqä iunqätä, Saitonä pmeqä iunqätä, äwqä tnänjä äwinyminqe. Qu, qua Heroti iqu ämimiñqä iutañä ymisarjä ämepu ämimiñuwinqä, kñuä indqämbiyi, aquvä äqänäpu, iqtä kukñuä tññqä äpkuwi. Qu ätimäupiyi, Blastusi, Heroti iqueqä anjä hiqaqä wiqä iu miqä iqtä, äwqä naqä-hñqunä imbnqä kukñuä ganä ätukuwi. E imäkpiyi, qu Heroti iquenyqä äwäpu, iqu iquaunqä äwqä hanjä winyätñqä yatñqä äwikuwi.

²¹ Ingañi hea, Heroti iqu atäunüä ikqeunji, iqu ämaqä miqä iquauqä gquä äñguänänji ipnätä, zä-hawä äñguänänjä iqueqänä pmeqeu äpmeqe, ämaqä iunji, kukñuä naqänänjä ätukqe.

²² I tquanğañi, qu manjä tiinjä ätkuwi. “Manjä tä, ämaqä hñqueqä manä, goti hñqueqä.”

²³ Qu e tätqätanguwängañi, Heroti iqu qätä äwiyäqe, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä mämamäuqä iqangqenqä, maqänänji, Naqä Iqueqä enjätqä hñqu,

† 12:17 Jemisi iqu, Jisasi Iqueqä kähgüequwi.

ique qui imäkkqe. Qui e imäqanğa, piweqä hui, ique änganğuwänğa, iqu qe äpäkongqe.

²⁴ Naqä Iqueqä kukñui, wäunjuä yänänäqñqä itñqänä imäknätä, anğä-himqä im-imä wätñqä imäkñgqe.

²⁵ Inğanı Banäpasi iqtä, Soli iqtä, iquaquiyqä wäunjuä Jerusälemäni qäpu iyi, iqi ävämanı, anğä-himqä Andiyokä iunqä, anğumä qe äukiyi. Iqi ävämesiyänğanı, iquaqu Jonä Makä ique, anä ätuma äukiyi.

Poli iqueqä qanğä hiñuiqä ikäminğenqä (13:1-14:28)

13

Qu Banäpasi iquesä, Soli iquesä, wäunjuänqä atäunjuä ikuwiñqä

¹ Ämaqä, Jisasi Iqueqä yoqenqä Andiyokä iu aquvä äqänminjuwä iquauqä awä iqiñi, Goti Iqueqä kukñui hiñjuä-tqä hñquatä, näqñqä-vqä hñquatä, anä äpmaminjuwi. Hñqu, Banäpasi ique. Hñqu, Simiyonä, ‘Hiawiqueä’ ätminjuwä ique. Hñqu, Lusisi, anğä-himqä Sairini iutanğä ique. Hñqu, Mänainä, Heröti iqtä ymeqänğa anä ikämanğä iminiyitanı, näueqä yqänä imäkñğa äuminjiyä ique. Itanğa hñqu, Soli ique, iquayi.

² Hiunji hñquenı, iqua, Naqä Iqueqä yoqä haqeqä ämamäupu, buayä manğä pmetanğuwänğanı, Dñä Änğua Iqu, iquau tiñğä ätukqe. “Nyi, Banäpasi iquesä, Soli iquesä, wäunjuinqä äteqeqä. Wäunjuä tä imäkiyñqä, he iquaqui atäunjuä inä ipiyä” ätukqe. ³ Inğanı, iqua buayä manğä ipu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätuäpu, iquaqui hipa haqeqä äwiyäpu, wäunjuänqä ändowatkuwi.

Banäpasi iqtä, Soli iqtä, Saplusinğä äukiyiñqä

⁴ Inı Dñä Änğua Iqu, iquaqui dowatqanğı, iquaqu anğä-himqä Selusiya iunqä äquveqäkiyi. Iqi ätimäyi, yimba

ätkamäusinyä, qua eqä-pnjä awä iqinjä hñquenyqä, kiquä yoqe Saplusi, iunqä äquveqäkiyi. ⁵ Qua iunji, anjä-himqä Salamisi iu ätimäupiysi, iquaqu, Israitqä iquauqä anjä aquväqñqä iu ikisinyä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui, awä ätuäkämiñyi. Iquaqui yätamakqä vätnqe, Jonä Makä ique ätuma ikämiñyi.

⁶ Saplusi iunji, iqua, qua eeqänänjä iu qanjä ikipu, anjä-himqä Paposi iunqä äukuwi. Iqinjä iquaqu, ämaqä Israitqä paaqä huitanjä-huitanjä imäkätä, hiñuä quangätqä hñque äwimakiyi. Iqueqä yoqe, Banjisasi ique. Iqu paaqä imäkmiñqerñqe, Grikä iquauqä anjä-kukñuä tqä iqua, iquenyqe, “Elimasiuä” ätmiñuwi. ⁷ Ämaqä iqu, ämaqu miqä kinganänjä Senjius-Paulusi iqtä, anä äp-mamiñyi. Iqu ämaqä kñuä äñguä dinä indqänqä ique. Inganji iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui qätä wiyätñqä winganji, Banäpasi iquesä, Soli iquesä, tääqä ätuätumakqe. ⁸ Iinjä etanji, paaqä imäkqä Elimasi iqu, ämaqu miqä iqu Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyätñqä mäwiñganji, iqu Banäpasi iqueqätä, Soli iqueqätä, wäñuä qui imäkätñqä ikqe. ⁹ Inganji Dñä Äñguä Iqu, Soli iqueni, kuapänä ämünqqe. Iqueqä yoqä huizi, Poli* ique. Dñä Äñguä Iqu, kuapänä munganga, iqu Elimasi ique, hiñuä yänänäqñqä äqunä, tiinjä ätukqe. ¹⁰ “Suqä quvqä eeqänänjitä, quangitä, manguä äkmnänä. Si suqä äñguä eeqänänjä iuqä mäkä-huñqä-quki eänjä-qae, Setänä iqueqä ymeqä iqukiyqä. Naqä Iqueqä hänaqä jänänjä iunji, qui imäkätñqä itqänjinyä. Suqä iinjä mäwquatämäuqe, sunqä itqänjinyä? ¹¹ Qätä nyiyä! Tänganji Naqä Iqu kima ktapätä, tqä hiñui hea kuwimäkqanga, si mäptqe, hiñuä mäquñquä yakuinä pmatñqinyä” ätukqe. Poli iqu iinjä tquanga, maqänänji, qaquvqä enqä-panji, Elimasi iqueqä hiñuä iunji,

* **13:9** Yoqä Poli, ii Grikä iquauqä anjä-kukñuiyi. Yoqä Soli, Israitqä iquauqä anjä-kukñuiyi.

hea qe iwimäkkqe. Ingañi ique a ämasquämbñqä asusua ikäminqe. ¹² Ämiqä naqä iqu, nätmätqä tä timäuqanji hiñuä äqunäqe, ingañi iqu, Naqä Iqueqä kukñuinqä, kñuä kuapänä indqänätä, iquenyqä quuvqä eqäkkqe.

Poli iqutä, Banäpasi iqutä, qua Pisindiya iu äpmakiyinqä

¹³ Ingañi Poli iqutä, ämaqä, iqutä anä äpmakuwä iquatä, Paposi ävämañi, qua Pambiliya-tänjä inginyqä, anjä-himqä Peeka iunqä yimba äukuwi. Iqisañi Jonä Makä iqu, iquau ävämañi, Jerusälemänqä angumä äukqe. ¹⁴ Qu Peeka ävämañi, qañä äupiwi, qua Pisindiya-tänjä iu, anjä-himqä Andiyokä ätimäukuwi. Sämbatqä hiunji hapä pmeqän-gañi, qu, Israitqä iquauqä anjä aquväqñqeu äpaquväpu, quamä qe äpmakuwi. ¹⁵ Qu e pmetanquwänqa, hñqu, bukä, kukñuä-suqenqä äqäkkqeu a täuqanqa, ga hñqu, bukä, Goti Iqueqä kukñui hiñuä-tqä iqua äqäkuwä iuta a ätäukqe. Ingañi anjä aquväqñqeu miqä iqua, ämaqä hñque, Poli iquesä, ämaqä iqutä anä äpmaminuä iquautä, tiñjä tuätñqä ätukuwi. “Ñqä nyämaqäüä, he ämaqä iuqä äwqe, yänänäqñqä imäkññqä kukñuä-tänjuenä etanqutqe, he awä tññqeqä.”

¹⁶ Ingañi Poli iqu pämä ätqäuqe, qu kukñuä matqä pmapñqä, hipa itä ämenä ämitä, tiñjä ätukqe. “He ämaqä Israitqä iquendä, ämaqä huizi, Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqi äpmeñuwä iquendä, qätä nyipiyä. ¹⁷ Israitqä iquauqä Goti Hanjuwä Iqu, neqä atqä-awäkaunji, Iqueqä ämaqä hipñqä ätekqeqä. Qu Isipä iunji, ämaqä yakuä pmeqä enqä-panjä pmetanquwänqa, Iqu imäkqanji, qu kuapänä eqiyämanguwiqä. Qänakndañi Isipä iutañi, Iqueqä yänänäqñqä iuta itmakqeqä. ¹⁸ Iqu e itmeqanqa, qu quväukuä 40, anjä avqñqä iu pmetanquwänqa, Iqu iquauqä suqä hñgisanä iqetanji, hanjä-iqä ämakman-minqeqä. ¹⁹ Ingañi qua Kenanä iunji, hueqä-himqä kui-kui

7 äpmakäwätanguwä iuñi, Goti Hanjuwä Iqu qui imäkätä, iquauqä quae Israitqä iquauqä wimänätñqä qe äwikqeqä. ²⁰ Nätmatqä eeqänäñi e imäkätqätanga, quväukuä 450 inä äpäukqeqä. Iqu qua ae äväqe, qänakndañi Iqu ämiqä naqä yakuinä mipñqä iquau äteqa äuminqe. Iqu iñi, Iqueqä kukñui hiñuä-tqä Samueli iqu pmetqänğanqä iminqe.

²¹ Inğanj qu Samueli iqueni, tii ätukuwiqä. ‘Ne ämiqä naqä hñqueqä yäpä iqi näweqä pmetatuñquänä, si ämaqä hñque atäunñuä isñqeqä.’ Qu e tquanguwänğa, Goti Hanjuwä Iqu, Soli ique ätekqeqä. Iqu Kisi iqueqä ymeqä eä, awiqu Benjämenä iquesañä ique. Soli iqu iquauñi, quväukuä 40 iuñi ämiminqe. ²² Goti Hanjuwä Iqu Soli iqueqä ämiqe, huätä ämamäutä, iqueqä anjä metñqe, Dewiti ique-mända ätekqeqä. Iquenyqe, Goti Hanjuwä Iqu awä tiñj ätukqeqä. ‘Nyi Dewiti, Jesi iqueqä ymeqä iqueni, hiñuä ae äqunänñqeqä. Iqueqä qeqä-quuvqä iuñi, Nyaqä enqä-parñä eä, iqu Nyi änyinänñqä dunä imäkquäniqeqä,’ ätukqeqä” ätukqe.

²³ “Iqu hiñuiqänäñi kukñuä guä ämäsäutä ätkqä-pa, Israitqä-qune hññä anğu inemäkäqumuatetñqä diñqe, Dewiti iqueqä hueqä-himqä ekuwä iutanñä hñque ändowatkqeqä. Ämaqä Iqu, Jisasi Iqueqä. ²⁴ Jisasi Iqu wäunñuä mipäqiyqä änä etanğanj, Jonä iqu Israitqä eeqänänñä iquauñi, kñuä äkunmäknäpu, asñä qämbñqä awä ätuminqe. ²⁵ Jonä iqu, iqueqä wäunñui qäpu imäkätñqä itäqänğanj, iqu tiñj ätukqeqä. ‘He kñui, äänä hiyqiyä? Nyi tqunğä? Nyi ämaqä, he hiñuä äqämbu äpmeñuwä iqunä, hmanjqä. Inñäqe, he qätä nyipiyä! Ämaqä Hñqu, nyinyqä qänaki änä äpäniqeqä. Iqueqä yukä ämuasmänñqä gue, nyi meweqä yimniqeqä. Nyi ämaqä anğunä hmanjqä,’ ätukqeqä” ätukqe.

²⁶ Poli iqu tiñj inä ätukqe. “Inqä nyämaqäüä. He Aprähämä iquesa eqiyämanğuwä iquendä, itanğa he

ämaqä huizi, Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqi äpmejuwä iquendä, kukñuä hänjä angu inemäkäqumuatetñqä iqu, Goti Hanjuwä Iqu nenyqä ändowatqeqä. ²⁷ Jisasi Iqu qua iu pmetanğani, ämaqä Jerusälemä iu pmeqä iquatä, iquauqä ämaqä naqä iquatä, Iquenyqe näqñqä anğuanäñji maeqä iminjuwiqä. Itanğa Goti Iqueqä kukñui hiñuä-tqä iquauqä bukä iuta, hiunji hapä pmeqä ique-ique a ätäuminjuwä-qe, qu iinğä-pqe näqñqä anğuanäñji maeqä iminjuwiqä. Iinğä dutanji, qu 'Ämaqä Tqu äpäkonätñqeqä' ätukuwä iunji, Goti Iqueqä kukñui hiñuä-tqä iqua äqäkuwi, naqä-qakuä imäkkuwiqä. ²⁸ Qu Ique pizqä päkññqe, Iqueqä suqä quvqä hui, mämäqumueqä ipiyä-qe, ämaqä naqä kinğanänğä Pailoti iqueni, iqu äpäkonätñqä diñqä kiquätmä äwikuwiqä. ²⁹ Qu nätmatqä eeqänäñji, Goti Iqueqä kukñui hiñuä-tqä iqua, Iquenyqä hiñuiqänä äqäkuwä-pa imäkpiyi, Iqueuä huiwi zä-huätatä hunätanğqeta ämepu, äma äwäpu, qua äptekuwiqä. ³⁰ Iqu ae äpäkonğqä-qe, Goti Hanjuwä Iqu anğu ävauqumuatkqeqä. ³¹ Huinji kuapänänğä iunji, ämaqä, Galili äväma Jerusälemänğä Iqutä anä äukuwä iquauñji, Iqu äwimeqisminğeqä. Tanğanji ämaqä iqua, Israitqä iquauñji, Iquenyqä kukñuä awä ätuätqänäuä. ³²⁻³³ Kukñuä anğua we-hunğä-tänji, ne awä tiinğä etqunä. Kukñuä, Goti Hanjuwä Iqu guä ämäsäutä, awiukuau ätukqeunji, iinji naqä-qakuä imäkätä, awiukuautanğä hueqä-himqä iquene yätamäkqeqä, Jisasi Ique anğumä ävauqumuatkqe. Iinğqe, apqä hñquaqunğä iunji, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui tiinğä äqänänä.

'Iñqä Ymeqä Iqukiyqä, Nyi tanğanji Tqä Tniqunä eqänä.'[†]

³⁴ Goti Hanjuwä Iqu, Jisasi Ique qua pteqeuta anğu ävauqumuatkqetani, Iqu anği mäwqä itä, pizqä miqä iquänä. Iinğqe Goti Hanjuwä Iqu tiinğä ätätä äqäkqeqä.

[†] 13:32-33 Apqä Bukä 2:7

‘Nyi ämiqä naqä Dewiti ique änguä wimäkmqä ätukqä-pa, Nyi heji-pqä inä etätqänänä. Kukñuä iñi, huizi iquau ämäwqätäutä, qäyunä timäunqiyä.’‡

³⁵ Iqu apqä huiziunji, tiinjä-pqe ätätä äqäkqeqä.

‘Ämaqä, Si ätekñä Iqu, pizqä yätñqä hiñuinä maqungä isñiqä.’§

³⁶ Dewiti iqu qua täu äpme, Goti Hanjuwä Iqueqä äwiñqeunä qänaknä iqänjaqänäqe, äpäkongangga, qu iqueqä huiwi, kawäkiqua qua äptnäñuwä iu pteqanğuwänğa, pizqä qe ikqeqä. ³⁷ Inäqe Ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu qua iuta anğü ävauqumuatkqä Iqueni, Iqueqä huiwi pizqä miqä ikqeqä.

³⁸⁻³⁹ Inqä nyämaqäüä, iñqe he näqñqä äñguänänjä tiinjä hipñqeqä. Ämaqä Injä Iqueqä wäunüä dutañi, ämaquqä suqä quvqe huätä mamäuqä iunqe, ne awä etätqänünä. Tiinjä-pqenqä näqñqä äñguänänjä hipñqeqä. Goti Hanjuwä Iqu henyqe, ‘ämaqä jänänänjuaiqä’ täniqä diñqe, kukñuä-suqä Mosisi iqu ätätä äqäkqeu qänaknä iquwi, hiyaqä suqä quvqe huätä mämaemäuqä yänqiyä. Inäqe, Ämaqä Injä Iqu, ämaqä, Iquenyqä quuvqä heqiyqanğpqe, Iqu iquauqä suqä quvqä eeqänänji, huätä ämamäutä, ‘ämaqä jänänjuaiqä’ täñqiyä. ⁴⁰ Inji Goti Iqueqä kukñui hiñuä-tqä iqua, nätmätqä quvqänänjinğä, ‘Äpäñqiyä’ ätkuwi, he emeqänqä, hiñuä äñguänä äqunäpu wimasipiyä. ⁴¹ Qu tiinjä ätkuwiqä.

‘He ämaqä äkasuwä tqä iquenä, hiñuä qumbiyä! Nyi nätmätqä huitañi, hiyaqä awä iqi imäkmqänä. Nyi nätmätqä imäkmqä iqanğmdqenqä, ämaqä hñqu etqanğutqeqe, he iñqe, “naqä-qakuiqä” kñuä mindqänqä ipñqeqä. Inñqe he yäunüä ipu, qui imäkmbñqäüä,’ ätkuwiqä” ätukqe.*

‡ 13:34 Asayä 55:3 § 13:35 Apqä Bukä 16:10 * 13:41 Hapakukä 1:5

⁴² Poli iqu kukñuä awä qäpu ätäqe, Banäpasi iquä, yäpaqä mänğisa wiynqä uwqanğiyänğa, qu iquaqi ti-inğä ätukuwi. “Hiunji hapä pmeqä huiziquenji, nätmatqä tänqe, qe anğu äquvepäsinyä, awä inä nasinyiyñqeqä.”

⁴³ Qu anğä aquväqñqeunji ävämañi, Israitqä kuapanänğä iquatä, ämaqä huizi-pqä Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä qätä äwiyäpu, Ique qonğä anä woktäuqä iquatä, Poli iquesä, Banäpasi iquesä, qänaknä äwivändkuwi. Inğanji iquaqu, iquauqä kñuä iunji, yänänäqñqä imäkäsinyä, “He Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä nätmatqä anğuanänğä hinğinäwa etapätñqeunä äpmeñuwä-pa, asä iunä pmeqäpñqä” ätukiyi.

⁴⁴ Hiunji hapä pmeqä huiziquenji, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä qätä wiñqä, ämaqä anğä-himqä iutañi, hatñä aquvä qe äqanğuwı. ⁴⁵ Aquvä iinğä qanğanğä äqumbiyi, Israitqä iqua, iquauqä äwqe äkasuwä ämunätä, Poli ique quvqä ätuäpu, iqueqä kukñui mändi äkittqäkuwi.

⁴⁶ Qu iinğä imäkqanğuwänğa, Poli iquä, Banäpasi iquä, zä miqä kukñuä yänänäqñqä ätukiyi. “Naqä-qakuiqä. Goti Hanjuwä Iqueqä äwiñqä iunji, ye Iqueuä kukñui, Israitqä iquenä ganä awä etqueä. He iqueuä kukñui tuwä äwiyäpu, hiqä-hiuänqe, ‘Ne hänğä hea ique-ique pmeqe, änä mämeqä yanqunä’ ätätqanğuwä-pa iquwiñqe, he qätä yepiyä! Täñğanji ye heñi, kukñui awä maetqä, ämaqä hñquau-mända tuenqueä. ⁴⁷ Goti Hanjuwä Naqä Iqu, hinğiqänä ätäänqe, tänğa ye sä äyatqi.

‘Nyi si Israitqä iqua qäyä hitqanği huiziuqä hiqi-tä-quki ikimäkqänä. Inji, ämaqä qua täu äpmeñuwä eeqänänğä iunji, Nyi anği hänğä imäkäqumuatemñiqä yätamäkqä vqä-quki, esñqinyä’†äyatqiyä” ätukiyi.

⁴⁸ Ämaqä Israitqä qäyä etanği huizi iqua, kukñuä tä qätä äwipiyyi, iquauqä äwqe anğuanänğä wiñganğa, qu

† 13:47 Asayä 49:6

Naqä Iqueqä kukñuinqe, “Änguänäñiqä” ätmiñuwi. In-gaŋi ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu häñä hea ique-ique pmeqä mapñqä ätekqä iqua, qu eeqänäñi quuvqä eqäkuwi.

⁴⁹ Ingaŋi Naqä Iqueqä kukñui, ämaqä, Pisindiya-tänjä in-gisa im-imä äpmamiñuwä iqua, qätä äwikuwi. ⁵⁰ Inäqe Israitqä iqua, apäkä, yoqä naqä qoñqä, Goti Hanjuwä Iqu qoñä äwoktäutqänjuwä iuaquä äwqä iutä, anjä-himqä iu-tanjä qokä naqä iquauqä äwqä iutäñi, äwivauqumuatkwi. Ga eeqänänjä iinjä iqua, Poli iquesä, Banäpasi iquesä, quvqä itquepu, Pisindiya iuñi huätä ändowatkwi.

⁵¹ Ingaŋi iquaqu, anjä-himqä Andiyokä iu ävämay-inqä isiyän-gaŋi, quwqä suqä quvqenqä kima äväsinjä, qua hinoqukuä, yukiu täka ämäkmiñqe, iqi äquvete-qiyemä äukiyi. Iquaqu äwiyi, anjä-himqä Aikoniyamä iu ätimäukiyi. ⁵² Itan-ga, Andiyokä pmeqä, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqämiñuwä iqua, Dñä Änguä Iqu man-guä muñ-gan-ga, aquvänä kuapänä imiñuwi.

14

Poli iqutä, Banäpasi iqutä, Aikoniyamä iu äpmamiñiyinqä

¹ Ingaŋi Aikoniyamä iuñi, Poli iqutä, Banäpasi iqutä, suqä asä ii imäkäsinyä, Israitqä iquauqä anjä aquväqñqä yäpä yän-gisa äpeyäsinyä, kukñuä awä ätukiyi. Iquaqu kukñuä an-guä tquan-ginyä äwipi-yi, ämaqä kuapänä Is-raitqä hñquautan-jätä, ämaqä huizi iquautan-jätä, quuvqä eqäkuwi. ² I etan-gi Israitqä quuvqä maeqiyqä iqua, qu ämaqä huiziuqä äwqeunji, äwivauqumuatqaungua qu ämaqä quuvqä eqäkuwä iquauñqä äwqä quvqä imäkkwi. ³ Injä iqan-guwän-ga, Poli iqutä, Banäpasi iqutä, zä miqä iqi hñgan-gä äpmanyä, Goti Hanjuwä Iqu ämaqeunqä äwinyätä, hin-ginäwa an-guänäñi vätnqenqä kukñuä awä ätumiñiyi. Iquaqu iinjä itqätan-giyän-gaŋi, Naqä Iqu, iquaqu wäunjuä ämaqä mimäkqänänjä hui imäkiyñqä

yänänäqqä ävätä, ämaqeunji, 'Iquaquvqä kukñui naqä-qakuiqä' ämotquakqe. ⁴ Inji, ämaqä anjä-himqä iutañi, awänä äpatmbiyi, hñqua, ämaqä Israitqä iquatä, äwqä naqä-hñqunä inganguwänga, hñqua, ämaqä kukñuä awä tuäkiqiyñqä ändowatkqä iquaqutä inguwi.

⁵ Qänakndañi Israitqä hñquatä, ämaqä huizi hñquatä, iquauqä ämiqä iquatä, qu Poli iquesä, Banäpasi iquesä, quvqä itquepu, hikä päkññqä äwqä naqä-hñqunä inguwi. ⁶⁻⁷ Iquaqu ii näqqñqä ämayi, qua Likoniya-tänjä ingisañqä zä qe äukiyi. Likoniya ingisañi, iquaqu anjä-himqä Listiyatä, Depetä, anjä qäqññä-pqä iuñi, qañä inä ikisinyä, kukñuä äñgui awä ätuäkämiñiyi.

Poli iqtä, Banäpasi iqtä, Listiya iu äpmamiñiyinqä

⁸ Anjä-himqä Listiya iuñi, ämaqä hñqu, iqueqä yukä quvqä, yänänäqqñqä maeqä, äpmamiñqe. Känai, yukä quvqä-tänjä-que änyuekqenqä, iqu qañä mäwqä imiñqe. ⁹⁻¹⁰ Ämaqä iqu, Poli iqu kukñuä tqañgi qätä äwiyä pmetanğa, Poli iqu hiñuä yänänäqqñqä äqunäqe, iqu äñguä imänätñqä quuvqä eqiyätä iqañgi äqunäqe, "Si pämä tqävä" haqeqäta ätukqe. Iqu e tqanğa, yukä quvqä iqu pämä yänänäqqñqä ätqäuqe, qañä ikäkqe.

¹¹ Ingani, ämaqä kuapänäñi, Poli iqu iinjä imäkqañgi äqumbiyi, qu Likoniya pmeqä iquauqä anjä-kukñui ätäpu, mañä tnänjä tii ätkuwi. "Goti hñquaqu, ämaqä enqä-panjä nenyqä äquvepqinyqä." ¹² E ätpiyi, qu Banäpasi iquenyqe, "Iqu goti Susi* iqueqä" ätkuwi. Poli iquenyqe, "Iqu ämaqä kukñuä tqä-qu etañgi, iqu goti Hemesi iqueqä" ätkuwi. ¹³ Anjä-himqä täknjä qänätanğqä-tänjä

* **14:12** Ämaqä Grikä iquauqä goti quañgä iquautañä naqä iqueqä yoqe, Susi ique. Ga iquauqä goti hñquququeqä yoqe, Hemesi ique. Iqu quwqä goti eeqänänjä iquauqä kukñuä äma uwqä iqueyi.

iqiñi, Susi iquenyqä hiqäva-imäkcä añi ämätnminjce. In-gañi Susi iquenyqä hiqäva-imäkcä iqu, pälawä-yatqä itä, bulumäka qokä hñquautä, añä qñqañjuñqä äma äwäqe, qokä-apäkä iquatä, Banäpasi iquenyqätä, Poli iquenyqätä, hiqäva imäkanä-tpu ikuwi. ¹⁴ Banäpasi iquä, Poli iquä, nätmätqä tä imäkanä-tpu iqañguwiñqä qätä äwiyi, iquaqu yäñjuä isinyä, ämuasmänjce äpisäsinyä, qokä-apäkä iquauä awä iqinyqä tnänjä äwiyi, tääqä yänänäññqä tiñjä qe ätukiyi. ¹⁵ “Yeyämaqä iquenyä, he suqä tä, suñqä imäkcäuä? Ye ämaqä, he eñqä-panjä quveyqä. Ye kukñuä äñguä we-huñqä-täñi, awä tii etätqäñueqä. He nätmätqä hiñgiñqä iu qänaknä itqäñuwi, huätä ävquatämäpu, Goti Hea Ique-ique Pmeqä Iquenyqä qänaknä ipiyä! Goti Hanjuwä Iqu, qäukuitä, quaetä, ejetä, nätmätqä eeqänänjä iu äwiñqetä, imäkkqeqä. ¹⁶ Hiñuiqändqä duta äpänjce, täñga täsuänä. Iqu qokä-apäkä eeqänänjä iquauñi, hiñuinä qunätangi, qu qänaknäñi, quwqä äwiñqä dunä imiñuwiqä. ¹⁷ Iiñä etañgi, qu Iquenyqä maññqä ipñjce, Iqu zä mäpmeqä imiñjce. Oeyqä! Iqu hea ique-iqueni, qokä-apäkä eeqänänjä, he-pqe qäsäñi, äñguä emäkätä, qäukuä yätutañi, piyä äyä etapätñjceqä. Iqu iñjä imäkätqätangi, ymisanjä äñguänäñi äyä ätimäutñjceqä. Itañi, he buayä kuapä änäpu, heyaqä äwqä imä aquvänä ipñqä emäkätñjceqä” ätukiyi. ¹⁸ Qu iquaquinyqä hiqäva imäkpñqä yänjä qäñgäñgä, iquaqu, iñjä äsuiyi, “oeyqä” ätuäsinyä, yänjä ämäwqäñgäñgiyi. Iiñä iqañgiyiñqä, mimäkcä ikuwi.

¹⁹ Qänakndañi, Israitqä Andiyokätanjä hñquata, Aikoniyamätanjä hñquata, Listiya iuñqä äwäpu, ämaqä iqi pmeqeuqä kñuä indqänjce äkunmäkpiyi, Poli iquenyqä hikä wapi ätnämäpu, “Pizqä qe äpäsqunä” kñuä indqänäpu, iqueqä huiwi eyqiyäma äpäpu, añä-himqä iquenyqä täkñä qänätangqä yäpaqä mäjgisa ekuwi. ²⁰ E iqañguwä-qe, qokä-apäkä, Jisasi Iquenyqä

quuvqä eqämiñuwä iqua äppiysi, ique yäkutäma uwqiyqanñuwännga, iqu anñumä ävautä, anñ-himqä yäpä inñisa ekqe. Awinñani, iqtä, Banäpasi iqtä, anñ-himqä Depe iunqä qe äukiysi.

Poli iqtä, Banäpasi iqtä, Andiyokä iunqä anñi äukiyiñqä

²¹ Iqini iquaqu, kukñuä anñuä we-hunqä-täñi, awä tuätqätanñiyännga, ämaqä kuapänäñi, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqäkuwi. Qänakñi, iquaqu Listiya iunqätä, Aikoniyamä iunqätä, itannga Andiyokä iunqätä anñumä äukiysi. ²² Anñ-himqä iquauñi, iquaqu, quuvqä heqiyqä iquau yänänäñqä iwimäkäsinyä, yänänäñqä tiinñä ätukiysi. “He quuvqä eqiyäpu, yänänäñqä pmepñeqä. Ne Goti Hanjuwä Iqunä miqeu, yäpä inñisa yaniquä etanñqä-qe, hanñ-iqä naqänäñi, ämaqä iquauqä hipa iuta, ganä meniñeqä” ätukiysi. ²³ Inñani anñ-himqä ique-iqenñi, Jisasi Iqueqä yoqenñqä aquvä äqänmiñuwä iquau mipñenñeqe, iquaqu ämaqä hñquau atäunñuä ikiysi. E imäkiysi, iquaqu buayä manqä äpmanyä, tääqä äsuiyitanñi, Naqä Iquenyqä quuvqä eqämiñuwä iquauñi, Iqueqä hipa iu äpmuatekiysi.

²⁴ Inñani iquaqu, Pisindiya-tänñä iu qanñ qäpu ikäyi, Pambiliya-tänñä inñi ätimäukiysi. ²⁵ Iqi ätimäyi, anñ-himqä Peeka iunñi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui awä äsuiyitanñi, anñ-himqä Ataliya iunqä äquveqäkiysi. ²⁶ Iqisanñi iquaqu, Andiyokä iunqä yimba äukiysi. Ämaqä iqi pmeqe, hinñiqänäñi, iquaquinñi, Goti Hanjuwä Iqueqä qeiqinyänñä iunä äpmesinyä, wäunñuä imäkiyñeqe, Iqueqä hipa iu äpmuatekuwä iquayi. Iquaqu wäunñuä iinñi ae imäkiysi, Andiyokä iunqä anñumä äpkiysi. ²⁷ Iqi ätimäyi, quuvqä heqiyqä iquau tääqä ätuätumesinyä, nätmätqä, Goti Hanjuwä Iqu iquaquiyqä hipa duta imäkñenñeqe, eeqäpnä awä ätukiysi. Iquaqu tiinñä-pqä inä ätukiysi. “Ämaqä Israitqä qäyä etanñi huizi iqua-pqe, Iquenyqä

quuvqä heqiyqäpñqä iinjce, Goti Hanjuwä Iqu hänaqä äwimeyqeä” ätukiyi. ²⁸ Inğanji iquaqu, quuvqä heqiyqä Andiyokä pmeqä iquatä, hiunji hatñä äpmakiyi.

15

Quuvqä heqiyqeu miqä iqua, Jerusälemä iu kukñuä ätnguwinqä

¹ Inğanji Israitqä hñqua, Jutiyata äppiysi, quuvqä heqiyqä Andiyokä pmeqä iquau, näññqä tiinjä äwikuwi. “He Mosisi iqueuä suqä iunji, qänaknä miqä ipu, hiqä huiwi häuä maktänğanpñqä, Goti Hanjuwä Iqu, anğumä metmeqä itä, häñä memäkäqumuateqä yäniqeqä” ätukuwi. ² Poli iqutä, Banäpasi iqutä, qätä iinjä äwiysi, kukñuä iinjä tquanguwä iquatä, kukñuä mäkä naqänänñä äunminjuwi. Qu ii imäkqanğuwänğä, quuyqä heqiyqä iqua, Poli iquesä, Banäpasi iquesä, ämaqä huizi iquautä, atäunjuä äwikuwi. Itanji, ämaqä iinjä iqua, Jerusälemänğqä äyäpu, ämaqä, Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquatä, quuvqä heqiyqeu miqä huizi iquatä, hañä-iqä ique jänä imäkpñqä diñqä, ätukuwi.

³ Quuvqä heqiyqä iqua, iquau e ändowatqanğuwänğä, iqua, Andiyokänji äväma, Ponisiya-tänjä inğisatä, Sämalia-tänjä inğisatä äwäpu, Israitqä qäyä etanji huizi iqua, kñuä äkunmäknäpu, Naqä Iquenyqä quuvqä eqäkuwinqä awä ätqäuminjuwi. Quuvqä heqiyqä qätä iinjä äwipiya iqua, aquvänä ikuwi. ⁴ Iqua Jerusälemä timäuqanğuwänğä, ämaqä, Jisasi Iqueqä yoqenğä iqi aquvä äqänminjuwä iquatä, iquauqä ämiqä iquatä, ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquatä, iquauñqä aquvänä ipu itmakuwi. Inğanji, Poli iqutä, Banäpasi iqutä, nätmätqä eeqänänñi, Goti Hanjuwä Iqu, iquaquiyqä hipa iuta imäkminğenğä, awä ätukiyi. ⁵ E tquanğiyänğä, Parisitanä quuvqä heqiyqä hñqua, ivatuwämbiyi, tiinjä

qe ätukuwi. “Ämaqä Israitqä iqune qäyä etangi huizi, quuvqä heqiyqanġuwä iquauŋi, he iquauqä huiwi häüä äktäupu, ‘Mosisi iqueä suqeunġi qänaknä ipiyä’ tquäpŋqä” ätukuwi.

⁶ Itanga, ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquatä, quuvqä heqiyqeu miqä iquatä, kukŋuä iinġi jänä imäkŋŋqä aquvä äqänġuwi. ⁷ Qu kukŋuä kuapänä ae ätpiyi, Pitä iqu pämä ätqäuqe, tiinġä ätukqe. “Ŋqä nyämaqäuä, he näqŋqeqä. Hinuiqänänġi, Goti Hanjuwä Iqu, wäunjuänġä änewäsäufä, nyi tiinġinqä ätenjikqeqä. Nyi, ämaqä Israitqä iqua qäyä etangi huizi iquau, kukŋuä äŋġuä we-huŋqä-tänġi, awä tuätqätanġmdi, qu qätä änyiyäpu, quuvqä heqäpŋqänänä. ⁸ Ämaqeüqä kŋuä indqänġä imŋi, Goti Hanjuwä Iqu näqŋqeqä. Iqu Dŋä Äŋġuä Ique, ne änatapkqä-pa, ämaqä huizi iquauŋi, inä äwikqeqä. Iqu iinġä imäkäqetanġi, iquauŋä-pqe itmetä aquvänä itäqenġä, äyä ämänätquakqeqä. ⁹ Iqu nesä, iquautänġi, suqä huitanġä-huitanġä minetqueqä, asä inä inätquakqeqä. Iquauqä quuvqä heqiyqä iutanġi, Iqu qu kiyä mamätqänġä, ne inemäkkqä-pa, hipŋqä iwimäkkqeqä. ¹⁰ Inġi hanġä-iqä atqä-awäkiquatä, nesä änä mämiwäuqänänġä iqu, he täŋġänġi quuvqä heqiyqä iquau wiwätanä-tpu iqäuä. Iinġä ipu, Goti Hanjuwä Iquenġi, suŋqä yamwiqä ävqäuä? ¹¹ Neqä quuvqä heqiyqä imŋi, kukŋuä tqu, naqä-qakuiqä. Ne, Mosisi iqueqä suqe qänaknä iqetanġi, hänġä miqumuatŋqä yanġunä. Inġäqe, Goti Hanjuwä Iqu, nenyqä äwinyätä, nätmatqä äŋġuänänġi, hinginäwa nätapqetanġi, anġumä inätmetä, hänġä inequmuatätŋqeqä. Iqu iquau iwimäkkqä-pa, ne-pqä asä inä inemäkiyä” ätukqe.

¹² Pitä iqu iinġä tquanga, ämaqä kuapänä, aquvä äqämbu äpmaminuwä iqua, kukŋuä matqä ipu, Banäpasi iquesä, Poli iquesä, qätä dinä äwipu, äpmaminuwi. Iquaqu,

wäunjuä ämaqä mimäqänänjä huitanjä-huitanjä di, Goti Hanjuwä Iqu, iquaquvqä hipa du vqanji, iquaqu, ämaqä huizi iquauä awä iqisa imäkminjiyinqä, awä ätukiyi. ¹³ Iquaqu, kukjuä qäpu tquangiyänja, Jemisi iqu, tiinjä ätukqe. “Tatqä-guäkenä, qätä nyipu! ¹⁴ Goti Hanjuwä Iqu, hänjanganji, ämaqä huizi iquautanjä hui, anju itmetä, Iqueqä ämaqä epnjä imäkätnjä, äwimakqenqe, Saimonä iqu, ae äyä ätqiya. ¹⁵ Itanja hinuä-tqä iquauqä bukä iunji, kukjuä asä inä ätätä äqänänä.

¹⁶ *‘Naqä Iqu, “Qokä-apäkä Dewiti iquesanji, qu namnä anjä hnju, qua iqi ae äpäknjgqä enqä-pañä-quaeqä” ätqiya. “Iinjä etanji qänakndanji, Nyi anju äpmqänjanji, anjä iqueqä nätmatqä qui imäknätqe, Nyi änyä-hänjä imäkätmä, anji anji mätmniqeqä” ätqiya. ¹⁷⁻¹⁸ “Nyi ii imäkmäninje, qakui tiinjä. Israitqä iqua qäyä etanji huizi iquautanji, Nyaqä ämaqä hipnjä tääqä ätukqä iqua, qu Naqä Iqunänjqä qävqä nyipnuwänjqeqä.” Ii Naqä Iqueqä kukjuiaqä. Nätmatqä iinjje, Iqu aingani, ämaqä iqua näqnjä ipnjä ätkqeqä” ätätä äqänänä” ätukqe.**

¹⁹ Itanji Jemisi iqu tiinjä-pqä inä ätukqe. “Iinjje, nyi knjuä tiinjä indqänätqänä. Ne, ämaqä huizi, iquauqä knjuä äkunmäknäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä äwätqänjuwä iquaurji, hanjä-iqä mävqä pa ianä. ²⁰ Iinjä mimäqä itaqe, ne iquaurje, pipa iunä tiinjä qäyämäwatunjqeqä.

Ämaqä hnju, nanjuä ämetä, goti quanjä iquaurjqä hiqäva-imäkqe, nanjuä ii Goti Hanjuwä Iqueqä hinuä iqinji kiyä mätkä-qae, he hui ämepu manjqä ipnuwänjqätä, suqä qokänjqä apäkänjqä iqe, mimäqä pa ipnuwänjqätä, nanjuä ämaqä hiiñuä a äkiyamäkäpu äpäkpqe, manjqä ipnuwänjqätä, itanja nanjuä häñeqä yqänänjä-tänji, manjqä iqäpnjqä, ätätanä qiyatunjqeqä.

* **15:17-18** Amosi 9:11-12; Asayä 45:21

²¹ Qakui tiinjä. Hiñuiqändqä dutaņi, qu Sämbatqä hiunji hapä pmeqä eeqänänjä iunji, Mosisi iqueqä bukä, aņä aquväqñqeunji a ätäupiyitaņi, aņä-himqä eeqänänjä iunji, qu iqueqä kukñui awä ätqa äpätqäñjuwiqä” ätukqe.

Qu tuwanji, huiziquautañä quuvqä heqiyqä iquauñqä äqäkuwiñqä

²² Jemisi iqu iinjä tquanga, ämaqä kukñuä awä tuäk-iqäpñqä ändowatkqä iquatä, quuvqä heqiyqä iquau miqä iquatä, Jisasi Iqueqä yoqenqä iqi aquvä äqänmiñuwä eeqänänjä iquatä, kukñuä naqä-hñqunä imäkäpu, iquauqä ämaqä hñquaqi, atäunjuä ikuwi. Hñqu Jutasi, iqueqä yoqä huizi, Basäpasi ique. Huiziqu, Silasi iquvi. Iquaqi atäunjuä miqänğani, quuvqä heqiyqä iquauqä awä iqisaņi, ämaqä naqä äpmamiñiyi. Qu iquaqi atäunjuä ipiyi, Poli iqtä, Banäpasi iqtä, Andiyokä iunqä, anä wäpñqä ändowatkuwi. ²³ Iquaquvqä hipa iu, pipa hñqu, kukñuä tiinjä-tänjä ändowatkuwi.

“Hiunjinganjä. Ne ämaqä, Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiquatunquä änandowatkqä iqunesä, quuvqä heqiyqä iquau miqä iqunesäñi, hiqä hita-hinguäkoneyi. Ämaqä Israitqä ique qäyä etanği huizi, quuvqä eqiyäpu, aņä-himqä Andiyokä iutä, qua Siliya iutä, qua Silisiya iutä pmeqä iquenä, ne pipa tä henyqä äväwqatqunä. ²⁴ Ne qätä tiinjä äwikqueqä. Nesaņä hñqua, henyqä äpäpu, kukñuä haņä-iqä etäpu, hiyaqä kñuä indqänğä duņi, qui emäkkuwiñqä äwikqueqä. Iinjä imäkkuwä iquauñi, ne iinjä imäkpñqä mätkuä ikqueqä. ²⁵ Qätä iinjä äwikquenqe, ne äwqä naqä-hñqunä änyätanä, tiinjä ätqueqä. ‘Nesaņä hñquaqi atäunjuä itanä, iquaqu, Banäpasi iqtä, Poli iqtä, qunqä anä upñqä ändowatanä.’ ²⁶ Banäpasi iqtä, Poli iqtä, pizqä puäsqenqe, kñuä indqänäsiyä-qe, zä miqä isinyä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iquenyqä

kukŋuä awä ätuätqäŋjiyinqe, ne iquaquinyqe, aquvänä iqueqä. ²⁷ Äwqä naqä-hŋqunä änyätanä, iinjä ätan-itäŋi, ne Jutasi iquesä, Silasi iquesä, henyqä pipa tqesänä ändowatqunä. Itanğa iquaqu, kukŋuä asätä, iquaquiyqä maŋitaŋi inä hisiyŋqinyqä. ²⁸ Dŋä Äŋguä Iqu, nesä pmetanği, ne kukŋui naqä-huinyä imäkätanä, he hanjä-iqä metapqä yatunquä diŋqe, suqä hŋquaqui-hŋquaquinjä iquaunqänä ätätanä äqiyqunä. ²⁹ Suqä iqua tiinji. ‘Ämaqä hŋqu nanuä ämetä, goti quangä iquaunqä hiqäva-imäkqe, he hui ämepu maŋqä ipnuwänqätä, nanuä hanjeqä yqänänjä-tänji maŋqä ipnuwänqätä, nanuä ämaqä hiinuä iu äk-iqwäqiyäpu äpäkpqe, maŋqä ipnuwänqätä, itanğa suqä qokänqä apäkänqä iqe, mimäkqä pa iqanğ-piyä,’ ätätanä äqiyqunä. Inäqe, he suqä tqauŋi äwimasiyquwi, äŋguiqä. Ne kukŋuä ätätanä, pipa äqiyquque, qäpiyqä. He äŋguänä pmapŋqä änenğiyä,” ätäpu äqäkuwi.

³⁰ Qu iinjä imäkäpu, iquau dowatqanğuwänğa, iqua äväma, anjä-himqä Andiyokänqä äquveqäkuwi. Iqinji, iqua quuvqä heqiyqä eeqänänjä iquau, aquvä ämaqiyäpu, pipa qe äwikuwi. ³¹ Qokä-apäki, pipa a ae ätäupiyi, kukŋuä äŋguänänji iquau yänänäŋqä iwimäkätŋqä iqanğqä iutaŋi, qu aquvänä ikuwi.

³² Inğanji Jutasi iqutä, Silasi iqutä, iquaqu hiŋuä-tqä-quaqunä enyä, quuvqä heqiyqä iquau, kukŋuä kuapänänji äväsinyä, iquauqä äwqä iunji, yänänäŋqä iwimäkminiyi. ³³⁻³⁴ Iquaqu hŋganqä iinjä imäkäsinyä, pmetanğiyitaŋi, quuvqä heqiyqä iqua, “Qe äwqä qeiqi-inğetä winyqä” ätupiyi, ämaqä, iquaqui ganä ändowatkuwä iquaunqä, anğumä qe ändowatkuwi. ³⁵ Inğanji Poli iqutä, Banäpasi iqutä, Andiyokä iu yqänä äpmanyä, ämaqä kuapänänjä

huizi hñquatä, Naqä Iqueqä kukñuinqä näqñqä äväpu, awä ätqomanmiñuwi.

Poli iquä, Banäpasi iquä, ändmäñgiyinqä

³⁶ Qänakndañi Poli iqu, Banäpasi ique tiinjä ätukqe. “Ye anğu äwäta, anjä-himqä eeqänänjä iu, hiñuiqänä Naqä Iqueqä kukñui awä ätuäkämiñueä, yeqä tatqä-guäka iquau, nanyi-napqa iuau, hiñuä äqunäkeyä. ‘Qu anğuä pmetpiyä, quvqä pmetpiyä’ ta, näqñqä hieñqänänjä” ätukqe.

³⁷ Poli iqu iinjä tquanga, Banäpasi iqu, Jonä Makä ique itmetä, anä upñqä äwiñgqe. ³⁸ Poli iqu, “Ämaqä iqu, hiñuiqänäñi, ye Pambiliyata äyävämetä, wäuruinqä yesä anä mäwqä ikqä iquvqä. Iñiñqe, iqu yesä anä mäwqä yänqiyä” ätukqe. ³⁹ Iquaqu nätmatqä täñqä äkasuwä kuapänä ätniyitani, ändmäñgiyi. Iinjä iyi, Banäpasi iqu, Makä ique itmetä, yimba ätkamausinyä, qua eqä-pñä awä iqiñä, Saplusi iuñqä äukiyi. ⁴⁰⁻⁴¹ Inğañi Poli iqu, Silasi ique itmetä, äwiñqä iqangiyängañi, qokä-apäkä quuvqä heqiyqä iqua, “Goti Hanjuwä Iqu, qenyqä äwinyätä, anğuänäñi hiñginäwa qesapänqiyä” tquanguwänga, iquaqu qua Siliya iutä, Silisiya iutä ikisinyä, Jisasi Iqueqä yoqenqä iqi aquvqñqä iquauñi, Poli iqu kukñuä ätuätä, yänänäqñqä äwikqe.

**Poli iqueqä qañä Äkaiyänqä
ikämiñqenqä (15:36-18:22)**

¹ Poli iqu iqi qäpu ätuäkiqetani, iqu äwäqe, anjä-himqä Depe iu ganä ätimäukqe. Huizi, anjä-himqä Listiya iu ätimäukqe. Iqini quuvqä heqiyqä hñqu äp-maminqe. Iqueqä yoqe, Timoti iquvi. Iqueqä kânai, Israitqä iquautanjä eä, ii Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iyyi. Iqueqä kaniqu, ämaqä Grikä iquautanjä iquvi. ² Iqueqä suqenqe, quuvqä heqiyqä Listiya pmeqä iquatä, Aikoniyamä pmeqä iquatä, tiinjä ätmiñuwi. “Timoti iqu, ämaqä änguanänjueqä.” ³ Poli iqu, Timoti iquä anä wiyñqä wingangi, ique itmetä, iqueuä huiwi häuä qe äktäukqe. Israitqä ingisa äpmamiñuwä iqua, “Timoti iqueqä kaniqu, ämaqä Grikätanjä iqueqä” näqñqä iinjä etanguwiñqä indqänätä, qu Timoti ique qätä wip-nuwänqä, Poli iqu häuä i äktäukqe. ⁴ Iqi ävämapiyi, anjä-himqä eeqänänjiu qanjä ikipu, kukñuä, ämaqä Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäñqä ändowatkqä iquatä, quuvqä heqiyqeu miqä iquatä, Jerusälemäta ätäpu tuwanuä äqäkuwiñqe, “He kukñuä iunji, qänaknä ipu pmetangpiyä” ätuäpu, awä ätuäkämiñuwi. ⁵ Iinjä etangi anjä-himqä eeqänänjä iunji, Jisasi Iqueqä yoqenqä iqi aquvä äqän-miñuwä iqua, iquauqä quuvqä heqiyqä yänänäqñqänänjä ätimäutä, hiunji ique-iqenji, ämaqä hatnjä hui, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, huizi iquau äwimamiñuwi.

Ämaqä Masendoniyatanjä hñqu, Poli ique tääqä ätuätu-makqenqä

⁶ Poli iquä anä ikämiñuwä iquatänji, Dnjä Ängüä Iqu, qua Eesiya-tänjä ingisa kukñuä awä matqä ipñqä pmua iwimäkqangi, iqua qua Pälenjiya iutä, qua Galesiya iutä ikämiñuwi. ⁷ Iqisanji iqua äwäpu, qua Misiya iu ätimäupiyi, qua Bitiniya iunqä wanä-tpu iqanguwänga, Jisasi Iqueqä Dnjä Ängüä Iqu, pmua iwimäkkqe. ⁸ Iqua Misiya mäpmeqä hämänä ämäwqätäupiyi, anjä-himqä Troasi bunqä äquveqäkuwi. ⁹ Iqini heatqänğanji, Poli

iqu hiñuä wätqä enqä-paŋi tiinjä äquñqce. Ämaqä, qua Masendoniya-tänjä ingisa pmeqä hñqu ätqäuä, Poli iqueni tiinjä ätukqe. “Iyää, si eqä-pñä iu äqiyäkämäutnä, Masendoniya täunjä iquene, yätamakqä nesñqä biyä.”¹⁰ Poli iqu hiñuä iinjä äqunänqä diñqe, ne näqñqeqä, “Goti Hanjuwä Iqu, ne iquau kukñuä äñguä we-huñqä-täñi awä tuatuñquä tääqä änatqiyä.” Näqñqä iinjä ämeni, ne Masendoniya du timäuatunquä diñqe, hänaqenqä qävqä maqänä ikque.

Letiya ii, Naqä Iquenyqä quuvqä eqäkqenqä

¹¹ Hänaqä ae ämoqumueni, ne yimba ätkamäutanä, Troasi ävämañi, qua eqä-pñä awä iqiñä Samotresi iuñqä jänä äukqe. Ziñuitäñi ne yimba iuñi, añä-himqä Neapolisi iuñqä äukqe. ¹² Iqisañi ne añä-himqä Pilipai iuñqä qañä ekque. Añä-himqä iinjä iqueuñi, ämaqä, Romä-tañä hñqua äpmapu ämimiñuwi. Itanğa qua Masendoniya-tänjä iñgiñi, Pilipai añä-himqä naqänänjä hñqunji. Añä-himqä iuñi, ne hiunji hui äpmakque. ¹³ Itanğa Sämbatqä hiunji hapä pmeqänğani, ne, “Eqä mañä nänñi, ämaqä täqisañä iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätätqänjuwä iqiyyä” kñuä indqänätanä, täkñä äqänänqä yäpaqänğisa äwani, eqä mañä iqi ätimäukque. Iqiñi, apäkä hiua aquvä qänätangä äwimeni, ne iuatä anä äpmetanä kukñuä ätumiñque. ¹⁴ Apäkä, ne kukñuä tqanğque qätä änekqä hui, iyyqä yoqe, Letiya. Ii, añä-himqä Tayätila pmeqi eä, yuä häñesqä ämaqä mbqä ipñqä äma ikiqä iyyi. Ii, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä mamäutñqä qoñä woktäuqä iyyi. Goti Iqu iwimäkqanği, ii, Poli iqu kukñuä tqanği äwiyyätä, näqñqä äñguä ämakqe. ¹⁵ Inğanji iisä, iyyqä añä iu äpmaniñuä iquatä, asñä ämapiyi, ii neñi yänänäñqä tiinjä änatkqe. “Hiyaqä kñui, ‘Apäkä täsi Naqä Iquenyqä quuvqä heqiyqe, naqä-qakuiqä’ kñuä hiyqanğutqe, he

nyaqä anjä täu äpaquväpu pmaphqeä.” Ii yänänäqqä natqanğa, ne iyyqä kukjui, qätä qe äwikque.

Qu Poli iquesä, Silasi iquesä, guä äkiqiyäuekuwiñqä

¹⁶ Hiunji hñquenji, ne Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tqä iunqä wätqätangua, wäunuä-wiyqä hingiqä apäkä hui hänaqä awä iqi ämingque. Apäkä iinji, dñä huisänji eä, nätmatqä qänaknda timäuniqenqä awä ätmiñqe. Iinjä etanği, ii wäunuä i imäkqanğqetani, iyyqä ämaqä naqä iqua mbqä kuapänä ämamiñuwi. ¹⁷ Äminanitanji, Poli iquesä, nesä, qänaki änavändä, tääqä tiinjä ätmiñqe. “Ämaqä tqua, Goti Haqä Yätutanjä Iqueqä wäunuä-wiyqä-qua epu, hänaqä, Goti Iqu ämaqe anğumä itmetä hänjä imäkäqumuatqä iunqä etätqänjuwä iquaiqä” ätmiñqe. ¹⁸ Hiunji kuapänänjä iunji, ii iinjä imäkätqätanğqenqe, Poli iqu enyqä iäqe, hiqumuanaä äwiyätä, dñä iquenji, “Nyi Jisasi Kraisi Iqueqä yoqeta äktqänä. Apäkä täsinji, si huätä vämayä” tqanğa, maqänänji, dñä quvqä iqu qe ävämakqe.

¹⁹ Inğanji apäkä iyyqä ämaqä naqä iqua e äqumbiyi, ii wäunuä imäkqanği mbqä ämamiñuwi, aanqä hiqanği näqqä ämapiyi, qu Poli iquesä, Silasi iquesä, a äkiqätäpu, ququawä aquväqqeunqä eyqiyäma äwäpu, ämaqä naqä, anjä-himqä iu miqä iquauqä hipa iu wipñqä ätuma äukuwi.

²⁰ Qu iquauinji, ämaqä suqä quvqenqä jänä imäkqä iquauñqä ätuma äwäpu, tiinjä ätukuwi. “Ämaqä tquaqu, Israitqetanjä iquaquvqä. Iquaqu kukjuä ätäsinyä, anjä-himqä täunji, hanjä-iqä ämaiqinyqä. ²¹ Suqä Romätanjä iqunenyqä pmua imäknänqä iunji, ne iunä imäkatunqä awä änatätqänjinyqä” ätukuwi.

²² Ämaqä iqi aquvä äqänğuwä iqua-pqe, iquaquinyqä kukjuä quanğa tqanğuwänğa, ämaqä jänä imäkqä iqua, iquaquiyqä qäki äquvätäpu, “Ämaqä tquauinji, hiqokä päkpiyä” ätukuwi. ²³ Qu iquauinji, ptqä ququvqä

äpäsäpu, guä äpmuatepiyi, guä pmuateqä anjä iu miqä naqä iqueni, iqu iquaquinyqä hiñuä äqunä, yänänäññqä tqäutätñqä diñqe, kukñuä yänänäññqä ätukuwi. ²⁴ Iqu kukñuä yänänäññqe qätä äwiyäqe, iquaquini, anjä hiññqä yäpä yängisañä iu äpmuatetä, senqätä, ä zä-yänätä ämetä, iquaquiuä yukiu, guä yänänäññqä äkiqäyäuekqe.

Guä pmuateqä anju miqä iqu, quuvqä eqäkqenqä

²⁵ Heatqä quaqänñgani, Poli iqutä, Silasi iqutä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätäsinä, Iqueqä yoqä haqeqä ämamäusinyä, apqä ätqämanminjiyi. Itanga ämaqä huizi iqua, qätä äwipu äpmaminjuwi. ²⁶ Inñgani eekä naqänänjä hñqu, maqänä timäuqanğa, guä pmuateqä anjä iqu, vänyqä naqänänjä itä, qñqanjä qe äutänğäukqe. Ämaqä guä äpmaminjuwä iquauqä yukä hipa iu senqä guä äqäyänğäuminje, qe ewasqänğäukqe. ²⁷⁻²⁸ Inñgani ämaqä ämiqä iqu ävauqe, anjä qñqanjä eeqänäñi äutänğäwätanñi äqunäqe, “Ämaqä guä äqiyänänjuwi, zä qe äweqäuä” kñuä vqanğa, iqueqä ipäqäyuniitä iqueqä-kiuä päknmätä iqanğa, Poli iqu tääqä yänänäññqä tii ätukqe. “Si tqä-täuä qui mimäkñqä panä. Ne eeqänänñi-täqi äpmeñunä.”

²⁹ Poli iqu iinjä tqanğa, iqu hiqi-tänqä tääqä ätuäqe, anjä hiññqä Poli iqutä, Silasi iqutä, pmetanñiyä iu tnänjä äpeyäqe, yäññuä-yäññuä itä, iquaquvqä yukä-tänjä iqi äpäkñgqe. ³⁰ Inñgani iqu iquaquini, yäpaqä mänğisa ätuma äpäwäqe, yatñqä äwikqe. “Ämaqä naqä iquaunğuiyä, Goti Hanjuwä Iqu nyi anğumä indmetä, hänjä inqumuatätñqe, äänä imäkmqäwä?”

³¹ Iqu iinjä tqanğa, iquaqu tiinjä ätukiyi. “Si Naqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyä. Si iinjä imäkqanğtqe, Goti Hanjuwä Iqu si anğumä ikitmetä hänjä ikiqumuatänñqiyä. Itanga tqä anjä iu anä äpmeñuwä iqua-pqeuä.” ³² Iquaqu iinjä äsuiyi, iquesä, iqueqä anjä iu pmetanğuwä iqaautänñi, Naqä Iqueqä kukñjuinqä awä ätukiyi. ³³ Hea asä iinñgani,

Wäunjuinqä 16:3476Wäunjuinqä 16:40

iqu iquaqi itmetä, iquaquiyqä wätanqe asnjä äwqiyätä, maqänänji, iqtä, iqueqä ämaqä eeqänänjä iquatä, asnjä qe ämakuwi. ³⁴ Iqu iquaqiñi, iqueqä anjä iunqä ätuma äwätä, buayä äwikqe. Inganji iqtä, iqueqä anjä iu anä äpmaminuwä iquatä, “Ne tänğanji Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyqunä” ätäpu, yeeqä naqä-qakuänä ikuwi.

Poli iqu, kukñuä jänä imäqä iquau äkasuwä ätukqenqä

³⁵ Ziquitänji, ämaqä kukñuä jänä imäqä iqua, qu ämaqä guä äkiqiyepqä iquau miqä ique, “Si ämaqä tquaqiñi, huätä vquatäwatiyā” tupñqe, ämaqä ämayukä-imañqä hñquau ändowatkuwi. ³⁶ Qu i imäqqañguwänğa, ämaqä ämiqä iqu äwäqe, Poli iqueñi, “Ämaqä kukñuä jänä imäqä iqua, ‘Ämaqä iquaqiñi huätä dowatiyā’ ätäpu, ämaqä hñquau ändowatqäuä. Inji guä pmeqä anjä täunji äväma, äwäsinyä, äwqä qeiqi inqä pmanyqä” ätukqe.

³⁷ I tquanğa, Poli iqu, ämayukä-imañqä iquauñi tiñjä ätukqe. “Ye, ämaqä Romätanjä-qoye qäyä etanğue, ämaqä kukñuä jänä imäqä iqua, qätä qäyunä mäyeyqä ipu, ämaqä iuqä hiñuä iqi äyapäsäpu, guä äyakiqiyäuquwiqä. Änäñjawä? Täñğanji, ämaqe hiñuä mäyaqñqä hitanğpi, yandowatpñqä äwiñgiyā! Oeyqä. Iquauqä-quwä äpäpu, yäpaqä mänğisa äyätma upñqeqä” ätukqe.

³⁸ I tquanğa, iqua äwäpu, ämaqä kukñuä jänä imäqä iquau, iqueqä kukñui ätukuwi. Qu, “Poli iqtä, Silasi iqtä, Romätanjä iquaquiyqä” tquanğä äwipiyyi, zä ikuwi. ³⁹ Zä e ipiyyi, iqua iquaqi äwimepu, “Oänä, neqä suqä quvqenqä, qe äwqä tnänjä maqenqä pa inä” ätuäpu, yäpaqä mänğisa ätuma äwäpu, anjä-himqä äväma wiññqä diñqä, yatñqä äwikiwi. ⁴⁰ Itanğa iquaqu guä pmuateqä anjuñi ävämañi, Letiyaqä anjä yäpä inğisa äpekiyyi. Iqinji, quuvqä heqiyqä iquau hiñuä äqunäsinyä, iquauqä kñuä indqänqä iunji,

yänänäqqä iwimäkiynqä kuknuä hui ätukiyi. E äsuiyi, iquaqu anä-himqä iuji ävämañi, qe äukiyi.

17

Poli iqtä, Silasi iqtä, Tesälonaika iu äpmamiñiyinqä

¹ Iqi ävämañi, Poli iqtä, Silasi iqtä, anä-himqä Ambipolisi iutä, Apoloniya iutä ämäwqätävi, anä-himqä Tesälonaika iu ätimäukiyi. Iuji, Israitqä iquauqä anä aquväqqä hñqu, ämätnmiñqe. ² Inğañi Poli iqu, suqä hea ique-ique imäkmiñqä-pa, asä iinjä imäkätä, hiunji hapä pmeqä hñquaqui-hñquenä iquauñi, anä aquväqqä yäpä yängisa äpeyätäqängañi, Israitqä iquatä Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänänqerqä ätmiñuwi. ³ Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuä quatiñqä awä ätuätä, iquauä kñuä indqänqe, yänänäqqä iwimäkmiñqe. Kraisi, ne ämineyätñqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Iqu, hañä-iaqä ämetä, äpäkonätä, itaŋga qänakndañi, aŋgumä ävauñiqerqä, kñuä äwimiñqe. Iqu tiinjä-pqe ätukqe. “Jisasi, nyi Iquenyqä awä etqä Iqu, Kraisi, ne ämineyätñqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Qäqueqä.” ⁴ I tquanga, Israitqä hñqua quuvqä eqiyäpu, Poli iqtä, Silasi iqtä, quuvqä anä eqäkuwi. Itaŋga Grikä iquauqä kuknuä tqä, Goti Hanjuwä Ique qoñä äwoktäutanguwä iquautañätä, apäkä yoqä naqä qoñqä iuautañätä, kuapänänjä quuvqä anä eqäkuwi.

⁵ Inğañi, ämaqä Israitqä hñqua, qu e äyä iqangä äqumbiyi, äwqä quvqä wiŋgaŋga, iqua, ämaqä suqä quvqä imäqä, ququawä aquväqqä iqi pmetanguwä hñquatä, aquvä ämaqämbiyi, ämaqä anä-himqä iutañä iquauqä äwqeunji, qe äwivauqumuatkuwi. E imäkpuyi, Jesonä iqueqä anä dunqä maqänä äupiyyi, Poli iquesä, Silasi iquesä, yäpaqä mänğisa ätuma äwäpu, qokä-apäkä iquauqä hipa iu vanä-tpu, qävqä imiñuwi. ⁶ Injäqe, qu iquaqiñi, mämoqumueqä ipiyi, qu Jesonä iquesä,

quuvqä heqiyqä huizi iquautänä itmepu, ämaqä naqä anjä-himqä iu miqä iquauqä eyqiyäma äwäpu, manjä tiinjä ätukuwi. “Ämaqä qua eeqänänjä iu qanjä ikisinyä, hanjä-iqä ämaeqiyä iquaqu äpäsinyä, täqi äpmeñinyqä. ⁷ Iquaqiñi, Jesonä iqu, iqueqä anjuñqä ätuma äwätä, ämiqämenä. Itanğa ämaqä eeqänänjä tqua, ämaqä ämiqä naqä Sisa iqueqä kukñui tuwä äwiyäpu, hñgisanä ipu, ‘Ämaqä Ämiqä Hñqu, inänjqä. Iqueqä yoqe, Jisasi Iqueqä’ ätqäüä” ätukuwi.

⁸ I tqauñguwänğa, qokä-apäkä iquatä, ämaqä anjä-himqä iu miqä iquatä, yäunjuä ipiyi, manjä hinginäwa ätukuwi. ⁹ Inğanji ämaqä ämiqä naqä iqua, Jesonä iquä, ämaqä huizi iquatäñi, kukñuä mitqä mbqä ipñqä imäkpiyi, mbqä ae iqanğuwänğa, qe ävquatäwatkuwi.

Poli iquä, Silasi iquä, Beliya iu äpmamiñiyinqä

¹⁰ Hea ae eqanğa, quuvqä heqiyqä iqua, Poli iquesä, Silasi iquesä, anjä-himqä Beliya iunqä ändowatkuwi. Iquaqu Beliya iu ätimäyi, Israitqä iquauqä anjä aquväññqä yäpä yänğisa qe ekiyi. ¹¹ Israitqä, Beliya iu pmeqä iquauqä suqe, anğuanä eä, Israitqä, Tesälonaika pmeqä iquauqä suqä iunji, tiñji ämäwqätäuminqe. Iqua, Poli iqueqä kukñuä qätä äwipiyi, kiñjä äwinyätä, hiunji eeqänänjä iunji, “Poli iqueqä kukñui, naqä-qakuätiyä, quangätiyä” tpu, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu qänätanğqe a ätäupu, iwäsäuminjuwi. ¹² Ii imäkpiyitanji, Israitqä kuapänänjä hui, quuvqä heqiyqanğuwänğa, itanğa ämaqä Grikä yoqä-tänjä iquautanji, qokä-apäkä kuapänänjä-pqe, quuvqä anä eqäkuwi. ¹³ I etanği, Israitqä Tesälonaika pmeqä iqua, Poli iqu Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui Beliya iuta awä ätuminğenqä qätä äwipiyänğanji, qu anjä-himqä iunqä äupiyi, qokä-apäkä iqinjä iquauqä kñuä indqanqe, qui iwimäkäpu,

äwqä tnänjä iwimäkkuwi. ¹⁴ Ii imäkqanjuwänjanji, qu-uvqä heqiyqä iqua maqänänji, Poli iqueni, eqä-pnjä-tänjä inji zä qe ändowatkuwi. Inäqce Silasi iqtä, Timoti iqtä, Beliya iu yqänä äpmamiñiyi. ¹⁵ Ämaqä, Poli ique ätuma äumiñuwä iqua, anjä-himqä Atenisi iuta uwquatämäuqanjuwänjanja, Poli iqu, Silasi iquenyqätä, Timoti iquenyqätä, tiinjä ätukqce. “Iquaqu, nyinyqä maqänä binyqä.” I tquanja, qu anju qe äukuwi.

Poli iqu, Atenisi iu äpmamiñenqä

¹⁶ Itanja Poli iqu iquaquinyqä hiñuä äqänä äpmeqänjanji, iqu Atenisi iu goti quangä iquauqä ktqä huitanjä-huitanjä hikä zä-yänjä ii, kuapanä tqäwäwätanji äqunäqce, iqueqä äwqce quvqä äwiñqce. ¹⁷ Äwqä quvqä i wiñganja, iqu Israitqä iquauä anjä aquväññqä iu, Israitqä iquatä, ämaqä Goti Hanjuwä Ique qonjä äwoktäutqänjuwä huiziquatä, kukñuä anä ätmiñuwi. Itanja hiunji ique-iqueni, iqu ququawä aquväññqä iunji, ämaqä iqi pmetanjuwä iquau äwimeqisätä, kukñuä anä inä ätmiñuwi. ¹⁸ Iqu e ätäqisätäqänjanji, Jisasi Iquenyqätä, qua iuta anji vauqenqätä, ätumiñqce. Ämaqä näqñqä-tänjä hñqua, qätä i äwipiyyi, iqtä kukñuä tnänjä, mäkä enqä-panjä äunjuwi. Hñqua, ämaqä Epikuliya* iutanjä iquai. Hñqua ämaqä Stoeki† iutanjä iquai. Kukñuä tnänjä ätäpiyänjanji, hñqua, “Kukñuä huitanjä-huitanjä tqä iqu, änäänyä tqiyä?” ätkuwi. Itanja huiziqua, “Iqu goti huitanjä iquauñqä ätqutiyä?” ätukuwi. ¹⁹ E ätäpiyitanji, iqueni qoqonjä Areopakusi‡ yätunqä, anjä-himqä miqä iquauqä

* **17:18** Epikulia iquauqä kñui tiinji. Aquvänä itanä pmeqänqce, ii nätmätqä naqänänjä-qae, ne yqänä imäkqca uwquatunqce. † **17:18** Stoeki iquauqä kñui tiinji. Aquvänä itanä pmeqce, nätmätqä naqä ma, ne hanjä-iqä ämetanä-qce, äwqä hanjuä änyanä pmetatunqce. ‡ **17:19** Areopakusi i tiinji. Anjä-himqä Atenisi ämiqä iqua, qoqonjä Areopakusi iu aquvä äqänmiñuwi.

hiñuä iqi tññqä ätuma ekuwi. Ätuma epiyi, iqueni tiñä ätukuwi. “Saqa kukñuä häñi, qokä-apäkiu ätuñi, ne näññqä metuñquänä awä natiyá. ²⁰ Nätmatqä si ätñi, ii änyä-hänänñiqä. Kukñuä tä, äänä tätätiyä? Kiqä quatiñqe, ne näññqä hiatuñquä äñengiyä” ätukuwi. ²¹ Atenisi pmeqä iquatä, ämaqä huizi äwimepu anä äp-mamiñuwä iquatä, wäunjuä hui mimäkkä ipu, kukñuä häññiqä aquvänä ipu, iwäsäupñqä kukñuä ätñgman-miñuwi.

²² I tquañguwännga, Poli iqu, Areopakusi iu pmetañguwä iquauqä awä iqisanä pämä ätqäuqe, tiñä ätukqe. “Atenisi pmeqä iquenyä, he nätmatqä eeqänänñä imäkätqañuwi, goti iquauñqä kñuä indqänäpu, imäkätqätangä hiñuä ae eqänänñänä. ²³ Nyi añä-himqä täu ikitmñganñi, goti iquauqä ktqä nänñi-mänñi ätqätepu, iñä iquauñqä hiqäva imäkätqañuwi, hiñuä äqunänñeqä. Itanga hiqäva imäkätqañuwä hñqueuñi, tuwanjuä tii äqänänñeqä. ‘Tä, goti ne maññqä iquenyqä hiqäva imäkññeqä’ äqänätangñi äqunänñeqä. Iñi goti he maññqä epiyá-qe, qonñä äwoktäutqañuwä iquenyqe, nyi awä hitmqänä. ²⁴ Goti qua tä imäkätä, nätmatqä eeqänä qua täu äwiñqä Imäkkqä Iqu, Iqunä qäukuitä quaetä Miqä-qu eä, i etangñi hiqäva-imäkkqä añä, ämaqe ämätpqä iuñi, mäpmeqä itänñiqiyä. ²⁵ Hänä-pmeqätä, yuñuätä, nätmatqä eeqänänñitä, ämaqä iu vqe, Goti Hanjuwä Iqueqeqä. Iñiñqe, ne ämaqä iquene, nätmatqä hñqu imäkätanä vatuñque, Iqu äwa äkiñqä itqätangikä? Aanqeqä! ²⁶ Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä hñquenyä imäkätä äpmuatekqetani, ämaqä eeqänänñä iqiyämetä, qua eeqänänñä iu im-imä äpmuatekäkqeqä. Qokä-apäkä eeqänänñä iuqä äpmapiyänñanñqätä, quwqä añä hiññqenñqätänñi, Goti Hanjuwä Iqunä iwäsäutä äpmuatekäkqeqä. ²⁷ Qokä-apäki, Iquenyqä qävqä iqa äpäpiyänñanñi, qu Ique ämoqumuapnuwänñqä imäkkqeqä.

Iqu kinä nämä mäpmeqä eänä, nesä hñqunä-hñqunä äpmenä. ²⁸ Ne Ique änyanä, hänjä-pmeqetä, qanjä uwqetäni, Iquesanä meniqueqä. Ämaqä hesanjä apqä tqä imäqä hñqua, tiinjä ätkuwä-paniqä. ‘Ne iqueqä ymeqä iquneyqä.’ ²⁹ Inji ne Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä äpmenitanji, Iquenyqe, ‘Iqu, golqä, silpa, hikä enqä-panjä-queqe’ kñuä mindqänqä yaturñqueqä. Ne ämaqä iqune, neqä kñuä indqänqeta imäkätunquä-panjä iñji, hmanjqä! ³⁰ Hiñuiqänänji, ämaqä iqua, Iquenyqä maññqä etanquwänğa, Iqu quwqä suqä quvqenqe, kukñuä matqä iminqe. Inäqe tängani, ämaqä qua eeqänänjä iunji, suqä quvqenqä womba ipu ävquatämäupñqä diñqe, Iqu kukñuä yänänäqñqä ätätqänä. ³¹ Ii quati tiinjäqä. Iqueqä suqä jänänänjä iuta, qokä-apäkiuqä suqä iwäsäuniñqe, Iqu hiunji hñque atäunjuä ae ikqeqä. Ii iwäsäuniqä diñqe, Ämaqä Hñque ae ätekqeqä. ‘Ämaqä Tqu, Qäqueqä’ ämänätquetñqä diñqe, Ämaqä Iqu äpäkongangji qua äptekuwiutani, Goti Hanjuwä Iqu anğumä ae ävauqumuatkqeqa” ätukqe.

³² Ämaqä qua äptepqä iuta anğu vauqenqä tqanji äwipiyyi, ämaqä hñqua, Poli iqueni, kukñuä quvqä tqauñgua, hñqua, “Si qänakñji, kukñuä anği ttñqe, ne änenğiyä” ätukuwi. ³³ E tqanquwänğa, Poli iqu qe äväma äukqe. ³⁴ Inğani, ämaqä hñqua, iquenyqä äwäpu, quuvqä eqäkuwi. Iquautanjä hñqu, iqueqä yoqe, Diyonisisi ique. Iqu ämaqä ämiqä, qoqonjä Areopakusi iu aquvä äqänminjuwä iutanjä iquvi. Itanğa apäkä hui, iyyqä yoqe Dämarisi, ii-pqe quuvqä inä eqäkqe. Ga qokä-apäkä huizipqe, quuvqä eqäkuwi.

18

Poli iqu, Korinä iu äpmaminqenqä

¹ Qänakndani, Poli iqu, Atenisi iu ävämani, anjä-himqä Korinä iunqä äukqe. ² Iqini iqu, Israitqä hñque äwimakqe. Iqueqä yoqe, Akuila ique. Iqueni, kanoi qua Pondusi iu ämikqe. Anjä-himqä Romä iu ämiqä naqä Klotiusi iqu, “Israitqä iqua, anjä-himqä täuñi huätä vämapiyä” tqanga, Akuila iqu, iqueqä apäkä Presilaisä, iyaqu qua Itali iu ävämani, anjä-himqä Korinä iunji, änyä qe ätimäusinyä äpmakiyi. Itanga Poli iqu, Akuila ique äwimeqe, iyaquiua anjä iunqä äukqe. ³ Iqu, iyaqutä, namnä anjä imäkqänqä näqñqä epiyä-qae, iqu, iyaqutä wäunjuä anä ipu äpmaminjuwi. ⁴ Itanga hiunji hapä pmeqä eeqänänjä iunji, iqu Israitqä iquauqä anjä aquväqñqä iunji, iquatä kukñuä anä ätmijnjuwi. Israitqä iquatä, Grikä iquatä, Jisasi Iquenyqä quuvqä heqäpñqä iinqe, iquauqä kñuä indqänqe ävauqumuatätñqä ätuminqe.

⁵ Injqe, Silasi iqu, Timoti iqu, Masendoniya iu äväma Poli ique wimeqangiyänqa, iqu Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui, hiunji ique-ique awä ätuminqe. Iqu Israitqä iquauñi, “Jisasi Iqu, Kraisi ne ämineyätñqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Iqueqä” ätuätä ämotquaminqe. ⁶ I etangi Israitqä iqua, iqueuä kukñuinqä mäwiñqä iqangi, ique quvqä tqanguwänqa, iqu hinoqukuä, ämuasmänqä iu täka mäkatangqe, ptä quväteqämä imäutä, tiinjä ätukqe. “He qui imäkmbqe, ii hiqä-hiuänjqä. Nyi ququvqe, maequnjqä. Tängani nyi kukñuä awi, Israitqä iquenä qäyä etanguti, hñquau-mända, tumqä umqänä.” ⁷ I ätuäqetani, iqu anjä aquväqñqä iu ävämani, ämaqä hñqueqä anjä iunqä äukqe. Iqueqä yoqe Tilus-Jastusi ique. Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä mamäutñqä qonjä woktäuqä ique. Iqueqä anji, Israitqä iquauqä anjä aquväqñqä-tänjä qäqiqi ämätnminqe. ⁸ Anjä aquväqñqä iu miqä iqueqä yoqe, Krispusi ique. Inqani iqu, iqueqä anju äpmaminjuwä iquatä, quuvqä eqäkuwi. Itanga Kor-

inä pmeqä kuapänänjä iqua-pqe, Poli iqueqä kukñui qätä äwipiwi, qu quuvqä eqiyäpu, asñä qe äqänguwi.

⁹⁻¹⁰ Itanga heatqä hñqueni, Naqä Iqu, Poli ique wätqä enqä-panä äwimeqe, tiinjä ätukqe. “Anä-himqä täuñi, qokä-apäkä kuapänä äpmeñuwä tä Ñjeqä. Inji Nyi sitä anä äpmamä, ämaqä hñqu quvqä ikitquetñqe, hiñuinä moquñqä imqänä. Inji, si zä miqä, manä matqä mämpmeqä, kukñuä awä tquanğinyä” ätukqe. ¹¹ Itanga Poli iqu Korinä iuñi, quväukuä hñqunä itanga qanui 6 inä äpme, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuiñqä ämotquaminqe.

¹² Iinjä etangi, Galiyo iqu qua Äkaiya iu mitqätanganji, Israitqä iqua, kñuä naqä-hñqunä indqänäpu, Poli ique äpäsänä-tpu ipu, kukñuñqä ätuma äwäpu, Galiyo iqueni tiinjä ätukuwi. ¹³ “Ämaqä tqu, qokä-apäkä iuñi, qu neyaqä suqä iuñi hñgisänä ipu, Goti Hanjuwä Ique qonjä äwok-täupu, Iqueqä yoqe, haqeqäñi suqä huitanjä-huitanjä iuta ämamäupñqä ämotquetqänä.”

¹⁴ Poli iqu kukñuä kima tumuätä iqanga, Galiyo iqu Israitqä iquauñi tiinjä ätukqe. “He ämaqä Israitqä iquenä, ämaqä tqu suqe ävausätä quvqä iqä-säpi, nyi heyaqä kukñui qätä heyqäminjqä. ¹⁵ Itangi he kukñuiñqätä, yoqenqätä, hiyaqä suqenqätäñi, yatñqä änyiyquwi, ii hiqeqä. Hiqä-hiuä jänä imäkpüyä. Nyi nätmätqä iinjä isuanqe, qätä maeyqä imqänä” ätukqe. ¹⁶ I ätuäqetäñi, kukñuä mitqä anä iutañi huätä ändowatkqe. ¹⁷ Inğanji ämaqä eeqänänji, qu Sostenisi, Israitqä iquauqä anä aquvəqñqä iu miqä ique, a äkiqätäpu, kukñuä mitqä anjä-tänjä iqi ptqä äpäkuwi. Iqua i imäkätqätanğuwänğa, Galiyo iqu hiñuinä äqunğqe.

Poli iqu, Andiyokänqä anji äukqenqä

¹⁸ Iqinji Poli iqu hea hatñä hui inä äpmeqe, quuvqä heqiyqä iquau, “evämeqänä” ätuätä, iqu, Presila Akuila-yaqutä, anä-himqä Senğriyanqä anä qe äukuwi. Iqinji

iqu Goti Hanjuwä Iqueri, “Iinjä-iinjä imäkmqänä” ätuätä, kuknjuä guä ämäsäukqä-pa, qäpu imäkkqenqä motquetnjä, iqueqä dä qe äktängqe. Ingañi iqua, qua naqä Siliya iunqä upnjä, yimba qe ätkamäukuwi. ¹⁹⁻²¹ Anjahimqä Epäsäsi iu ätimäupiwi, iqu Israitqä iquauqä anjahimqä aquväqñqä iu äpaquväqe, iquatä kuknjuä anä ätukuwi. Qu, “Si nesä täu anä pmetunqeqä” tquanga, iqu “Nyi anä maeqä injänä” ätukqä-qe, qu wivämetnjänqanji, “Goti Hanjuwä Iqu winqanqutqe, anqumä emamniqeqä” ätukqe. Ingañi, iyaqinji, iqi äwqatämäumä, Epäsäsi äväma, yimba ätkamäutä qe äukqe.

²² Poli iqu yimba äwätä, Sisariya iu iuqämeqe, Jerusälemänqä äyäqe, ämaqä Jisasi Iqueqä yoqenqä aquvä äqänminjuwä iquauñi, yeeqä äwätä, “Hiunjiyqä” ätukqe. Qänakndañi iqu iquau ävämañi, anjahimqä Andiyokä iunqä anqu äquveqäkqe.

Poli iqueqä qanä Äkayänqä angi ikäminqenqä (18:23-21:16)

²³ Iqu iqinji, hea hui äpmeqe, qua naqä Galesiya iunqätä, Päleñgiya iunqätä äwätä, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyätanqawä iquauqä quuvqe, yänänäqñqä imäkm-bñqä yätamakqä äväkäminqä.

Apolosi iqu, Epäsäsi iutä, Äkaiya iutä, kuknjuä awä ätu-minqenqä

²⁴ Poli iqu i ikitqätanga, ämaqä Israitqä, anjahimqä Aleksandiyatanjä hñqu, Epäsäsi iu ätimäukqe. Iqueqä yoqe Apolosi ique. Iqu kuknjuä änguänä tqä-qu eä, Goti Hanjuwä Iqueqä bukinqä näqñqä änguänänjä-tänqä.

²⁵ Hänaqä, Naqä Iqu ämänätquakqenqä, iqu näqñqä ae ämakqe. Iqu äwqä yänänäqñqä ävä, qokä-apäkiu ätuätä, nätmätqä Jisasi Iqu imäkminqeunji, qäyunä motqueqä ique. Itanji asñä-qñqe, iqu Jonä iqu äqäminqenqänä

näqñqä eminqe. ²⁶ Itanğa iqu äwätä, Israitqä iquauqä anä aquväqñqä iuta, zä miqä kukñuä awä ätukqe. Inğanı Presila Akuila-yaqu, iqueqä kukñui qätä äwiyi, ätuma äwäsinyä, hänaqä Goti Hanjuwä Iqu ämänätquakqenqä, näqñqä änguänänä äwimiñyi.

²⁷ Qänakndanı, Apolosi iqu, qua naqä Äkaiya iuñqä wätñqä itqätanğanı, quuvqä heqiyqä Epäsäsi pmeqä iqua, iqu ii imäkätñqenqä yänänäqñqä iwimakkuwi. Itanğa, quuvqä heqiyqä Äkaiya pmeqä iqua, ique itmapñqenqe, qu pipa hui äqiyäpu, iquau äväwqatkuwi. Inğanı iqu Äkaiya iu ätimäuqe, ämaqä, Goti Iqueqä qeqä imänätä hiñgi vqeta quuvqä eqäkuwä iquauñi, yätamakqä kuapänä tiñjä äwimiñqe. ²⁸ Israitqä, kukñuä quvqä ätmiñuwä iquauñi, iqu ämaqueuqä hiñuä iqiñi kimañi yänänäqñqä ätuätä, mäñdi äkittqäumiñqe. Iqu kukñuä Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iutani awä ätuätä, ätnänä iqi tii ätumiñqe. “Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu ne ämineyätñqä ätekqä Iqu, Jisasi Iqu Qäquvqä.”

19

Poli iqu, Epäsäsi iu kukñuä awä ätukqenqä

¹ Apolosi iqu Korinä iu yqänä pmetanğanı, Poli iqu, hänaqä qoqonjä iu änyätanğqeu äpäwitä, Epäsäsi iu ätimäukqe. Iqiñi iqu quuvqä heqiyqä hñquau äwimakqe.

² Iqu iquauñi, yatñqä tiñjä äwikqe. “He quuvqä eqiyäpiyanğanı, Dñjä Äñguä Iqu he emakqätanä, memeqä ikqätanä?”

Qu kimañi, “Oeyqä. Kukñuä, ‘Dñjä Äñguä hui äpmenäqe’ tqanğuwı, ne qätä mäwiyyqä ikqueqä” ätukuwi.

³ Inji iqu tiñjä-pqä inä ätukqe. “He asñi, äkitani äqänğuwäwä?”

Qu iqueñi, “Ne asñi, Jonä iqu äqämiñqetani, äqänğqueqä” ätukuwi.

⁴ Inḡaṅi Poli iqu tiinjä ätukqe. “Jonä iqu, ämaqä kṅuä äkunmäknäpu, suqä quvqe vquatämäutqätanḡuwä iquau, asṅjä äqiyätäqänḡaṅi, tiinjä ätuminḡeqä. ‘He Ämaqä, nyi qänaki änyivändätqä Iquenyqä quuvqä heqäpṅeqä.’ Jonä iqu, Jisasi Iquenyqä ätkqeä” ätukqe.

⁵ Qu kukṅuä ii äwipiyyi, Naqä Jisasi Iqueqä yoqeta asṅjä qe äqänḡuwi. ⁶ Itanḡa Poli iqu hipa haqeqi wiyqanḡa, Dṅjä Äṅguä Iqu iquauṅqä äpkqe. Inḡaṅi qu aṅjä-kukṅui huitaṅjä-huitaṅjä ätäpu, Goti Iqueqä kukṅui hiṅuä tṅṅqä ipäqäkuwi. ⁷ Ämaqä iinjä iqua, 12 iquayi.

⁸ Qaṅuä ḡṅquaqui-ḡṅquenjä iunji, Poli iqu, zä miqä itä, Israitqä iquauqä aṅjä aquväḡṅqä yäpä inḡisa kukṅuä awä ätuäqisminḡe. Iqu iquatä, kukṅuä anä ätäpu, Goti Hanjuwä Iqunä ämitṅqeṅqä kṅuä indqänḡe, jänä mapṅqä ätuminḡe. ⁹ Injäqe, ḡṅqua, iquauqä äwqe makunmäknqä, quuvqä maeqiyqä ipu, qokä-apäkiuqä hiṅuä iqisaṅi, hänaqä Goti Hanjuwä Iqu ämänätquakqenḡä määndi äkittqiyäpu, quvqä ätukuwi. Iiṅṅqe Poli iqu iquau ävämetä, quuvqä heqiyqä iquau itmetä, hiunji ique-iquenji ämotqueqä ḡṅqueqä aṅjä yäpä inḡisa, iquatä kukṅuä anä ätäqisminḡe. Ämotqueqä iqueqä yoqe, Tiranusi ique. ¹⁰ Itanḡaṅi iqu quväukuä ḡṅquaqu e imäkätqätanḡa, qokä-apäkä eeqänänjä, Israitqä iquatä, ämaqä yäpaqänḡisaṅjä Grikä iquatä, qua Eesiya iu pmeqe, qu Naqä Iqueqä kukṅui qätä äwikuwi.

Skepa iqueqä, hikṅjä 7 inḡuiquauṅqä

¹¹ Inḡaṅi Goti Hanjuwä Iqu, Poli ique iwimäkätä, iqueqä hipa iunji wäunḡuä ämaqä mimäkqänänjä di yänänäḡṅqä imäkminḡe. ¹² Iiṅṅqe, ämaqe, qu tapätapä wänḡä ämepu, Poli ique itmaqäpiyyi, äma äwäpu, ämaqä täṅjä-yaqä-tänjä iquau äwiminḡuwi. Itanḡa ämaqä iqua

änquä eqanquwänga, dnä quvqä-tänjä iqua-pqe änquä inä emiñuwi.

¹³ Ämaqä Israitqä, dnä quvqä huätä dowatpñqä ikämiñuwä hñqua, dnä quvqä-tänjä hñquau äwimapiyi, Jisasi Naqä Iqueqä yoqä ätäpu, dnä quvqä huätä dowatanä-tpu tii ätmiñuwi. “Jisasi, Poli iqu Iquenyqä awä ätuätñqä Iqueqä yoqä duñi, ne kukñuä yänänäñqä, ‘He vämapiyä’ etqunä.” ¹⁴ Inğanj Israitqä iquauqä hiqäva-imäqkä naqä hñqu, ymeqä 7-tänjä-que. Iqueqä yoqe, Skepa ique. Ymeqä iinjä iqua-pqe, Jisasi Iqueä yoqeta dnä quvqä huätä dowatanä-tpu ätmiñuwi. ¹⁵ Inji hiunji hñqueni, qu e tqanquwänganji, dnä quvqä iqu kimanji, tiinjä ätukqe. “Jisasi Iquenyqätä, Poli iquenyqätä, nyi näññeqä. I etanji he tqukuengä?” ¹⁶ Inğanj ämaqä dnä quvqä-tänjä iqu ätkamäuqe, iquauqä huiwiunji ququvqä imäkätä, gquä äqiyäpisätä, äpäsqanğa, qu anjä iunji ävämanji, ipä-tpqä zä qe äukuwi.

¹⁷ Ämaqä Israitqä iquatä, huizi iquatä, Epäsäsi iu pmeqä eeqänänjä iqua, ämaqä iqu e imäkqanqçenqä qätä äwipiysi, zä inqä naqänänjä wimeqanğa, qu Naqä Jisasi Iqueuä yoqe haqeqä ämamäukuwi. ¹⁸ Qokä-apäkä quuvqä ae ee-qäkuwä kuapänänjä iqua, qu äpäpu suqä quvqä hiñuiqänä imäkmiñuwiñqä, ätnänjä iqisa awä ätukuwi. ¹⁹ Ämaqä iquautanjä paaqä huitanjä-huitanjä imäkqä hñqua-pqe, quwqä nätmätqä paaqä imäkmiñuwä itä, bukä paaqenqä näññqä-vqä-pqetä, äma äppiysi, ämaqeuqä hiñuä iqisanji, tä ikakuwi. Bukä iinjä mbqe, eeqänänji 50,000 mbqä-hikä ii täuqe. ²⁰ Nätmätqä yänänäñqä eeqänänjä iinjä ätimäumiñqetanji, Naqä Iqu, Iqueqä kukñuä ii wäunquä yänänäñqä yätñqä imäkätä, anjä-himqä im-imä wätñqä imäkmiñqe.

Poli iqu, Epäsäsi vämetñqä näwe imäkñqçenqä

²¹ Wäunjuä Epäsäsi iuji, yänänäqñqä ae ätimäuqanğani, Poli iqu kñuä tii indqänminğe. “Qua Masendoniya iutä, qua Äkaiya iutä, qañä ikitmä, qänakndañi Jerusälemänğä umniqeğä.” Iqu tiñä inä indqänminğe. “Nyi iuji qäpu ikämi, Romä iu-pqe yqänä qunmniqe.” ²² Inğani iqu ämaqä, ique yätamäkqä äwimiñiyä hñquaqui, Masendoniyañqä hiñuiqä ändowatkqe. Ii, Timoti iqtä, Erastusi iqtänji. Poli iqu qua Eesiya iuji, hea hui inä äpmakqe.

Epäsäsi pmeqä hñqua, kukñuä mäkä naqä äunğuwinqä

²³ Hea inğani, ämaqä hñqua, Naqä Iqueqä hänaqeunğä mäwinğä itä, kukñuä mäkä aañä naqänänğä tii ipäqäkuwi. ²⁴ Ämaqä hñqu äpmaminğe, iqueqä yoqe Demitriyasi ique. Iqu hikä silpa ämetä, nätmatqä imäkqä ique. Iqu silpatänji, goti quañğä Atemisi iyyqä anğä enğä-panji, ktqä wänğä iinğä imäkminğe. Wäunjuä iutañi, ämaqä, iqtä asänä imiñuwä iqua, mbqä kuapänä ämamiñuwä. ²⁵ Inğani iqu, ämaqä iquautä, wäunjuä asä imäkäpiyä-qe, huitañä-huitañä imäkqä huizi iquau-pqe, aquvü ämaqiyätä, tiñä ätukqe. “Ämaqä, wäunjuä nyi itñqetani iqä iquenä, he näqñqeğä. Ne wäunjuä iinğä di itanä, mbqä kuapänä äyä ämetunğeqä. ²⁶ I etañgi Poli iquenyqe, he qätä äwiyäpu, hiñuä ae äyä äqunäñjuwiqä. Iqu anğä-himqä Epäsäsi iutä, qua naqä Eesiya iutä, äpme, tiñä ätätñqeğä. ‘Ne goti hipaitä imäkätunğue, naqä-qakuä hmanjğä.’ Iqu e ätuätäqanğani, ämaqä kuapänänji, kñuä asänänğä iinğä indqämbñqä iwimäkätñqeğä. ²⁷ Poli iqueqä kukñuä ii, neyaqä mbqä wäunjuitä, neyaqä yoqetä, qui imäkätñqä äyä iqiyä. Itanğa nätmatqä-pqä hui inän-jqä. Goti naqä Atemisi iyyqä anññqe, qokä-apäki, ‘Ii nätmatqä hiñğinğeqä’ kñuä indqämbñqäuä. Qokä-apäkä, qua naqä Eesiya täu pmeqä iquatä, qua huiziu pmeqä

iquaunjä-pqe, apäkä täsiyqä yoqe, haqeqä mamäupnqä qonä äwoktäutqänuwä-qe, Poli iqu kuknuä ii ätätñqe, qui wimäkätñqä äyä iqiyä” ätukqe.

²⁸ I tqanji äwipiwi, qu äwqä tnänjä imäkäpu, manjä yänänäqñqä, “Epäsäsi pmeqä iquneqä Atemisi, ii kin-ganänjä iyyqä” ätkuwi. ²⁹ Itanji anjä-himqä iu pmeqä eeqänänjä iqua, manjä yänänäqñqä ätqäwäpu, Gayusi iquesä, Aritakusi iquesä, eyqiyäma, quwqä aquväqñqä iunqä äukuwi. Iquaqu, qua naqä Masendoniya iutanjä-quaqu, Poli iquä qanjä anä ikämiñuwä iquaquwi. ³⁰ Iinjä iqanjuwänga, Poli iqu iquau kuknuä tumuätä iqanga, quuvqä heqiyqä iqua, iquerji a äkiqätmiñuwä. ³¹ Inji tiinjä-pqe inänji. Ämaqä, qua Eesiya iu miqä naqä hñqua, Poli iqueqä käyämaqä epu, iqu quvaqä aquväqñqeunji mäwqä yätñqä iinjä, kuknuä ändowatkuwi.

³² Itannga ämaqä, aquväqñqä iu äpmamiñuwä iqua, quwqä kñuä indqänqe qui imäknätä, kuknuä huitanjä-huitanjä ätmiñuwä. Kuapänänji, quwqä aquvä äqänjuwä iqueqä quatinqe, maqñqä emiñuwä. ³³ Israitqä iqua, iquautanjä Aleksandä iqu, kuknuä tuätñqänä, ämaqä iquauqä hiñuä iqi äyqutäwatkuwi. Ämaqä hñqua hiñuä iinjä äqumbiyi, “Nätmatqä tä, iquesanjqä” kñuä indqänjuwi. Inganji iqu iquauqä kukñui kima tuätñqä win-ganji, qu kuknuä matqä ipñqä diñqe, hipa itänä ämejinä qe ämikqe. ³⁴ Iinjä etanjqä-qe, qu iquenyqe, ämaqä Is-raitqä iutanjä-que äqumbiyi, eeqänänji manjä yänänäqñqä ätäpu “Epäsäsi pmeqä iquneqä Atemisi, ii kin-ganänjä iyyqä” ätkuwi. Qu iinjä, äpakänä ätmiñuwä.

³⁵ Itanji ämaqä, anjä-himqä miqä iquauqä wäunjuä-wiyqä hñqu, qu kuknuä matqä ipñqä imäkäqe, tii ätukqe. “Epäsäsi pmeqä iquenä, ämaqä eeqänänji tiinjñqä näqñqe. Epäsäsi pmeqä iqune, goti naqä Atemisi iyyqä anitä, hikä pmua qäukuä haqä yätuta äpakñqä

itäni, miqä-quneyi. ³⁶ Ämaqä hñqu, ‘Kukñuä täuñi, quanñiqä’ matqä yänñiyä. Iñinñe, he kukñuä matqä ipu, qämä-qämä maqänä miqä pambiyä! ³⁷ He ämaqä iquaqi ätuma äpquwä etanñqä-qe, iquaqu neyaqä anä hiqäva-imäkqä iutani, nätmatqä hui quwä mämeqä iqiy-iqä. Itanña neyaqä goti apäkä iinyqe, mändi makittqiyqä iqiyiqä. ³⁸ Inñi Demitriyasi iqtä, ämaqä wäunjuä anä iqä iquatä, qu ämaqä hñqutä kukñuä-täunua etanñutqe, hea kukñuä ätäpu qätä wiyqänñanñeqä. Itanña qua miqä naqä iqua, äyä äpmerjä. Iqua jänäni, kukñuä mitqänña imäkqäpñqä. ³⁹ Inñäqe, he kukñuä hui yqänä etanñutqe, hea hiqä aquväññqä qäyunänñanña tqäpñqä. ⁴⁰ Quati tiinji. Ämaqä ämineyqä iqua, nätmatqä täñña imäkququñqä qätä äwipqe, qu ne, suqä quvqä naqänänä imäkqä-qune änaqämbiyi, kukñuä ämänetäpu, hanñä-iqä nätappñqäuä. Ne aquvä hññi äqänätanä, manñä äyä ätqunä. Inñi qu kukñuä ämänetqanñuwänñanñi, ne kukñuä kimañi, änä mätkuä yanñunä” ätukqe. ⁴¹ Kukñuä iñi ätuäqe, qokä-apäkä iquauñi, huätä qe ändowatkqe.

20

Poli iqu, Masendoniya iutä, Grikä iutä, ikäminñenñqä

¹ Qu manñä hññi ätkuwi, hma äyä iqanñanñi, Poli iqu, quuvqä heqiyqä iquau tääqä ätuätumeqe, qu yänänäññqä tqäutpñqänä, kukñuä hui qe ätukqe. Inñanñi iqu, “Äwqänä” ätuäqe, qua Masendoniyannqä wätñqä ävä-makqe. ² Iqu iqinñi qanñä äwätä, quuvqä heqiyqä iqua yänänäññqä tqäutpñqä ätqäuminñqe. Iqu iqisanñi äwäqe, qua Grikä iu qe ätimäukqe. ³ Iqinñi iqu qanñuä hñquaqu-hñque äpmakqe. Qänakndanñi, iqu yimba äwätä qua naqä Siliya iu timäutñqä kñuä indqänä pmetanña, Israitqä iqua ique pizqä päkpñqä, kukñuä naqä-hñqunä

imäkqanquwiñqe, qätä äwikqe. Iiññqe iqu hänaqä hui-mända wätñqä indqänätä, Masendoniyañqä anğumä qe äukqe. ⁴ Ämaqä hñqua, Poli iqu tä anä äukuwi. Anä-himqä Beliya iutañä Pilusi iqueqä ymeqä Sopate ique, itaŋga anä-himqä Tesälonaiqa iutañä Aritakusi iqu tä, Sekundusi iqu tä, itaŋga anä-himqä Depe iutañä Gayusi ique, Timoti ique, itaŋga qua naqä Eesiya iutañä Tikikusi iqu tä, Tropimusi iqu tä, iquayi. ⁵ Masendoniyatañi, ämaqä tqua, qu hiñuiqä äwäpu, anä-himqä Troasi iu nenyqä hiñuä äqambu äpmamiñuwi. ⁶ Ne Pilipai iuñi, hiunji naqänänjä bretqä yerñuä qo matäuqä ique hiñuä ae äqunaqe, yimba ätkamäutanä, huiñji hipa hñgiñi eeqänä päwqanğa, ämaqä iquauñi Troasi iu äwimakqe. Iqñi ne wikä hñqu äpmakqe.

Poli iqu, Yuläkesi ique anğumä ävauqumuatkqenqä

⁷ Inğani hiunji kiñganänjä iqueni, ne ämaqä quuvqä heqiyqä iqi pmeqä iquatä buayä anä natuñquä aquvä qänätaqeñi, Poli iqu awiñga wäniñqä etañgi, iqu qokä-apäkä iquau kukñuä awä ätukqe. Iqu kukñuä kuapänä ätqa wätqätañgi, heatqä quaqä qe imänñqe. ⁸ Anä hiqñqä ne aquvä qänatuñquä iqueni, yakä iu äpäkeyani, ätenä hñquaqi ämäwqätäuani, hñququque pmeqanğua, hiqi-tä kuapä äyänämiñqe. ⁹ Inğani hikñä hñqu, iqueqä yoqe Yuläkesi iquvi. Iqu anä huätänänqä iu äpme, hiqaqänqä hipikutäwä iqämanmiñqe. Poli iqu kukñuä yqänä tätqätañga, iqu hiqaqä hämänä äwiqe, qua mäñi äpäknğqe. Inğani qu äpäwäpiyi, a ämaqätkuwi, iqu ae äpäkonganği äquñguwi. ¹⁰ Poli iqu-pqe äpäwiqe, hikñä iqueuä haqeqi äpäknäqe, ique a äkiqätäqe, iquau ätukqe. “He yäñuä ipu, äwäwa miqä pambiyä. Iqueqä häñjapmeqe, änänjqä.” ¹¹ Inğani Poli iqu iquatä anği äpepiyi, iqu buayä äkutäqe, iquatä anä anğuwu. Buayä qäpu

ämbiyi, iqu kuknuä kuapänä inä ätukqe. Zä äyä veqanğa, iqu ävämaqke. ¹²Hiknä ique, hänä yqänä etanğı, qu ätuma äwäpiyanğa, äwqä hanğa äwiŋqe.

Poli iqu, Troasi iuta Miletusinqä äukqenqä

¹³ Iqisanı ne Poli iqu änatkqä-pa, ique äväma, yimba iu äwätanä, anğa-himqä Asosi iu ganä qe ätimäukqe. Ii tiinji. Iqu Asosinyqä hänaqä iu qanğa äwätä, yimba iqisa tkamäutnqä äwiŋqe. ¹⁴ Iqu äpätä aquvä mänaqiyqanğa, ne ique itmeni yimba ätkamäutanä, anğa-himqä Mitilini iunqä äukqe. ¹⁵ Awinğanı, iqiŋi ävämaŋı, qua Kiyosi iu qe ämäwqätäuanı, awinğa-mändanı, ne äwaqe, anğa-himqä Samosi iu iuäqämaqke. Itanı hiunji huizi iqueŋı, ne anğumä äwätanä, anğa-himqä Miletusi iu iuäqämaqke. ¹⁶ Poli iqu maqänä äwätä, hiunji hapä pmeqä naqänänğä qu ‘Pendikosinğanjqä’ ätmınuwä iqueŋı, Jerusälemä iu hiŋuä qunätnqä äwiŋqe. Iiŋinqe, “Hea kuapänänğı, qua naqä Eesiya iu mäpmeqä yanınquä diŋqe, Epäsäsi iunji ämäwqätäuatunqeqä” kŋuä ämaqke.

Poli iqu, Epäsäsi iutanğä quuvqä heqiyqeu miqä iquau ätukqenqä

¹⁷ Ne anğa-himqä Miletusi iu ätimäuani, Poli iqu, quuvqä heqiyqeu miqä iqua äpäpu, ique hiŋuä mäqumbnqä diŋqe, kuknuä Epäsäsi iunqä ändowatkqe. ¹⁸ Qu ae äyä timäuqanğuwänğa, iqu tiinğä ätukqe.

“Nyi kinğanänğä Eesiya iu ätimäutmä, hesä äpmanänğa suqä ii imäkminqenqe, hiqä-hiuänğı näqnqä enğüä. ¹⁹ Hea ique-iqueŋı, Israitqä iqua mändi anğittqiyanä-tpu itqätanğä, hanğa-iqä ämetmä, kŋuä kuapänä äqiyätmä, nqä yoqe mändi äkittqänätmä, Naqä Iqueqä wäunjuinä äyä iminqeqä. ²⁰ Nyi zä miqä itmä, nändi mäwqä äyä iminqeqä. Aquväqnqä iunğä-pqä, hiqä anğa hnqunä-hnqunänğä iupqe, nyi kuknuä anğuanänğä he yätamäqä hiyqenqe,

qäyunä etmiñqeqä. ²¹ Itanğa hea ique-iqenji, Israitqä iquauñä-pqä, itanğa Grikä iquau-pqe, tiñji inä äyä ätumiñqeqä. ‘Ne suqä quvqetani, Goti Hanjuwä Iquenyqä kñuä äkunmäknätanä, neqä Naqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyquatunqeqä.’ Iñqe he näqñqä äyä etqänuwiqä” ätukqe.

²² “Itanğa qätä nyipiyä! Täñgani Dñä Äñguä Iqunä inyimäkqanji, nyi Jerusälemänqä umqä iqä. Iqini suqä äki nyimenqutiyä? Nyi maqñqeqä. ²³ Näqñqä tä qenyä eqänä. Dñä Äñguä Iqu, awi tiñjä ändätñqeqä. Nyi anjä-himqä eeqänänjä iu qanjä ikämqänğani, qu guä äpmuatenjiyäpu, hanjä-iqä dappnuwiqä.

²⁴ Iñäqe ñqä hänjä-pmeqenqe, kñuä mindqänqä itqänänä. Oeyä! ñqä änyinqe, hänaqä ñqä äwätñqä iunqä änyinätanji iu äwätmä, wäunüä Naqä Jisasi Iquesa ämakqe, qäpunä imäkmqä itqänänä. ñqä wäunui, kukñuä äñguänänjä Goti Hanjuwä Iqu ämaqeunqä qeqä imänqä iuta hiñgi vqeunqä awä tquämqeqä. ²⁵ I etanji qätä nyipiyä! Nyi hiyaqä awä iqi ikitmä, Goti Hanjuwä Iqunä miqueunqä awä äyä etmiñqeqä. Iñäqe täñgani nyi tiñinqä näqñqeqä. Qänakndanji, he eeqänänğuenä, nyaqä hipenji, hiñuä mañqänqä ipnuwiqä. ²⁶⁻²⁷ Iñqe nyi kukñuä hämänä etqänä. Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä äwiñqä eeqänänjä iunqe, awä etmqä diñqä zä miqä etmiñqä iunji, ämaqä hñqu, hiyaqä awä iqisa qui imäkñgqä etangutqe, ii ñqä suqä quvqä manä.

²⁸ He hiqä-hiuänji äñguänä mimbiyä. Itanğa qokä-apäkä Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä häñeqä iuta, mbqä itä aquvü ämaqäqkä eeqänänjä iquauñä-pqe äñguänä inä mipiyä. Qu sipsipqä enqä-panjä etanji, iquau mipñqä diñqe, Dñä Äñguä Iqu he atäunüä äyä ekqeqä. ²⁹ Nyi näqñqeqä. Nyi eväma äumqänğani, hiveqä hiqiyqä iqua, hiyaqä awä iqi äpäpu, sipsipqä iquauñi qui imäkqäpnuwiqä.

Wäunjuinqä 20:3094Wäunjuinqä 20:37-38

³⁰ Itanğa ämaqä hiqä-hiuätanğa hñqua ävaupu, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä hui, iquau qänaki äwivändqa upñqe, kukñuä quañgä tqupnuwiqä. ³¹ Iiññqe nyi imäkmiñqä iuñi, kñui huätä mäwquatämäuqä ipu, hea ique-ique äñguänänğa miñgññqä. Quväukuä hñquaqui-hñquenğa iuñi, nyi heatqänğatä, hiunjingatä, hañuä mäwiqä itmä, ñqä hiñuitanği kñuä äqiyätmä, he eeqänänği näqñqä äyä ämetquamiñqeqä.

³² Täñğanği nyi heñi, Goti Hanjuwä Iqueqä hipa iu equmuateqänä. He yänänäqñqä emäkqä diñqe, Goti Hanjuwä Iqutä, Iqueqä qeqä imänqeta hiñginäwa vqenqä kukñuä iqutänği, ii qäyunänñiqä. Itanğa qokä-apäkä, Iqueqänğä atäunğä ikqä iquauñi, Iqu nätmätqä äñguänänği ävänqiyä. Iñi he-pqe nätmätqä iññi mapnuwä iññqe, ii qäyunänñiqä.

³³ Ämaqä hñqueqä mbqenqätä, gquä-pqenqätä, nyi hiñuä aowi mäquñquä itñqeqä. ³⁴ Hiqä-hiuänği näqñqeqä. ñqä hipa uita imäkätmä äyä äminyätñqeqä. Itanğa ämaqä nyitä anä pmetanğuwä iquauñä-pqe ämitñqeqä. ³⁵ Nyi wäunğä eeqänänğa heyaqä awä iqi imiñqe, äyä ämetquamiñqeqä. Nyi ii imiñqä-pañi, he-pqe wäunğä yänänäqñqä ipu, ämaqä iquauqä-quwä yätamäkqä miñqä iqanğuwä iquauñi, yätamäkqä vqäpnä. Itanğa Naqä Jisasi Iqu ätkqenqä kñuä indqänğpnä. Iqu tiñğä äyä ätkqeqä. ‘Ämaqä nätmätqä ävätqä iqueqä aquvänä iqe, ämaqä nätmätqä ämetqä iqueqä aquvänä iqä iuñi, ämäwqätäuniqeqä.’”

³⁶ Poli iqu kukñuä ii ae ätuäqe, iñğanği iqu iquatä qonğa anä äuktäupu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä qe ätkqe. ³⁷⁻³⁸ Iqua kñuä kuapänä äqiyäpu, ique a äkiqätäpu, quneqä äwikiwi. Iñğanği iqu iquauñi, “Nyaqä hipenğui, anğumä hiñuä mañqänğqä ipnuwiqä” ätukqenqä, qu eeqänänği huäqä kiñğä äwunğqe. Iñğanği qu ique yimba iunğä

qe ätuma äukuwi.

21

Poli iqu, Jerusälemä yätunqä ekqenqä

¹ Ingañi ne ämaqä naqä iquau ävämetanä, yimbaeu äpaquvätanä, jänä äwätanä, qua Kosi iu ätimäukque. Itañi awingañi, qua Londesi iu ätimäuani, iqisañi anjähimqä Pätaala iunqä äukque. ² Pätaala iunji, yimba hñqu, qua Ponisiya iunqä wätñqä iqanji ämoqumueni, ne yimba ique ätkamäutanä, iqinji ävämakque. ³ Ne äwani, qua Saplusi iquenji, hipa qunamäuqänngisanä äqunmäñi, qua Siliya iu ätimäutanä, anjähimqä Tayä iunji, yquayä ämaipñqä iuäqämakque. ⁴ Iqinji ne, ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyäpu iqi äpmamiñuwä iquau ämäqumueni, iquatä wikä hñqu äpmakque. Ämaqä iquauñi, Dñä Ängüä Iqu kñuä vqanji, qu Poli iquenji, “Si Jerusälemänqä mäwqä isñqeä” ätumiñuwi. ⁵ Ne anjähimqä iunji ävämetanä, qanjä watunquä iqanngua, quuvqä heqiyqä iquatä, ymeqä-apäkä iuatä anjähimqä iquenji yäpaqä männgisa änäquatämäukuwi. Ne äwani, eqä-pñä mañä iqinji, qonjä äuktäutanä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätkque. ⁶ Ingañi ne, “Äquatnatunquä” ätuaqe, qu “Evämequnä” änatpiyi, anjämqä uwqanğä, ne yimba iu äpaqukque.

⁷ Tayänji äväma äwani, anjähimqä Tolemesi iu ätimäukque. Iqinji, ne quuvqä heqiyqä iquau yeeqä ävätanä, hiunji hñqunä anä äpmakque. ⁸ Awingañi ne äväma äwani, anjähimqä Sisariya iu ätimäukque. Iqinji ne Pilipä iqueqä anjuñqä äwätanä, iqtä hiqaqä anä äwokque. Iqu kukñuä ängüä qokä-äpäkiu awä ätuäkamiñqä ique, itanğa iqu ämaqä 7, buayä iwäsäuqänqä hiñuiqänä atäunjuä ikuwä iutanjä iquvi.*

* 21:8 Wäunjuinqä 6:1-6

⁹ Iqu iqueqä meqe, hñquaqui-hñquaqui. Iua qokä maeqä epu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui hiñuä ätminjuwi.

¹⁰ Ne iqi hiunji hui ae pmetangua, Goti Iqueqä kukñuä hiñuä-tqä hñqu, qua Jutiya yätuta äquvepkqe. Iqueqä yoqe Akipasi† ique. ¹¹ Iqu änemeqe, Poli iqueqä aquvi ätäuquvätä, yukä hipa iu hatñä äququätänäqe, tiñä ätkqe. “Dñä Änguä Iqu tii ätqiyä. ‘Aquvä tqueqä kaniquenji, Israitqä iqua Jerusälemä iunji, guä tii äk-iqiyäüäpu, Israitqä iqua qäyä etangi huiziquauä hipa iu wipñqäuä, ätqiyä” änatkqe. ¹² I tqangi äwiyaqe, nesä, qokä-apäkä anjä iutanjitä, Poli iquenji, “Si Jerusälemänqe, mäwqä isñqeä” ämäutqungque. ¹³ Inganji iqu kimanji, tiñä änatkqe. “He knuä äqiyäpu, äwqä hanä-iqe ändapquwi, ii suñqäwä? Nyi guä äñgiqiyäpñqä diñqe, knui iqnä mindqänqä iqä. Knui hñqu inänji. Nyi Jerusälemä iunji, Naqä Jisasi Iqueqä yoqeta-pqe inä päkonmqä diñqe, ‘ññqä’ ätqänä.” ¹⁴ Iqu yänjä qänqangi äqunani, ne anqumñi mätquä itanä, “Nätmatqä Naqä Iquesa ätimäuqe, qäyä ätimäuänä” ätkqe.

¹⁵ Hiunji hui ae äpäwqanga, ne Jerusälemänqä watunquä näwinyä imäknani, ävämakque. ¹⁶ Quuvqä heqiyqä Sisariya iu äpmaminjuwä hñqua, iqua nesä äwätanä, Nesonä iqueqä anju pmetunqque, iqinyqä änätma äukuwi. Iqu ämaqä, qua Saplusi iutanä-que, qänqanäñi quuvqä heqiyqä-qu äpmaminqce.

Poli iquä, quuvqä-heqiyqeu miqä iquä, kukñuä ätkuwinqä

¹⁷ Ne Jerusälemä timäuqangua, quuvqä heqiyqä iqua yeeqä äneyäpu, qe inetmakuwi. ¹⁸ Awinğanji, Poli iqu, Jemisi iquä kukñuä siññqä uwqangi, ne-pqe anä äukqe. Itanga quuvqä heqiyqeu miqä eeqänänjä iqua-pqe, inä

† 21:10 Wäunjuinqä 11:28

ätimäukuwi. ¹⁹ Inḡaḡi Poli iqu iquau yeeqä ävätä, tii ätumiḡqe. “Nyi, Israitqä iqua qäyä etaḡgi huiziquauä awä iqisaḡi wäunjuä itqätanḡaḡi, Goti Hanjuwä Iqu iquaunḡi, iinḡa-iinḡa iwimäkätḡqe.”

²⁰ Iqua iqueä kukḡui qätä ae äwipiḡi, Goti Hanjuwä Iqueä yoqe haqeqä ämamäupiḡi, Poli iqueni tiinḡa ätukuwi. “Tasi-gua iquki, si näqḡqe. Israitqä kuapanḡä iqua, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqḡjuwiqä. Eeqänḡä iqua, kukḡuä-suqä Mosisi iqu änätapkqä iunḡi, a yänänqḡqä äqätäunjuwiqä. ²¹ Itanḡa iqua sinyqe, qätä tiinḡa äwiyätqḡjuwiqä. Israitqätanḡa, ämaqä huiziquauqä awä iqi äpmeḡuwä iquaunḡi, si tii äyä ätuäkitqḡḡi. ‘He suqä Mosisi iqu änätapkqe, huätä vquatämäupu, hiqä ymeqä iquaunḡi, huiwä häuä maktäuqä ipu, atqä-awäkauqä suqä iunḡi, qänaknä miqä pambiyä’ äyä ätuäk-itqḡḡi. ²² Sinyqe, ‘Iqu ae äpqe’ qätä äwiyäpiyänḡaḡi, yeeqä miqä ipḡqäuä. Iinḡe ne äänä imäkatunquawä? ²³ Si tiinḡa imäkḡqe, äneḡiyä. Ämaqä nesāḡä ḡḡquaqui-ḡḡquaquinḡa iqua, qu kukḡuä ḡuä ämäsäupu, Goti Hanjuwä Iqueä ḡinuä iqi ekuwi, äwinä. ²⁴ Ämaqä iquaunḡi si itmetnä, he eequenä, Goti Hanjuwä Iqueqä ḡinuä iqiḡi, kiyä maeqä pmaḡqe, suqä qäyunänḡinä imäkḡḡä äneḡiyä. Itanḡa huizi-pqe, qu quwqä dä inä täwämbḡqe, si quwqä ḡiqäva-imäkqeḡqä mbqä isḡqä äneḡiyä. Si iinḡa imäkqanḡqe, ämaqä eeqänḡä iqua, kukḡuä quvqä sinyqä äwiyquwiḡqe, näqḡqä tiinḡa ḡipḡqäuä. ‘Ii, kukḡuä quanḡiqä.’ Itanḡa sinyqe, näqḡqä tiinḡa inä ḡipḡqäuä, ‘Iqu suqeunḡi, qänaknä iqä-queqä.’ ²⁵ Itanḡa Israitqä iqua qäyä etaḡgi huizi quuvqä eqiyätqḡjuwä iquaunḡi, ne pipa iunḡi, kukḡuä tiinḡi ae äyä äqiyätanä äwikqueqä.† ‘Ämaqä ḡḡqu nanjuä ämetä, goti quanḡä iquaunḡä ḡiqäva-imäkqe, he hui ämepu maḡqä ipnuwänqätä, nanjuä ḡäḡeqä yqänḡä-

† 21:25 Wäunjuinqä 15:29

täñji mañqä ipnuwänjqätä, nanuä ämaqä hiiñuä iu äk-iquwäqiyäpu äpäkpqä di-pqe mañqä ipnuwänjqätä, itaŋga suqä qokänqä apäkänqä iqe, mimäkqä pa iqäpñqeqä' äqäkqeqä" ätukuwi.

²⁶ Awiñgañi iqu ämaqä iquaqui-iquaqui itmetä, iqtä, qutä, kiyä maeqä pmapñqä diñqä, suqä qäyunä imäkkqe. Inñgañi iqu hiqäva-imäkqä aña täknä yäpä yänğisa äpeyätä, hiqäva-imäkqä iquau, qu hiunji äsqueñi kiyä maeqä añguänänjä äpmapu, hiqäva hñqunä-hñqunä imäkpnuwänjqä ätukqe.

Qu hiqäva-imäkqä añju, Poli ique guä äkiqiyäukuwiñqä

²⁷ Hiunji 7 päwätñqä iqanğa, Poli iqu, hiqäva-imäkqä aña täknä yäpä yänğisa äpekqe. Israitqä, qua Eesiya iutañä hñqua, iqu iqi pmetanñi hiñuä äqumbiyi, ique a äk-iqätäpu, ämaqe, iquenyqä äkasuwä munätñqä imäkñqä diñqä, tääqä yänänäñqä tiñjä ätukuwi. ²⁸ "He Israitqä iquenyä, yätamakqä nepiyä! Ämaqä aña-himqä ee-qänänjä iu ätuäkitä, neyaqä ämaqä iquautä, kukñuä-suqä iutä, hiqäva-imäkqä aña täu-pqe, mäñdi äkittqiyäkitñqe, ämaqä tä, qäqeqä. Itaŋga täñgañi iqu tiñjä-pqe äyä imäkqiyä. Iqu ämaqä, ne Israitqä iqune qäyä etañgi huizi iquauñi, hiqäva-imäkqä aña täknä yäpä täñğisa ätuma äyapqiyä. Iqu e imäkqe, añi Goti Hanjuwä Iqueqänä qäyä etañgi, Iqueqä hiñuä iqini kiyä mäťqä imäkqiyä" ätukuwi. ²⁹ Qu kukñuä iini, tiññiqä ätukuwi. Kiñganäñi Poli iqtä, Tropimusi, ämaqä Epäsäsi iutañä iqtä, hiqäva-imäkqä aña yäpaqänğisa ikitqätanğinyä äqunğıuwi. Itaŋga qu, Poli iqu aña täknä yäpä yänğisa äqumbiyänğani, "Iqu Tropimusi iqueñi, täknä yäpä täñğisañqä qäsä ätuma äyapqiyä" tpu ipu, e ätukuwi.

³⁰ Qokä-apäkä Jerusälemä iu pmeqä eeqänänjä iqua, kukñuä iinqä qätä äwipiyyi, qu tnänjä äpäpu aquvä äqäm-biyi, Poli ique a äkiqätäpu, hiqäva-imäqä anjä täkñä yäpaqä ingisa eyqiyäma äukuwi. Inğanji qu maqänänji, täkñä hävqe qñqanjä qe ämäyekuwi.

³¹⁻³² Qu Poli ique äpäkprñqä itqätanguwänganji, mäkä-iqä Romä iutanjä iquau miqä naqä iqu, “Jerusälemä pmeqä eeqänänjä iqua, äkasuwä ätnäpu, mäkä hingi äunätqänjäuä” tqangä äwiyäqe, maqänänji iqueqä mäkä-iqä iquautä, iquauqä naqä iquautä, itmeqe, qokä-apäkä iqua pmetanguwä iqinyqä tnänjä äquveqäkuwi. Qokä-apäkä iqua, iqtä, iqueqä mäkä-iqä iquatä äquvepqqangä äqumbiyi, qu Poli ique äpäkminjuwi ävquatämäukuwi.

³³ Inğanji mäkä-iqeu miqä naqä iqu äpäqe, Poli ique a äkiqätäqe, iqueqä ämaqä iquau ique senqä hrñquaqtä guä kiyäupñqä ätukqe. Inğanji iqu qokä-apäkä iquauñi, yatñqä ävätä, “Ämaqä tqu, tqukä? Iqu äänä imäkätqänä?” ätukqe.

³⁴ Injäqe, iqua kuapänä epu, manjä nänji-mänjisa yänänäqñqä tätqätanguwitanji, iqu kukñuä quati qätä mäwiyqä itä, iqueqä mäkä-iqä iquau, Poli ique iquauqä anjä yänänäqñqä iunqä ätuma upñqä ätukqe.

³⁵⁻³⁶ Ique ätuma wätqätanguwänga, qokä-apäkä iqua qänaki äwivändäpu manjä yänänäqñqä, “Iquenji pizqä päkpiyä!” ätmiñuwi. Itanga iqua anjä iqueqä hänaqä yakä iu ätimäupiyi, qu ique äpäkprñqä etangi, iqua iquenji haqeqä a äqätqa ekuwi.

³⁷ Mäkä-iqä iqua ique anjä iunqä ätuma upñqä iqanga, iqu iquauqä ämiqä naqä ique, Grikä iquauä anjä-kukñuä ätätä, “Nyi kukñuä hui ktmqätanä?” ätukqe. Iqu ki-manji, “Si Grikä iquauä kukñui äänä dtñqäwä?” ätukqe.

³⁸ “Si qua Isipätanjä iqukiyi. Hiñuiqänänji gapmanqä iquauñi, mäkänqä ävauqumuatätnä, ämaqä 4,000 iquau ipäqäyujitä päsqanguwä iquauñi, anjä avqñqä yeñuä

iunqä ätuma äuminä iqukiyqä, kɲuä änyiyqiyä” ätukqe. ³⁹ Inɲaɲi Poli iqu, tiinjä ätukqe. “Nyi ämaqä Israitqä iqunä, aɲä-himqä Tasusi iutaɲä, qua Silisiya iutaɲä iqunqä. Nyaqä aɲä-himqe, yoqä naqä qoɲqä aɲiqä. Nyi ämaqä tquau kukɲuä tumqä, hiɲuinä ɲqänyä” ätukqe. ⁴⁰ Mäkä-iqeu miqä naqä iqu ‘ɲɲqä’ tquanga, Poli iqu aɲä yakä iu pämä ätqäuqe, ämaqä kukɲuä matqä ipɲqä, iqueqä hipae hiaqusqä qe ämikqe. Qu kukɲuä matqä pmetanguwänga, iqu iquauqä aɲä-kukɲuä iunä qe ätukqe.

22

Poli iqu, qokä-apäkiu, iqueqä-kiuänqä ätukqenqä

¹ “Tatqä-guäka iquendä, apikuquendä, nyi suqä quvqä mimäkqä itɲqä iinqe, awä hitqanɲmdqe, he qätä nyiipyä” ätukqe. ² Qu Poli iqu, iquauqä aɲä-kukɲuä iunä tqanɲi äwipiyanɲaɲi, kukɲuä matqä, qeiqinyä äpmakuwi. Inɲaɲi iqu tii ätukqe.

³ “Nyi Israitqä iqunqä. ɲqä nipai, qua Silisiya iu, aɲä-himqä Tasusi iu änmikqeqä. Inäqe nyi naqe, aɲä täuta ekqe. Nyi atqä-awäkauqä suqä eeqänänɲinqä näqɲqä himqe, Gämeliyoli iqu aɲɲuänä ämändquakqeqä. Itanɲa he täɲga tä imäkätqänjuwä-pa, nyi-pqe suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyänqä iunä imäkqämqä yänä äqänätɲqeqä. ⁴ Nyi ämaqä, Jisasi Iqueqä hänaqä iu qäyu wätqätanɲuwä iqua äpäkombɲqä diɲqe, quvqä itquetmä, qokä-apäkä hui guä äkiqiyäutmä, guä kiiqiyäueqä aɲä iu äyä äpmuatemiɲqeqä. ⁵ Nyi suqä ii imäkmiɲqenqeqe, hiqäva-imäkqä naqä iqtä, Israitqeu miqä naqä eeqänänɲä iquatä, qu iinqe näqɲqä eänjuwä-qae, he awä hitɲɲqäuä. Nyi, Israitqä Dämaskasi iu pmeqä iquau motquamqɲqeqe, qu pipa äqiyäpu ändapkuwi. Inɲaɲi ämaqä Dämaskasi iu äpmepu, Jisasi Iqueqä

hänaqä iu wätqätanguwä iquauni, guä äkikiyäutmä, hanjä-iqä mapnqänä iqisa ätuma quvepmqä diñqe, nyi täqini ävämaqeqä” ätukqe.

⁶ “Hiunji quemisqä hiätñqäqini, nyi qanä äwätmä, Dämaskasi iu timäumqä qäqiqi wätqätanganji, maqänäni qäukuä haqä yätutanji, we-huñqä naqänänjä hñqu nyuauä enqä-panji qe änyimakqeqä. ⁷ Änyimeqanganji, nyi qua iqi äpäknmä witanga, Ämaqä Hñqueqä manitanji, ‘Soli iquki, Soli iquki, si Nyi suñqä qui nyimäkätqäninyä?’ dqanji äwikqeqä. ⁸ Iinjä äwimi, ‘Naqä Iquki, si tqukikä?’ ätukqeqä. Kimanji, ‘Nyi Jisasi Nasäretqätanä Iqunjqä. Ämaqä si qui imäkätqäni, ii Nyinjqä’ ändkqeqä. ⁹ Ämaqä nyitä anä äuminquä iqua, qu we-huñqe äqumbiyä-qe, kukñuä dqanjqä Iqueqä manji, qätä mäwiyqä ikuwiqä. ¹⁰ Inganji nyi, ‘Naqä Iquki, nyi äänä imqäwä?’ tqungä, Naqä Iqu tiinjä qe ändkqeqä. ‘Si ivatuwänätinä, Dämaskasi iu yäpä yänqisa huizä. Iqini ämaqä hñqu, wäunjuä ee-qänäni Nyi sinyqä äteqeunqe, si ktqonqä,’ ändkqeqä. ¹¹ We-huñqä naqänänjä Iquesanji, nyaqä hiñui hea inuwimäkqanqeqe, ämaqä nyitä anä äuminquä iqua, nyi a ämanjqänqä äwäpu, Dämaskasi iu anqatämäukuwiqä” ätukqe.

¹² “Ämaqä hñqu, Dämaskasi iu äpmaminqe. Iqueqä yoqe, Anänasi ique. Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqinyä iqä-qu eä, kukñuä-suqä iunji qänaknä iqä-quvi. Iquenyqe, Israitqä anä-himqä iu äpmaminjuwä iqua, ‘Ämaqä anqänänjä-queqä’ ätminjuwi. ¹³ Iqu äpäqe, nyitänjä qäqi ätqäuepäqe, ‘Tasi-gua Soli iqukiyä, tqä hiñui, anqumä anqä qändñqinyä,’ ändkqeqä. Qänqanji hiñuä äqänätmä, nyi ique hiñuä äqunqeqä.

¹⁴ Inganji iqu tiinjä ändkqeqä. ‘Atqä-awäkauqä Goti Hanjuwä Iqu, si äyä ätekikqeqä. Si Iqueqä äwiñqä iunqänä näqñqä eätnä, Ämaqä suqä jänäni imäkätñqä

Ique hiñuä qunätnä, kukñui, Iqueqä-kiauä tqangutqä iunä, qätä wisñqä ätekikqeqä' ändkqeqä. ¹⁵ 'Ii tiinjä. Nätmatqä si hiñuä äqunätnä qätä äwiyätñi, qokä-apäkä ee-qänänjä iquau, Iquenyqä awä tuäkiqätñänqä hitangiyqä. ¹⁶ Injä etangi si squenjä hiñuä äqännä, pmatñqäwä? Si ävauätnä asñä matñqeqä. Si Iqueqä yoqä tqangti, Iqu asñä äkqiyätä, tqä suqä quvqe, huätä makmäutñqeqä,' ändkqeqä" ätukqe.

¹⁷ "Qänakndani nyi, Jerusälemä iunqä angumä äyapät-mänğanji, hiqäva-imäkqä anj yäpä ingisa äpeyätmä, tääqä ätätmä äpmamänğanji, nyi wätqä enqä-pa ae äqungqeqä. ¹⁸ Nyi Naqä Ique hiñuä qunganga, Iqu tiinjä ändkqeqä. 'Si täqini, Nyinyqä awä tquangtqe, qu qätä makiyqä ipñqä iquwä-qae, si Jerusälemä täunji maqänä ävämatñqeqä,' ändkqeqä. ¹⁹ Kimañi nyi tii ätukqeqä. 'Naqä Iqukiyä, oeyqä! Qu nyinyqä näqñqeqä. Nyi anj aquväqñqeqä ikitmä, qokä-apäkä Sinyqä quuvqä eqiyätqätanguwä iquauñi, guä äkiqiyäutmä, hiqokä täua ätävätmä imäk-minñqeqe, qu näqñqä enäuä. ²⁰ Itanga qu Stipenä, Sinyqä awä ätminqä ique, pizqä päsqanguwännga, nyi "änguiqä" ätätmä qäqiqi ätqäumä, ämaqä iquauqä gquä quäuqe ämiminñqeqä-pqe, qu näqñqä enäuä" ätukqeqä. ²¹ Inğanji Naqä Iqu, nyi tiinjä ändkqeqä. 'Si äutñqinyä. Ämaqä Israitqä qäyä etangi huizi, kiñä nämä pmetanguwä iquauñqä kndowatmqänä' ändkqeqä" ätukqe.

Poli iquä, mäkä-ique miqä naqä iquä, kukñuä ätkiyinqä

²² Ämaqä iqua, Poli iqueqä kukñui qätä äwipiyä-qe, iqu ämaqä huizi iquauñqä tqangqeqä mäwiñqä iqangi, mañä tnänjä ätäpu, "Pizqä päkpiyäl Ämaqä tqe, qua täunji mäpmeqä yätñqeqä" ätkuwi. ²³ E ätpiyi, mañä hiñgänäwa ätäpu, iquauqä gquä quäuqe bi äquvätämäupu, qua hinyanjä äuaquvämäukuwi.

²⁴ Iinjä äqunäqe, mäkä-iqeu miqä naqä iqu, iqueqä ämaqä iquauñi tiinjä ätukqe. “He iqueni, anjä yänänäqñqä iunqä ätuma upiyä! Iqini, he hiqoki, iqu, ‘Nyi suqä iinjä-iinjä imäkätñqeqa’ ätätä awä natätñqänä, täua täwipiyä!” Qokä-apäkä iqua äwqä tnänjä imbu, Poli iquenyqä manjä tnänjä tqanjuwinqä näqñqä änguänä metñqä, ii ätukqe.

²⁵ Itanga qu hiqokä täua täwipñqä, yukä-hipa häundaqä itqätepu, guä kiyiqeqanjuwännga, iquauqä ämiqä yäpä iqinjä iqu qäqiqi tqäuätanga, Poli iqu iqueni tiinjä ätukqe. “Suqe, tiinjä ätnä äwinä. Ämaqä hñqu, iqueqä yoqe, pipa Romä iu äqänä witangutqe, qu iqueni, ‘suqä quvqä-tänjutiya’ tpu, hiñuä qumbñqe, kukñuä ganä mitññqeqa. Inji tängani he nyi ämbäkñqä iquwi, änäänñqäwä?” ätukqe.

²⁶ Mäkä-iqeu miqä yäpä iqinjä iqu, iinjä äyä tqangi äwiyäqe, iqu äwätä, iquau miqä naqä iqueni, tiinjä qe ätukqe. “Si äänä imäkñqäwä? Ämaqä tqu, Romä iutanjä-queqä.”

²⁷ Itanga ämiqä naqä iqu äpäqe, “Si nyi diyä! Si Romä iutanjä iqukitanä?” ätukqe.

Inji Poli iqu, “Auqä” ätukqe.

²⁸ Itanga, ämiqä naqä iqu, “ñqä yoqe, pipa Romä iu qäpñqä, nyi mbqä naqä äwikqeqa” tquanga, Poli iqu, “Nyi oeyqä. Nipai äniñyquanga, nyi ämaqä Romä iutanjä-qunä äyä ekqeqa” ätukqe.

²⁹ Mäkä-iqä, ique yatñqä äväpu, hiqokä täua tävanä-tpu imiñuwä iqua, iqu e tqangi äwipiyi, iqua zä ipu nändi maqänä ätqeukuwi. Itanga iquau miqä naqä iqu, “Poli iqu ämaqä Romä iuta-ñueqä” näqñqä eäqe, iqu ique senqätä guä kiyiyäupñqä ätukqeuta, iqu-pqe zä inä qe ikqe.

Poli iqu, Israitqeu miqä naqä iquau kukñuä ätukqeyqä

³⁰ Mäkä-iqeu miqä naqä iqu, Israitqä iqua, “Poli iqu, ququvqä imäkätñqä iqueqä” ätukuwinqä näqñqä änguänä

metnqä äwiŋqce. Inji awiŋgari, iqu Poli iqueni, guä ewewatäqe, hiqäva-imäkkä naqä iquautä, Israitqä iquau miqä naqä huizi iquautä, tääqä ätuätumeqe, Poli iqueni ätuma, iquauqä hiŋuä iqi pämä ätqätekqe.

23

¹ Itanğa Poli iqu, Israitqä iquau miqä naqä iquauqä hiŋuä iqi, hiŋuä jänä äqunä ätqäüä ätukqe. “Ŋqä nyä-maqäüä, Goti Hanjuwä Iqu hiŋuä ŋqänätanġi, iqa äpqiŋ-jaqänmi, hea tänğa täsuwänä. Nyi suqä quvqä hui, mimäkkä itnqä etanġi, womba miqä itqänänä” ätukqe.

² Iqu iinğa tquanğa, hiqäva-imäkkä naqä Anänasi iqu, ämaqä Poli iqu-tänğa qäqiqi pämä tqäutanguwä iquauŋi, “He maŋä iu päkpiyä!” ätukqe.

³ Itanġi Poli iqu iqueni tiinğa ätukqe. “Si häuiqä a kukuiŋuä qu qua qäpaiqä haqeqä äqiyäqisätqänjuwä-parŋä iinjukui etanġi, Goti Hanjuwä Iqu si-pqe inä kpäsänqiyä. Si kŋui, ‘Nyi kukŋuä-suqä iuŋi qänaknä iquŋqae, ique kukŋuä mitmqeqä’ kŋuä indqänätinä, täqi äyä äpmeŋinyä. Inğaqe, qu nyi ämbäkpnqä täkkä ätuŋi, ii si kukŋuä-suqä iuŋi hŋgisanä inä inyä” ätukqe.

⁴ Ämaqä qäqiqi pämä ätqäumiŋuwä iqua, qu kukŋuä ii qätä äwipiŋi, yatnqä tiinğa äwikuwi. “Si Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkkä naqä tqueni, kukŋuä quvqä ätuŋi, änänänqäwä?” ätukuwi.

⁵ Kimanġi Poli iqu iquauŋi, tiinğa ätukqe. “Tatqä-guäkauä, iqu hiqäva-imäkkä naqä iqueqenqe, nyi maqŋqä eämä, quvqä iqänä. Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, ‘Ämaqä ämeyätŋqä hŋquenyqe, kukŋuä quvqä matqä pam-biyä,’ äyä äqänänä” ätukqe.*

⁶ Israitqä iquau miqä naqä iqua, ämaqä yoqä hŋquaqu qonqä iquautanğa iquayi. Hŋqua, Satyusi iqua hitanğa,

* 23:5 Anġumä Itmakqä 22:28

hñqua, Parisi iquai. Poli iqu iinqä näqñqä eä, mañä tiinjä ätukqe. “Tatqä-guäkauä, nyi Parisi iutañä iqunä eämä, qutä anä ätqäunänä. Nyaqä kñui, tiinjä indqänänänä. ‘Ämaqä ae äpäkonguwä iqua angumä vaupnuwiqä.’ Nyi kñuä iinjä indqänätñqetani, täqi täsä ätqäunänä” ätukqe. ⁷ Poli iqu kukñuä iinjä tqangani, Parisi iquatä, Satyusi iquatä, kukñuä mäkä äumbiyitani, awä qe iwäsänguwi. ⁸ Kukñuä mäkä äunguwi, kiqä quati tiñi. Satyusi iqua, kñuä tiinjä indqänminuwi. “Ämaqä ae äpäkombqä iqua, angumä mävaupä ipñqäuä. Itanga enätqä itä, dñä itä, mäpmetqänä, oeyä.” Injäqe, Parisi iqua nätmätqä iinjä iquauñqe, “naqä-qakuiqä” kñuä indqänminuwi.

⁹ Itanga qu mañä yänänäqñqä ätñiyi, Parisi iutañä kukñuä-suqenqä näqñqä hñqua, pämä ätqäupu, äkasuwä ätäpu, kukñuä yänänäqñqä tiinjä ätukuwi. “Ämaqä tqueqä suqä quvqe, hma etangi äqunäjuna. Iqueni, dñä hñqu ätqutiyä, ä enätqä hñqu ätqutiyä? Ne maqñqe qä.”

¹⁰ Injani mäkä-ique miqä naqä iqu, quwqä kukñui mäkä enqä-pa hunganguwä di naqänänä äyä timäuqangi äqunäqe, qu Poli ique hiyqi-hiyqi ämipu, ique qui imäkñqä iinjqe, zä kiinjä äwiñqe. Iutani, iqueqä mäkä-iqä iquau tiinjä ätukqe. “He äwipu, Poli ique, iquauqä hipa iuta itmepu, neqä anä yänänäqñqä iunqä ätuma upiyä!”

¹¹ Heatqä iqueni, Naqä Iqu, Poli iqu-tänjä qäqiqi pämä ätqäuä, tiinjä ätukqe. “Si zä miqä itnä, pämä yänänäqñqä tqävä! Si Nyaqä kukñui, Jerusälemä iu awä yänänäqñqä ätätqänä-pa, anä-himqä Romä iunä-pqe awä asä inä ttñäñqe qä” ätukqe.

Qu Poli ique, pizqä päsanä-tpu ikuwiñqä

¹² Itanga ziquitäñi, Israitqä hñqua aquvä äqämbiyi, Poli ique äpäkñqä kukñuä naqä-hñqunä imäkuwi. Injani iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqä kukñuä yänänäqñqä

tiinjä hñqu, guä ämäsäupu ekuwi. “Ne iqueni pizqä äpäsätaqänqä, buayätä eqätä mañqä yatunqueqä” ätnjuwi. ¹³ Ämaqä kukñuä ii imäkuwä iqua, kuapänänjä eä, 40 qe ämäwqätäukqe. ¹⁴ Inñani, iqua äupiwi, hiqäva-imäqä naqä iquautä, ämaqeu miqä naqä iquautäñi, tiinjä ätukuwi. “Ne Goti Hanjuwä Iquenyqä kukñuä yänänäqñqä tiinjä hñqu ätätänä eququeqä. ‘Ne Poli ique pizqä äpäsätaqänqä, ymisañä mañqä yatunqueqä.’ ¹⁵ Iñiqe hesä, ämaqä mipñqä aquvä äqänätqänjuwä huizi iquatä, kukñuä ändowätäpu, mäkä-ique miqä naqä iqueni, quanğä tiinjä tupñqäüä. ‘Ne Poli ique yatñqä ävätänä, iqueqä kukñuä quatinğä näqñqä metunquä iñqe, si nenyqä ätuma biyä.’ Inji he iinjä imäqanğpqe, iqu emamätä päqtätanga, ne iqueni äpäsätunquänänjä” ätukuwi.

¹⁶ Inñäqe Poli iqueqä kasiqiyqä hikñiqu, iinjä imäkñqä tqanğä äwiyäqe, iqu äwäqe, mäkä-iqä iquauqä anjä yänänäqñqä iu äpaquvätä, Poli ique awä ätukqe. ¹⁷ Inñani Poli iqu mäkä-ique miqä yäpä iqinjä hñque tääqä ätuätumetä, tiinjä ätukqe. “Hikñä tq, kukñuä-tänjä-qu etanği, hiqä naqä iquenyqä ätuma utñqeqä” ätukqe.

¹⁸ Iinjä etanği iqu ique ätuma äwätä, iqueqä naqä iqueni, tiinjä ätukqe. “Ämaqä, guä äkiqiyäuwä Poli iqu, tääqä ändätmetä dqanği, nyi hikñä tqe ätuma äquvepqänä. Iqu si kukñuä hui ktätñqäüä” ätukqe.

¹⁹ Inñani ämiqä naqä iqu, iqueqä hipa iu a äkiqätäqe, mañitä ätuma äwäqe, iquaquvqä-qeuänä ätqäunya, yatñqä ävätä, “Si kukñuä äkitarñi dtñqäwä?” ätukqe.

²⁰ Inji hikñä iqu tiinjä ätukqe. “Israitqä iqua yatñqä kipñqe, kukñuä naqä-hñqunä ae imäkquwiqä. Aw-inñani si Poli ique, iquauqä ämaqä mipñqä aquvä äqänätqänjuwä iquauñqä ätuma wätñqä diñqä yatñqä kipñqäüä. Inñani qu quanğä ikimäkäpu, ‘Ne Poli

ique yatıŋqä ävätanä, iqueqä kukıuä quatiŋqä näŋıŋqä metuŋqueqä' ktpıŋqäüü" ätukqe. ²¹ "Inäqe si iquauqä kukıui qätä mäwiyqä panä. Iquautanı kuapanänjä, 40 ämäwqätäuquwä iqua, 'Ne iqueni pizqä äpäsätaŋganqä, buayä eqä maŋqä yatıŋqueqä' ätäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä kukıuä yänänäŋıŋqä ii, guä ämäsäupu equwiqä. Si ätuma wiŋanŋa, iqua hänaqä awä iqi zä äpmapu, ique äpäkıŋqäüü. Inı si iquau, 'Auä, ique itumamqänä' tquanŋtqenqä, hiıuä äqämbu äpmeıäuü" ätukqe.

²² I tquanŋa, ämiqä naqä iqu, hikıä ique, "Si kukıuä ii ändıŋıŋqe, awä matqä panä" yänänäŋıŋqä ätuäqe, qe ändowatkqe.

Qu Poli ique, qua miqä naqä, Peliksi iquenyqä ändowatkuwiŋqä

²³ Hikıä ique ändowatäqe, mäkä-ique miqä naqä iqu, ämiqä iqueä yäpä iŋıä iquautanı hıŋquaqı tääqä ätuä-tumeqe, tii ätukqe. "Qe mäkä-iqä 200 iquautä, mäki hosi iu äpmapu iqä 70 iquautä, itanı mäkä-iqä zi quäuqä-tänjä 200 iquautä itmesinyä, näwenyä imäknäpu, heatqä 9 klokä iunı, Sisariya buŋqä wäpıŋqe. ²⁴ He Poli iquenyqä hosi-pqe näwenyä imäkäpu, iqu qui mimäknıŋqä yätıŋqänä, neqä ämineyqä naqä Peliksi iquenyqä äŋguänä ätuma wäpiyä" ätukqe. ²⁵ Inŋanı iqu pipa hui tiıŋä ätätä äqäkqe.

²⁶ "Nyi Klotiusi Lisiyasi iqunä, pipa tä äqiyätmä, qua ämiqä naqä Peliksi iquıŋqä äväwqatqänä. Yoqä naqä qonqä iquki, hiunŋıŋanŋqä.

²⁷ Ämaqä tqueni, Israitqä iqua a äkiqätäpu pizqä päkıŋqä iqanŋuwänŋa, nyi, 'Iqueqä yoqe, pipa Romä iu äqänä äwinä' tŋanŋä äwimi, nyitä, ıŋqä mäkä-iqä iquatä ävätanä, iquauqä hipa iuta itmequeqä.

²⁸ 'Iqu suqä quvqä äki imäkqanı ätqäpiyä' tmä qätä wımqe, ique ätuma, quwqä ämaqä mipıŋqä

aquvä äqänätqärjuwä iquauqä hiñuä iqi ätqäteqeqä.
²⁹ Nyi iquau yatñqä vqanğa, iqua iquauqä kukñuä-
 suqä iutañiqä awä ändquwiqä. Inäqe, suqä iqu
 imäkqanğqenqä ätätqärjuwi, ne ique pizqä päsqänqätä,
 ä guä pmuateqänqätä, hmanjqä. ³⁰ Ini tänğanı, qu ique
 päkpnqä kukñuä zä imäkätqätanğä qätä äwimi, nyi ique
 sinyqä maqänä ändowatqänä. Itanğa ämaqe, 'Iqu suqä
 quvqä imäkqä-queqä' tqanğuwä iquauñi, qu tqä hiñuä
 iqiñi ique kukñuä mitpnqä ätquäqeqä," ätätä äqäkqe.

³¹ Itanji mäkä-iqä iqua, iquauqä ämiqä iqueuä manju
 qätä äwipiñi, qänaknä ipu, heatqä iqueni, Poli ique ätuma,
 anä-himqä Andipatrisi buñqä äwäkuwi. ³² Awınğanı,
 mäki hosi iu äpmapu iqä iqua, Poli iqueni anä-himqä
 Sisariya iunqä ätuma wiqanğuwänğa, mäkä-iqä huiziqua
 iquauqä anä Jerusälemänqä anğumä ekuwi. ³³ Ämaqä
 Poli ique ätuma äwäkuwä iqua, Sisariya iu ätimäupiñi,
 qua ämiqä naqä iqueni, pipa äväpu, Poli ique-pqe, iqueqä
 hiñuä iqi ätqätekuwi. ³⁴ Inğanı ämiqä naqä iqu pipa
 a ätäuäqe, iqu Poli iqueni yatñqä tiñä äwikqe. "Si
 qua äkitanjukikä?" Yatñqä i vqanğa Poli iqu kimanı,
 "Nyi qua Silisiyatänä iqunjqä" ätukqe. ³⁵ Iinä äwiyäqe,
 iqu tiñä ätukqe. "Ämaqä si kukñuä mikitpnqä iquwä
 iqua ätimäuqanğuwänğa, kukñuä tqanğtqe, inğanä qätä
 kimqänä." Iinä ätuäqetanı, Poli iquenyqä, "He anä, ämiqä
 naqä Heroti iqu ämätkqä iu pmuatepiyä" ätukqe.

24

Qu Poli ique, Peliksi iqueqä hiñuä iqi, kukñuä ämitkuwiñqä

¹ Hiunji hipa hnğiñi ae äpäwqanğanı, hiqäva-imäkqä
 naqä Anänasi iqu, anä-himqä Sisariya iunqä äquveqäkqe.
 Iqutänı, Israitqeu miqä hnquatä, ämaqä Romä pmeqä

iquauä kukjuä-suqeqä näqjgä hqjutä, anä äquveqäkuwi. Ämaqä iqueqä yoqe, Tetulusi ique. Qu iqi ätimäupi, ämiqä naqä Peliksi ique äwimepu, Poli ique kukjuä mitpjqä iujä awä näwe ätukuwi. ² Inqani ämiqä naqä iqu, Poli ique tääqä tuätumeqanqa, Tetulusi iqu iquenyqä kukjuä ätipäqiyätä, ämaqä naqä iqueni tiinjä ätukqe. “Ämaqä naqä Peliksi iqukiyä, si yätamäqkä änguänänä äneyätinä, ämineyätqätangnä, mäkä maunqä änguänä äyä äpmejunä. Nätmatqä änguänä mäwiqä iminqe, tängani si kjuä änguänä indqänätinä suqä häni maeqanqä, eeqänäni änguänä äyä äwinä. ³ Ne iinjä äqunätaqänqani, neyaqä äwqe änguänä änenyätjqeqä. Ijqe ne siñi änguiqä naqä-qakuänä äktqunä” ätukqe. ⁴ “Si wäuruä hui-pqe inä imäktjqä etanqi, nyi sitä äpakä matqäuqä imqä itmä, yatjqä tii äkiyqänä. Si qeiqinyä ämineyätinä, neyaqä kukjuä wänjqä hmbu qätä neyä.

⁵ Ne ämaqä tqueni, hiñuä tiinjä äqunänjunä. Iqu ämaqä mäkanqä itä äkasuwä tqä-queqä. Iquesani, Israitqä qua eeqänänä iutanä iqua, äkasuwä ätnäpu, mäkä äyä äunätqänäüä. Itanqa ämaqä, Jisasi Nasäretqätanä Iquenyqä qänaknä itqänjuwä iquaujqe, ‘qu Nasäretqä iquayqä’ ätätqänjuwiqä. Ämaqä tqu, iquauqä ämiqä naqä iquautanä hjqeqä. ⁶⁻⁸ Iqu hiqäva-imäkqä anji, kiyä mätkä imäkätrjqä iqanqi, ne ique a äkiqätqueqä.* I etanqi ne ique kukjuä ämitquenyqä näqjgä matjqeqe, si tqä-täüä ique yatjqä ävätinä, iqueqä manjutani, nätmatqä eeqänäninjä qätä wisjqinyä” ätukqe.

* **24:6-8** Tängani ämaqä näqjqä-tänä hjqua, kjuä tiinjä äyä indqänätqänäüä. Täqini Lukä iqu kukjuä huizi inä äqäqke. Kukjuä ii, tiinjä. “Ne neyaqä suqetanä kukjuä mitanätanä iqanqua, mäkä-iqä iquauqä ämiqä naqä Lisiyasi iqtä, iqueqä ämaqä hjquatä, änemapiyi, yänänäqjqä änavqutäupu, neyaqä hipa iuta ämänätauquwiqä. Itanji Lisiyasi iqu ‘Ämaqä tqe kukjuä mitpjqä iqua, si äkimepu tqä hiñuä iqisa mitpjqeqä’ ätqeqä.”

⁹ Ingarji Israitqä iqua-pqe, iqueuä kukñui yänänäqñqä imäkäpu, “Kukñuä eeqänänjä ii, naqä-qakuiqä” ätukuwi.

¹⁰ Qu iinjä tquanguwänga, qua ämiqä naqä iqu, Poli iqu kukñuä tätñqä, hipa ämenjä ämikqe. Iinjä iqangä, Poli iqu kimanji tiinjä ätukqe. “Quväukuä kuapänänjä iunji, si ämaqä qua täu äpmeñuwä iquau iwäsäutqänjä iinjqe, nyi näqñqä eämä, nyaqä äwqe äñguänänjä nyinjgangi, nyi saqä hiñuä iqisa, ämaqä kukñuä mindqanguwä iquauñqä, kimanji ktmqeqä. ¹¹ Si yatñqä tiinjä imatñqeqä. Tänga qänga hiunji 12 ae äpäwqangä, nyi Jerusälemänqe, Goti Hanjuwä Ique qonjä äwoktäutmä, Iqueqä yoqä haqeqä mamäumqä äyä äyqäqeqä. ¹² Ingarji hiqäva-imäkqä anjä takñjä yäpä yängisatä, anjä aquväqñqeutä, ä anjä ququawä iutatäñi, nyitä, ämaqä hñqutä, kukñuä mäkä äunäta, mäkä vauqumuatqangqe, hiñuä manqänqä äyä itqänjuwiqä. ¹³ Inji kukñuä nyi tänga ämindquwi, naqä-qakui mämäktqeqä ipñqäüä” ätukqe.

¹⁴ “Kukñuä naqä-qakui, awä tii ktmqeqä. Nyi hänaqä Jisasi Iqu ämotquakqä iu qänaknä itmä, neqä atqä-awäkauqä Goti Hanjuwä Iqueä yoqe haqeqä ävauqumuatätñqeqä. Nyi kukñuä ämindquwä iqua, ämaqä hänaqä iu qänaknä itunquä iqunenyqe, ‘Ämaqä huitañuaeäqä’ ätätqänjuwiqä. Injäqe nyi kukñuä-suqä Mosisi iqu äqäkqetä, Goti Iqueqä kukñuä hiñuä-tqä iqua ätäpu ekuwitäñi, eeqänänjä iinjqe nyi quuvqä eqiyätqänänä. ¹⁵ Itangä ämaqä suqä jänänänjä iqä iquatä, ququvqä iqä iquatä, pizqä ae äpäkonjuwä-qe, Goti Hanjuwä Iqu angumä ävauqumuatäniqä diñqe, nyi kñuä yänänäqñqä äwimä, hiñuä äqänmä äpmeñänä. Itangi ämaqä nyi kukñuä ämindquwä tqua-pqe, asä iinjñqeqä. ¹⁶ Iinjñqe Goti Hanjuwä Iqueqätä, ämaqä iquauqätä, hiñuä iqinji, nyi ämaqä jänänjunä himqä diñqe yänjä äqänätqänänä” ätukqe.

¹⁷ “Nyi anä huizi iunji, quväukuä hui ae äpmamitanji, Israitqä Jerusälemä iu äpmejuwä iquauñqä anjumä äyä äppeqä. Ämaqä nätmätqänqä äwa iqanguwä iquau yätamakqenqä mbqä-sua äma äpätmä, itanga hiqäva imäkätmä Goti Ique wimqä äyä äppeqä. ¹⁸ Nyi suqä qäyunänjä iu qänaknä itmä, Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä iqini kiyä mamätqä äpmamänğanji, hiqäva-imäqä anä iu hiqäva imäkmätmä itqätanga, qu änyimepu hiñuä äñqänjuwiqä. Qu hiñuä i äñqämbiyänğanji, ämaqä kuapänäni nyitä anä mäpmeqä ipu, hoaqä maññqä ikqeqä. Oeyä. ¹⁹ Inğanji Israitqä qua Eesiya iutanjä hñquanä, a inğanä äñgiqätkuwiqä. Inji ämaqä iqua nyinyqä kukñuä-tänjä epu imäqäpi, quwqä-quwä nyi kukñuä mindpñqe, saqä hiñuä täqi matqäuwe, suñqäwä? ²⁰ Iqua hma etangutqe, täqi ätqäuänjuwä tqua, nyi Israitqeu miqä iquauqä aquväqñqä hiñuä iqi tqäuätanga, nyaqä suqä quvqenqä qävqä itqänjuwiñqe, awä ktpñqeqä. ²¹ Nyi iquauqä awä iqini pämä ätqäumä kukñuä ätuätmänğanji, mañjä yänänäqñqä tiinjä ätqueqä. ‘Ämaqä ae äpäkonguwä iqua, anjumä ävaupnuwä iunqe, nyi quuvqä eqiyätqänänä.’ Qu kukñuä iquenyqänä yeeqä miqä ipu, nyi kukñuä mindpñqä sä ändma äpqaüä” ätukqe.

²² Ämaqä, hänaqä Jisasi Iqu ämotquakqä iu qänaknä iqä iquauqä quuvqä heqiyqenqätä, suqenqätä, Peliksi iqu näqñqä änguanänjä ae ekqe. Iñinqe Poli iqu kukñuä ae äyä tqanga, iqu Israitqä iquau tiinjä ätukqe. “Nyi heyaqä kukñui qñqanä hemqänä. Mäkä-iqeu miqä Lisiyasi iqu äquvepқанғанji, nyi hiyaqä kukñui, jänä inga emäkiyqämqä” ätukqe. ²³ Itanji iqu iqueqä mäkä-iqeu miqä ique tiinjä ätukqe. “Poli iqueni guä kiyäueqä anä iu äpmuatetnä qeiqinyä miyä. Iqueqä käyämaqä iqua, ique yätamakqä wipñqä, si pmua mimäqä pa, hiñuinä qunyä” ätukqe.

Poli iqu, guä pmuateqä anju äpme, Peliksi iqutä kukñuä ätmijiyinqä

²⁴ Hiunji hui ae äpäwqanğani, Peliksi iqutä, iqueqä apäki Drusilaisä anä äpkiyi. Drusilai, Israitqä iutaniyi. Iqi ätimäyi, iqu Poli ique tääqä tuätumeqanğa, iqu Kraisi Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqenqä tqanğı äwikiyi. ²⁵ Inğani Poli iqu kukñui, suqä jänänänjuinqätä, äwqä äwivauqanğqä iunä mimäkqä iunqätä, Goti Hanjuwä Iqu qänakndanı eeqänänjune kukñuä minetäniqenqätä ätukqe. Poli iqu iinjä tqanğı, Peliksi iqu qätä äwiyäqe, zä itä tii ätukqe. “Si äutñeqä. Qänakndanı, nyi hea hui eätmä, tääqä anğumä ktätmeqämqä.” ²⁶ Peliksi iqu nätmatqä huiñqä-pqe hiñuä inä äqunä äpmamiñqe. Iqu kñui, “Nyi Poli ique hiñuinä qunäwatmqenqä, iqu mbqä hui dapätñqätiyä?” indqänätä, hea kuapanänjä iunı, ique tääqä ätuätumetä, iqutä kukñuä anä ätmijiyi.

²⁷ Peliksi iqu Israitqä iquau aquvänä iwimäkätñqä diñqe, Poli ique guä kiyäueqä anä iunı hiñuinä äqunğqe. Itanğa, quväukuä hñquaqu päwqanğani, Posiyusi Pestusi iqu, Peliksi iquenyqä tñanğqä qe äpmakqe.

25

Poli iqu, “Nyi Sisa iqu nyiwäseyätñqä änyinğiyä” ätukqenqä

¹ Pestusi iqu qua Jutiya iu ämiqä kinganänjä-qu äpmakqä iunı, hiunji hñquaqui-hñque ae äpäwqanğa, iqu anğä-himqä Sisariya iu ävämañı, Jerusälemänğqä ekqe. ² Iqinı hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqä iquau miqä naqä iquatä, Pestusi ique äwimapiyi, Poli ique kukñuä mitpñqä iunğqä ätuäpu, yatñqä tiinjä ävqa äukuwi. ³ “Si ne yätamäkqä neyätñä, qu Poli ique ätuma pññqä tääqä tuvä.” Qu kukñuä iinjä ätukuwä-qe, ämaqä hñqua hänaqä awä imä äpmapu, Poli ique pizqä päkprñqe näwe imäkmbu ätukuwi.

⁴ I tquanguwänga, Pestusi iqu kimaŋi tiinjä ätukqe. “Poli iqu Sisariya iunji guä äpmenä. Nyi iunqä wämqe, qäqiqinjä. ⁵ Inji ämaqä iqu suqä quvqä hui imäkqä etangutqe, hiqä ämeyqä iqua nyitä anä äwitanä, ique iqi kukŋuä mitpŋqeqä” ätukqe.

⁶ Iqu iquatä anä äpmeqe, hiunji 10 mämäwqätäuqänga, Sisariyanqä äquveqäkqe. Awiŋgani, iqu kukŋuä iwäsäuqä anju äpmeqe, qu Poli ique ätuma pŋqä ätukqe. ⁷ Iqu ae ätimäuqänga, Israitqä Jerusälemä yätuta äpawäkuwä iqua, ique qäuiqä ämamäupu, ique kukŋuä ämitäpu, “Iqu suqä quvqä huitanä-huitanä imäkätŋqeqä” ätukuwi. Qu kukŋuä iinjä tqanguwiŋqe, Pestusi iqu, “Quangä ändqäpiyä, naqä-qakuä ändqäpiyä?” kŋuä indqängqe.

⁸ Qu kukŋuä ae ätqanguwänga, Poli iqu kimaŋi tiinjä ätukqe. “Nyi Israitqä iquauqä kukŋuä-suqä iutä, hiqäva-imäkqä anä iutä, itanğa Romätanä ämiqä naqä Sisa iquesäni, quvqä mitqueqä ieqä” ätukqe.

⁹ I tqanği äwiyäqe, Pestusi iqu, Israitqä iquau aquvänä iwimäkätŋqä wiŋgani, iqu Poli ique yatŋqä tii äwikqe. “Ne Jerusälemänqä äyätanä, nyi saqä kukŋui, iqi kiwäsemqe, äŋguätanä?”

¹⁰ Inäqe Poli iqu tiinjä ätukqe. “Kukŋuä iwäsäuqä anä nyi pämä ätqauŋqä tä, ii Sisa iqueqä aniqä. Anä tquenyä nyiwäsepŋqeqä. Si näŋŋqeqä. ‘Nyi Israitqä iquauŋi, suqä quvqä hui mitqueqä itŋqeqä.’ ¹¹ Nyi suqä quvqenqä päkonmqä sätäti, nyi iinqe äpäkonmqeqä. Inäqe qu kukŋuä nyinyqä ätquwi, naqä-qakuä hma sätäti, ämaqä hŋqu nyiŋi, iquauqä hipa iunji, änä mänyivqä yänqiyä. Nyi Sisa iqu nyiwäseyätŋqä änyinğiyä” ätukqe.

¹² I tquanga, Pestusi iqu, iqueqä ämaqä kŋuä iqä vqä iquatä kukŋuä ätpiyi, iqu kimaŋi, “Si ‘Sisa iqu kukŋuä nyiwäseyätŋqä änyinğiyä’ ätŋä-qae, si iquenyqä utrŋqeqä” ätukqe.

Pestusi iqutä, ämiqä naqä Akripa iqutä, kukñuä ätngiyinqä

¹³ Hiunji hui ae äpäwqanğani, ämaqueu miqä naqä Akripa iqutä, kasiqi Benasisä, inäsuaqi Pestusi ique yeeqä wiyñqänä Sisariyanğä qe äpkiyi. ¹⁴ Inäsuaqi hiunji kuapänä iqi pmetanğiyänğa, Pestusi iqu Poli iquenyqä kukñuä näqñqä ävätä, ämiqä naqä iqueni tiinjä ätukqe. “Ämaqä hñque, Peliksi iqu guä äkiqiyäuekqe, guä yqänä äpmenä. ¹⁵ Nyi Jerusälemä iu pmetanğa, hiqäva-imäkkä naqä iquatä, Israitqeu miqä naqä iquatä, ämaqä ique kukñuä mitpñqä ändkuwiqä. Qu nyi iquenyqe, ‘Iqu suqä quvqä imäkkä-qae, hanjä-iqä naqänänjä menqiyä’ tmqä äwiñqeeqä. ¹⁶ Quvaqä äwiñqä iinjä iunqe, nyi kimanji tiinjä ätukqeeqä. ‘Ne ämaqä Romätanjä iquene, ämaqä hñquenyqä iwäsäutaqanğani, “iqu äpäkonanğiyä-qe” maqänä matqä ituñqeeqä. Iqu ämaqä, ique kukñuä ämitätqanğuwä iquauä hiñuä iqi ganä ätqäutä, iquauä kukñui kima tuänqiyä’ ätukqeeqä. ¹⁷ Nyi iquatä täqinyqä ae äpani, äpakänä mäpmeqä imqä itmä, awinğani kukñuä iwäsäuqä anju äpmami, qu ämaqä ique ätuma pñqä ätukqeeqä. ¹⁸ Ämaqä, ique kukñuä ämitminğuwä iqua, pämä tqäuqanğuwinqe, ‘Iqu suqä ququvqänänjä hui imäqanğiyqä’ kñuä änyikqä-qe, oeyqä! ¹⁹ Qu iqutä, kukñuä mäkä äunğuwinqänä ändkuwiqä. Quwqä Goti Iqueä yoqe haqeqä mamäupñqä suqenqätä, ämaqä äpäkonğqä hñquenyqätä äunğuwiqä. Iqueqä yoqe, Jisasi Iqueqä. Inäqe Poli iqu, ‘Ämaqä iqu hänjä äpmenä’ ätukqeeqä. ²⁰ Qu kukñuä iinjä tqanğuwinqe, nyi iwäsäumätmä itmä-qe, nyaqä kñuä indqanğe, ätnänjä iqi matimäuqanği, ique yatñqä tii äwikqeeqä. ‘Ne Jerusälemänğä äyätanä, nyi saqä kukñui iqi kiwäsemqenğä äkingiyä, makinğä iqiyä?’ ²¹ Iqu kimanji, ‘Ämaqä naqänänjä Sisa iqu kukñuä nyiwäseyqanğanqe, nyi guä yqänä pmamqänä’ dqanğa, nyi iquenyqe, ‘Nyi

Wäunjuinqä 25:22 15Wäunjuinqä 25:27

Sisa iquenyqä dowatmqä hänaqänqä qäwqä imqänqanqe, iqu guä yqänä pmetänqiyä, ätkqeqä” ätukqe.

²² Akripa iqu kukjuä ii qätä äwiyäqe, Pestusi iquenji tii ätukqe. “Nyi nqä-näuä, ämaqä iqueqä kukjuui qätä wiyqämqä.”

Inji Pestusi iqu “Si iqueqä kukjuui, awinganä qätä wiyqätñqä” ätukqe.

Poli iqu, Akripa iquesä, Benasisä, kukjuä ätukqenqä

²³ Awinganji, Akripa iquä Benasisä inäsuai ämuas-mänqä änguänäni ämipnäsinyä, yoqä naqe motquaynqä imäkiyi, mäkä-iqueu miqä naqä iquatä, anjä-himqä iutanjä naqä iquatä, qu anjä aquväqñqä iu yäpä yänqisa äpekuwi. Inqanji Pestusi iqu Poli ique ätuma ppñqä tqanji, qu ique ätuma äpkuwi.

²⁴ Inqanji Pestusi iqu tii ätukqe. “Akripa iqukutä, huizi nesä äpmeñuwä eeqänänjä iquendä, he ämaqä tquenji hiñuä qumbiyä! Iquenyqe, Israitqä Jerusälemätanjä iquatä, täqisanjä iquatänji, qu eeqänänji, ‘Iqu häñjä mäpmeqä itä, äpäkonätñqeqä’ yänänäqñqä ätäpu, nyi tääqä ändätqänjuwiqä. ²⁵ Iinjä etanji nyi hiñuä äqunät-mänqanji, iqu äpäkonätñqä diñqe, suqä hui mimäkqä itñqä äqunänqeqä. Iinjä äqunmä-qe, iqu kiqä-kiuä Sisa iquenyqä tääqä tqanji, nyi ique dowatmqä diñqe, kukjuui naqä-hñqunä äyä imäkqeqä. ²⁶ Injäqe, qu ique kukjuä ämitätqänjuwä quatinqe, neqä naqä iqu naqä-qakuinqä näqñqä metñqä iinqe, pipae äänä qämqätiyä? Nyi maqñqeqä. Iinñqe, ämaqeu miqä naqä Akripa iqukutä, ämaqä huizi-pqä iquendä, ne iqueqä mañi qätä ganä äwiyätanä ämoqumetuñquä diñqe, nyi iquenji ätuma äpätmä, heyaqä hipenjuä iqi äyä ätqäteqänä. Iinjä imäkan-itani, nyi pipa qämqenqä näqñqä äñguä mamqänä. ²⁷ Nyi kjuä tiinjä indqänqänä. Nyi ämaqä guä kiyäueqä hñque

ändowatätmänğanı, qu ique kuknuä ämitpçeqqä pipa ätnänjäqi maqiyqä imqe, nyi qämä-qämä imqänä” ätukqe.

26

Poli iqu, Akripa iqueni, iqueqä-kiuänqä ätukqenqä

¹ Inğanı Akripa iqu Poli ique tiinjä ätukqe. “Tqä-täuänqe, si awä nattñqeqä.” I tquanga Poli iqu iqueqä hipa haqä yätqä äma äpeyätä, kuknuä awi tiinjä ätukqe.

² “Ämiqä naqä Akripa iquki, Israitqä iqua kuknuä ämindätqänjuwinqe, nyi tänğanı tqä hipenüä iqisa kima ktmqe, ii änguänäñiqä. ³ Ne Israitqä iqueneqä suqenqätä, nätmätqä ne mikakä ätnätñqueneqätäñi, si näqñqä änguänä eninyä. Iiñinqe, si quamá qeiqi äpmanä, nyaqä kukñi qätä nyisñqenqä änyinjiyä” ätukqe.

⁴ “Nyaqä quamá pmeqä hikñänğa äpmaka äpätñqenqe, Israitqä eeqänänä iqua näqñqä änguänä eänäuä. Nyi ymeqänğanı, ñqä ämaqä iquatä äpmeñqe, inji qänakndani Jerusälemä iu äyä äpmeñqeqä. ⁵ Qu hiñuiqänänji nyinyqä näqñqä ae ekuwitani, äwingangutqe, nyaqä suqenqä awä qäyunä tii ktpñqeqä. Nyi hikñänğata ti ipäqäka äpätñqe, Parisi iquauqä suqä iunä qänaknä itñqeqä. Parisi iquauqä qänaknä iqe, Israitqä huizi iquauqeunji ämäwqätäunä. ⁶ Iinjä etanji tänğanı, Goti Hanjuwä Iqu neqä atqä-awäkau, ‘Iinjä timäunikeqä’ ätukqenqä nyi quuvqä eqiyätmä hiñuä äqänmä äpmeñjä. Inji nyi iinjä äpmeñqenqe, qu kuknuä mindqanğä, nyi täqi täsä ätqäuänänä. ⁷ Israitqä iqueneqä hueqä-himqä 12 iqua, qu Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, mäptqänğatä, heatqänğatäñi, haqeqä ämamäupu, Iqueqä kuknuä asä iquenyqä quuvqä eqiyäpu, hiñuä äqambu äpmeñäuä. Ämiqä naqä iqukiyä, nyi iinqä hiñuä äqänmä äpmeñqenqe, ämaqä iqua kuknuä äyä ämindätqänäuä. ⁸ Hesänä hui, ‘Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä ae äpäkonjuwä

iquaunji, mävuqumuuatqä yänqiyä-qe,' kjuä iiji suñqä indqänätqänäuä?

⁹ Hiñuiqänäñi nyi-pqe kjuä tiinjä äyä änyimiñqeqä. 'Nyi Jisasi Nasäretqätanjä Iqueqä yoqe mäñdi kittqämqä diñqe, nätmätqä kuapänäñi imäkqämqeqä.' ¹⁰ Itanja Jerusälemä iunji, nyi nätmätqä tä imäkmiñqeqä. Hiqäva-imäkqä naqä iqua, 'Si iinjä imäkqätñqeqä' dqanquwännga, nyi Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä kuapänänjä iquau, guä äyä äkiqiyäumiñqeqä. Itanja ämaqä naqä iqua, 'Iquau pizqä päkpiyä' tqanquwännga, nyi-pqä inä ätmiñqeqä. ¹¹ Nyi anjä aquväqñqä yäpä yänqisa äpaquväkitmä, iquau täñjä-huñqä ävätmänğanji, qu Naqä Iquenyqä kukjuä quvqä tññqä kiqutätmä äwimiñqeqä. Tiinjä-pqä imiñqeqä. Nyi iquauñqä äwqä tnänjinä änyinätä, anjä-himqä kiñä nämñji, qävqä ikitmä qui iwimäkmiñqeqä" ätukqe.

¹²⁻¹³ "Nyi iinjä imäkätqätanja, hiqäva-imäkqä naqä iqua, yoqä naqä änyinyuändäpu, 'Si iinjä imäkiyä' ändäpu äñändowatqangä, nyi anjä-himqä Dämaskasi iu timäumätmä qanjä wätqätanja, hiunji quemisqänğanji, qäukuä haqä yätutañji, we naqänänjä äyä huñğanji hiñuä äquñqeqä. We yänänäqñqä äunätä, mäptqä iqueni ämäwqätäukqeqä. We-huñqä iqu, nyitä, ämaqä qanjä anä äumiñquä iquautä, iuäququasitä änaqäkqeqä. ¹⁴ Inğanji ne eeqänänji qua iqi äpäknaqe, nyi manjä hñqu, Israitqä iquauqä kukjuä ätätä, tiinjä dqanji, qätä äwikqeqä. 'Soli iqukiyä, Soli iqukiyä, si Nyi qui suñqä nyimäkätqänjinyä? Si yuki, yaqñquä iu äpästätinä, ga täñjä-huñqe tqä-täuänä äyä ämenyä' ändkqeqä.

¹⁵ I dqanğa nyi tiinjä ätukqeqä. 'Naqä Iquki, si tqukikä?'

Nyi yatñqä e vqanğa, Naqä Iqu tiinjä ändkqeqä. 'Nyi Ämaqä si qui inyimäkätqänjä, Jisasi Iqunä Qäqunjqä. ¹⁶ Injäqe tänğanji, si äväutnä pämä tqävä. Nyi si ätekimqä diñqä äkimeqänä. Si Nyaqä wäunji a äqätätinä, nätmätqä

tänga hiñuä ae äqunäñiqätä, Nyi qänaki mäktquam-niqeqätä, awä ttñänqeqä, ändkqeqä. ¹⁷ ‘Saqa ämaqä Israitqä iquatä, ämaqä huizi iquatä, quvqä ikimäqang-pqängañi, Nyi häñä ikimäkäqumuatmniqeqä. Nyi si iquauñqe, tiñä iwimäkqätñqänä äkndowatqänä’ ändkqeqä. ¹⁸ ‘Iqua hiñuä hiawiqä eqqä-pañä äpmeñuwi, hiñuä äñguä qämbñqä iwimäkñqeqä. Iñä iwimäkqangti, iqua hiawiqä ingisatä, Setänä iqueqä yänänäqñqetä, tuwä äwiyañpu, kñuä äkunmäknäpu, we-huñqä iqinyqätä, Goti Hanjuwä Iquenyqätä, ppñqeqä. Qu iñä iquwi, Nyi iquauqä quvqe huätä ämamäutmä, ämaqä Nyinyqä quuvqä eqiyäpu, Nyaqä ämaqä epqä iquatä, anä pmetp-nuwiqä’ ändkqeqä” ätukqe.

¹⁹ Ingañi Poli iqu kukñuä äpakänä tii, ätukqe. “Ämiqä naqä Akripa iquki, nyi nätmätqä haqä yätutañi hiñuä äqunqä iuñi, tuwä mäwiyaqä itmä, kukñuä awä ätuäkämñqeqä. ²⁰ Kinğanäñi, Dämaskasi pmeqä iquau ätuätmä, qänakñi, Jerusälemä pmeqä iquautä, qua Jutiya iuñi eeqänänä iquautä, itanga Israitqä qäyä etañgi huizi iquautä, awä tiñä ätumiñqeqä. ‘He heqä kñui äkunmäknäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä heqäpiyä. Inñi ämaqe, he iñä ae iquwiñqä näqñqä mapñqe, suqä qäyunä imäkpiyä’ ätumiñqeqä. ²¹ Nyi iñä iwimäkqangqeqeqe, Israitqä iqua, nyi hiqäva-imäkqä anä iu pmetanga, a äñgiqätpiyi, pizqä bäsanä-tpu imiñuwiqä. ²² Nätmätqä eeqänä e ätimäukqetañi, Goti Hanjuwä Iqu yätamakqä nyiyätqätangti, nyi awä ätuätmä, äpmaka äpäñqe, tänga ämaqä yoqä maeqä iquauqätä, yoqä-tänä iquauqätä hiñuä iqi yänänäqñqä ätqäümä kukñuä sä ätqänä. Nyi kukñuä huitañä huisä mätkuä itñqeqä. Oeyä. Kukñuä nyi awi, Goti Iqueqä kukñuä hiñuä-tqä iquatä, Mosisi iqtä hiñuiqänä, ‘Iñä timäuniqeqä’ ätmiñuawä iunqänä ätuätñqeqä. ²³ Qu tiñä ätmiñuwiqä. ‘Kraisi, ne

ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu äteqä Iqu, täñä-huñqä ämetä, äpäkonätä, qua äptepqä iutani anġumñi Iqu-ganä vauäniqeqä. Iqu iinjä itä, Israitqä iquautä, ämaqä huizi iquautäñi, Goti Hanjuwä Iqueqä we-huñqeqä awä tuäniqeqä' ätmijuwiqä. Nyi asä inä ätuätŋqeqä" ätukqe.

²⁴ Poli iqu kukñuä iinjä tuätqätanġa, Pestusi iqu mañä yänänäñqä tiinjä ätukqe. "Poli iquki, si näqñqä kuapänä ämetqänä iutani, qämä-qämä itqänjinyä."

²⁵ I tquanġa Poli iqu kimañi tii ätukqe. "Ämaqä yoqä naqä-tänġ Pestusi iquki, nyi qämä-qämä miqä iqänä. Oeyä! Nyi kñuä anġuä indqänätmä, naqä-qakuä ätqänä.

²⁶ Ii tiinjä. Nyi kukñuä ätuätŋqeqe, eeqänäñi zä mäwiqä etanġi, ämiqä naqä Akripa iqu-pqä qätä äwiyätä, hiñuä äqunäqe, näqñqä ae ämakqeqä. Iiñinqe, nyi zä miqä itmä, kukñuä jänä äyä ätquänä. ²⁷ Ämiqä naqä Akripa iquki, si Goti Iqueqä kukñuä hiñuä-tqä iqua äqäkuwiñqä quuvqä eqiyätqänjinyä, maeqiyqä itqänjinyä? Si quuvqä eqiyätqänjinqe, nyi näqñqä ae eänänä" ätukqe.

²⁸ Inġani Akripa iqu Poli iqueni, "Änäänjñqäwä?" ätukqe. "Hea wänqä ipiñi, nyi Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätmä, Iqueqä yoqä-tänġ emqä nyimäkinyä?"

²⁹ Poli iqu kimañi, "Nyi 'Hea wänqäpñqätiyä, quäuqñqätiyä?' kñuä kuapä mindqänqä iqänä" ätukqe. "Nyi Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tiinjä tumqänä. 'Si äminiyätqänġa-pañi, ämaqä naqä tqutä, ämaqä qätä änyiyätqänjuwä iquatä, anä pmayä.' Itanġa he eeqänäñi, nyitäñi, asänänä iinjä pmetuñquä änyinġi. Inġaqe he guä hikiqiyäuqanġpi pmapñqä diñqe, manyinġqiyä" ätukqe.

³⁰⁻³¹ Inġani ämiqä naqä Akripa iqu tä, qua iu miqä Pestusi iqu tä, Benasisä, itanġa ämaqä qutä anä äpmamiñjuwä-pqä iqua, pämä ätqäpiyi, anġa hiqñqä ique äväma äwäpu tiinjä ätñguwi. "Ämaqä tqu suqä quuvqä hui imäkqäqänqänä,

äpäkonätņqä iunqätä, ä guä kiquyäuņqä iunqe, hman-jqä.”

³² Itanğa Akripa iqu, Pestusi iqueni tiinjä ätukqe. “Iqu, ‘Nyi Sisa iqu nyiwäseyätņqä änyingiyä’ matqä-säpi, guä kiquyäueqä anġi ävämetä, qanyinä pmequäningä.”

Poli iqueqä qanġä Romänqä äukqenqä (27:1-28:16)

27

Qu, Poli ique Romänqä ätuma unġqä, yimbaeu ätkamäupu, äukuwi

¹ Qu nenyqe, “Iqua qua Itali iunqä yimba iu inġanä unġeqä” ätpiyi, Poli iquesä, ämaqä guä äkiquyäukuwä huizi iquautäni, mäkä-iqueu miqä hġqueqä hipa iu äwikuwi. Iqueqä yoqe, Juliyusi ique. Iqu Sisa iqueqä mäkä-iqä 100 iquau miqä ique. ² Inġani ne yimba anġä-himqä Aträmitiumätanġä hġque ätkamäukque. Nesäni, ämaqä Tesälonaika qua Masendoniya iutanġä hġqutä anänji. Iqueqä yoqe Aristakusi ique. Yimba iqu, anġä-himqä, qua naqä Eesiya iu mätnätanġä iquauņqä wätņqä iqanġi, ne äväma äukqe. ³ Awinġani ne anġä-himqä Saitonä iu iuäqämakque. Iqini Poli iqu, iqueqä näueqä iquau äwimetä, iquauqä yätamakqä metņqä diņqe, Juliyusi iqu ique äņguänänġä iwimäkätä, ‘Ħņqä’ ätukqe. ⁴ Ne Saitonä ävämeni, yuņuä änavqutäwqatqanġa, yimba iqu qua Saplusi iunġi tuwä inġisa äpäukqe. ⁵ Itanġa ne qua Silisiya inġisatä, Pambiliya inġisatäni, eqä-pņä iunġi äkeni, anġä-himqä Maira, qua Lisiya iu ätimäukque.

⁶ Iqini mäkä-iqueu miqä Juliyusi iqu, anġä-himqä Aleksandiya iutanġä yimba, qua Itali iunqä wätņqä iqanġqä hġque ämoqumueqe, ne änätmaņi, ique ätkamäukque. ⁷ Inġani ne iqi ävämaņi, hiunġi hġquauņi

yunüä yänänäqqä qungangqä iutani, yimba iunji qanjä qeiqi-qeiqi äukqe. Yimba iu wäunüä imäkkä iqua, wäunüä yänänäqqä iqangä, ne anjä-himqä Nindusi-tänjä ingisa ätimäukque. Iqisani, yunui a änaqiqätätä, ne äwatunque änä maeqä iqanji, eqä-pnjä manjä iuta äväma, eqä-pnjä iu äwani, qua eqä-pnjä awä iqi witanqqä ingisa ätimäukque. Qua iqueqä yoqe, Kritä. Ingisa äwaqe, Salmone iunqä äktäutangqä iu ämäwqätäuani, Kritä iunji mäwqä ingisa ätimäukque. ⁸ Ämaqä yimba iu wäunüä imäkkä iqua, wäunüä tnänjä imäkkangä, ne eqä manji iu äwätänä, anjä hñque qe ätimäukque. Kiqä yoqe, “Anjä yimba iuäqämeqä ängüänänjiqä” ätmijuwi. Ii anjä-himqä Laseatänjä qäqiqiyi.

⁹ Qanjä qeiqi-qeiqi wätqätangu, hiunji kuapänä ae äpawqanganji, itanga hiunji naqä, Israitqä iqua buayä manqä ipnqä pmua imäkkä iqu* ae äpawqanga, hea yimba ängüä uwqe, qäpu ekqe. Iutani, Poli iqu iquaunji, näqqä tiinjä äwikqe. ¹⁰ “Ämaqä iquenyä, nyi näqqä ae ämenjäna. Ne tanga watque, hanjä-iqä naqänänji ämoqumuetanä, nätmätqä kuapänänji qui imäknänjiyä. Yquayänqätä, yimba iinjätänä, matqä iqänä. Neyaqa hänjä-pmeqä-pqe inänjqä.” ¹¹ Inäqe mäkä-iqueu miqä iqu, Poli ique qätä mäwiyqä itä, yimba iu miqä iquesä, yimba iutanjä kawiquesä, qätä äwikqe. ¹² Yimba iuäqämeqä anjä iunji, yunüä naqänänjä qunganga, ängüänänjä hmanjqä. Iutani, ämaqä yimba iu äpmaminuwä iutanjä kuapänänjä iqua, kuknuä naqä-hñqunä imäkäpu, tiinjä ätnjuwi. “Ne anjä täunji äväma, anjä-himqä Piniksi iu ätimäuanä, yunüä naqänänji qäpu qunganganqä, ne iu pmetunqueqä.” Piniksi, ii yimba iuäqämeqä anjä ängüänänjä eä, qua Kritä mäptqä timäuqä

* **27:9** Hiunji iquenji, Israitqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu hanjä-iqä quwqä suqä quvqä iutani huätä ämamäukqenqä kñuä indqänäpu, buayä manqä imijuwi.

mäwqä ingisanji. Iu timäuqänqe, yimba iquauqä hänaqe, inji-ingisa änyä.

Yuñuä naqä äqunätä, eqä ämñga äpekqenqä

¹³ Yuñuä mäptqä timäuqä mäwqä ingisanji, hanuä äqunqanji äqumbiyi, qu, “Ne äwatuñquenqe, qäyunjqä” ätnäpu, yimba a kiqätqä japiñi eyqiyämepu, Kritätänjä iu eqä mañä iu äukuwi. ¹⁴ Injäqe ne kinjä nämä mäwqänğa, yuñuä yänänäqñqä, qua Kritätänjä ingisa ätimäukqe. Yuñuä iinqe, qu, “Yuñuä mäptqä timäuqä mäwqä awä iqisanjä yuñuiqä” ätmiñuwi. ¹⁵ Inğanji yuñui, yimba iqueni, yänänäqñqä yqutäuqanğa, yimbae yuñuä timäuqänğisanqä yikti-yakti mianätani, änä mäwqä iani, ne yuñui yimba ique qäyä yqutäutñqä hiñuinä qe äqunqque. ¹⁶ Ne iinjä iqa äwani, qua wänqä hmbu eqä awä iqi witanğqä-tänjä qäqi ätimäukqe. Kiqä yoqe, Kauta. Ipi ämäwqätäuani, qua ipu yuñui äminyeqanğa, ne wäunjuä tnänjä itanä, yimba wänqä qänaki äpminqä ique eyqiyämakqe. ¹⁷ Inğanji yimba iu wäunjuä imäqkä iqua, ique haqeqi ämaepiyi, guä yänänäqñqä äkiqiyäuekuwi. E imäkpuyi, yimba naqä iqu qui mimäknqä yätñqä diñqe, guä äukoquväpu hatñä äquqotäuekuwi. Itanğa yimba iu wäunjuä imäqkä iqua, “Ne qua naqä Aprikätänjä qäqiqi ätimäutanä, hikä weä eqä yäpä mängisa äwiñqä iu evqänätanä pmenqunä” kñuä indqänäpu, zä kiinjä ipu, tapätapä naqe mändi äquvätqiyawatäpu, yuñui äyqutawatätñqänä hiñuinä äqunquwi. ¹⁸ Inğanji yuñuitä, eqä ämñga äpeyätäqetä, yänänäqñqä äñayqutawatätä, popuä qe änaqikäkqe. Iiñinqe awiñğanji, ämaqä yimba iu wäunjuä imäqkä iqua, yquayi eqä-pñä iu mamäupñqä ipäqäkuwi. ¹⁹ Itanğa awiñğa-mändanji, iqua äwäwa kiinjä ipu, nätmätqä yimba äñguä wätñqä imäqkä iutanji tnämäupñqä ipäqäkuwi. ²⁰ Hiunji kuapänänjä iquauñi, mäptqetä, qätäqueqetä, qaquvqä ktqä pmuätäutqätanğa,

yuñui yänänäqqä änäyqutawatätä, popuä änakiqäka uwqanqeqä, ne kñuä tiinjä indqanqque. “Ne hänjä mäpmeqä, eeqänäñi qui imäknañqunä.”

²¹ Ämaqä iqua buayä mañqä äpmaka päťqätanquwänğa, Poli iqu iquauqä awä iqisa pämä ätqäuqe, tiinjä ätukqe. “Ämaqä iquenä, he nyaqä kukñui qänaknä ipu, Kritä iu mävämeqä-säpi, hañä-iqä naqänänğä tä mänemeqä itä, itanğa nätmatqä eeqänäñi, eqä ique mäwqä iquaningä.

²² Inğaqe tanğani, nyi tiinjä hitmqeqä. He äwqä hañuä enganguti pämä yänänäqqä tqäpiyä. Nesañğä hñqu qui mimäkñqä yänqiyä. Yimba iqunä qui imäkñnñqiyä. ²³ Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä iqunä, Iqueqä yoqe haqeqä ämamäutñqeqä. Itanğa hea tqueni, Iqueqä eñätqä hñqu äquvepätä nyi-tänğä qäqä täqi ätqäuä, tii ändqiyä. ²⁴ ‘Poli iquki, si zä miqä panä! Si äwätñä, ämiqä naqä Sisa iqueqä hipenüä iqi tqäutñqinyä. Qätä tiinjä-pqä inä nyiyä! Ämaqä eeqänänğä, sitä anä äpmeñuwä iqua, qui mimäkñqä ipñqä diñqe, Goti Hanjuwä Iqu saqä tääqe qätä ae äkiyqeqä’ ändqeqä. ²⁵ Nyi Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä tiinjä eqiyätqänänä. Iqu ändqä-pa eeqänäñi ätimäunqiyä. Squ miqä yänqiyä. Iinjä ändqenqe, he qokä iquenä, zä miqä ipu pämä yänänäqqä tqäpiyä. ²⁶ Yuñui yimba ique ävqutawatqanğa, ne qua eqä awä iqi äwiñqä huiu evqänä-tanä pmeñqunä” ätukqe.

²⁷ Heatqä kuapänä 14 iuñi, yuñui eqä-pñğä naqä iu äneyqiyäma ikitqätanği, heatqä quaesqä hiqanğani, yimba iu wäunüä imäkqä iqua, “Yimba iqu eqä mañğätänğä qäqiqi ae ätimäunqiyä” kñuä indqanquwi. ²⁸ Kñuä e indqämbiyi, qu, “Eqä-pñğä yäpä mämñi, mämdiyä, qäqiqätiyä” tpu, iwäsäuqe ätnämäupiyi, kiqä hiqñqe 40 äqunquwi. Yimba wänqäpu nändi tii uwqanğa, qu iwäsäuqe anğumä ätnämäupiyi, hiqñqe 30 äqunquwi. ²⁹ Inğani yimba iqu hikä kuapänänğä knätanğqä iu

evqänätä, qui imäkñqä iinqe, iqua zä wiñgangi, yimba a kiqätqä japiñä hñquaqui-hñquaqui yimba iqueä tuwä iñgisa qe ätnämäukuwi. Iinjä imäkpiyi, mäptqe maqänä timäutñqenqe, tääqä ätqämanmiñuwi. ³⁰ Inñgani iqua yimba ique quwqä-quwänä ävämapiñqä ipu, “Ne yimba a kiqätqä japiñä iqueqä himängisa tnämatuñqueqä” quañgä änatäpu, yimba wänqä ique mämä quveqätñqänä ävquatäwatkuwi. ³¹ Qu injä imäkätqätanguwänga, Poli iqu mäkä-iqeu miqä iquesä, mäkä-iqä iquautä, tiinjä ätukqe. “Ämaqä nänua, yimba tqe ävämapiñqä iquwi, he qui imäkmbñqäuä. Iqua yqänä äpmeñuwi, he qui mimäkñqä ipñqäuä.” ³² Iinjä tquañga, mäkä-iqä iqua, yimba wänqä iqu eqä-prjä iu äpäknätä hiñginäwa äñgua wetñqä, guä ique a kiqätmiñqe ätäväwatkuwi.

³³ Mäptqä timäutñqä iqangani, Poli iqu ämaqä ee-qänänjä iqua buayä bñqä kñuä ävätä, tiinjä ätukqe. “Hi-unji 14 päwäqañga, he ‘Ne äänä nemequtiyä’ tpu hiñuä äqämbu äpmapu, buayä mañqä itqäñuwiqä. ³⁴ Iinjñqe nyi he kukñuä yänjänäqñqä etqänä. He hññä pmapñqä diñqe, buayä hui ämepu bñqäuä. Qätä nyipiyä! Hiqä nyuänjä iutani, dä hñqu qui mimäkñqä yänä. Oeyä. He eeqänänji, hññä pmapñqäuä” ätukqe. ³⁵ Iqu injä ätuäqe, bretqä ämetä, eeqänänjä iquauqä hiñuä iqi, Goti Hanjuwä Iquenyqä ‘äñguiqä’ ätuäqe, änätñqä qe ipäqäkqe. ³⁶ Inñgani ämaqä huizi iqua-pqe äwqä äñguänä imbiyi, buayä ämepu qe äñguwi. ³⁷ Yimba iunji, ne ämaqä 276 äpmamiñque. ³⁸ Qu buayi äwqä änäpäkipiyitani, yimba iqu hañä miqä itñqä diñqe, kuä-witqä yquayä pñqä wiqä iu äwämiñqe, eqä-prjä bu ämatnämäukuwi.

Yimba iqu qui imäkñganga, ne qua iu äñguä ätimäukqueñqä

³⁹ Mäptqä ae ätimäuqanğa, yimba iu wäuruä imäkkä iqua, qua iquenyqä maqqä epu, “Äkiutiyä” tpu ikuwi. Itanji äuktäutangqä yänji hikä weä äyä witangi äqunguwi. E äqumbiyi, qu, “Yimba iqu äwätä iu evqänätinqä diqqe, ne qäyunä imäkatunquätiyä, ä mimäkkä yatunquätiyä?” kñuä indqänguwi. ⁴⁰ Yamwiqä ipnqä diqqe, qu yimba a kiqätqä japiñä† gue mñä ätäväpu, eqä-pñä iu ävquatämäukuwi. Inğanji yimba ique hänaqä ämotquaminiyä iquaquiyqä gue ewepu, itanğa yunui yimba ique ätuma wätinqe qu tapätapä naqä ique anğumä ävatmäkäpu ävquatäwatkuwi. Qu iinjä ae imäkpuyi, yimba iqu hikä weä iqi timäutnqä äukuwi. ⁴¹ Injāqe, yimba iqu hikä weä eqä yäpä mängisa witangqä iu evqängqe. Itanğa kiqä himi hikä weä iu evqänätä iqi pmetanğa, kiqä tuwängisanji eqä-pñä iqu ämnätä äpäsäqisätäqe qui imäkkqe. ⁴² Inğanji mäkä-iqä iqua ämaqä guä äqiyänminuwä iquautanä hnqu eqä ängua äwätä, zä uwqenqä, iquau pizqä päkpnqä kñuä indqänguwi. ⁴³ Injāqe iquauqä ämiqä Juliyusi iqu, Poli iqu häñä-pmeqänqä äwinyätä, iquauqä äwiñqä iutanji, mimäkkä ipnqä iwimäkkqe. Ämaqä eqä-pñä iu ängua uwqänqä näqnqä iquauñi, qu-ganä ikuapmäpu, ängua upnqä ätukqe. ⁴⁴ Itanğa ämaqä huiziquauñi, zä-yänjitä, yimba qui imäkñgqä itä, a ämaqätäpu, ängua äwäpu qänaki iuäqämappnqä ätukqe. Ne iqu änatqanğqä-pa iinjä imäkani, ne eeqänänjä iquene eqä-pñä iutanji, ängüänänjä iuäqämakqe.

28

Poli iqu, qua eqä-pñä awä iqi, Malta iu äpmaminqenqä

† 27:40 27:29

¹ Änguänänjä iuäqämeni, näqñqä tiinjä ekqueqä. Qua eqä-pñjä awä iqi, kiqä yoqe, Malta ivqä. ² Itanqa ämaqä qua iutanjä iqua, suqä änguänäni tiinjä inetquakuwi. Piyä äqiyätä, isqä imänätqätanğqenqä, iqua tä ikepu, ne yeeqä äneyätmakuwi. ³ Inğanj Poli iqu tä hui aquvä ämaqiyätä, tä hänaqä äsätanğqä iu äväuekqe. Qän-jañuä hñqu, tä yäpä inğisa äwäminqe, tä tnänjä uwqanğanğa, yäpaqänğisa ätimäuäqe, Poli iqueä hipa iu hi-quanjä ätutquvä qe äqiyämäminqe. ⁴ Ämaqä iqisanjä iqua, hiñuä iinjä äqumbiyi, quwqä-quwä tiinjä ätñguwi. “Hiñuä qumbiyä! Tqu, ämaqä pizqä päsqä-qu etanği, iqu eqä-pñjä iu mäpäkoñqä iqä-qe, neqä goti suqä quvqenqä kima vqä ii, iqu hänjä yqänä pmetñqä iinjqe, mäwinqä iqiyä” ätkuwi. ⁵ Inğanj Poli iqu qämäkä iquenji, tä iunqä qe ätasäwqatkqe. Inäqe nätmätqä hui iquenji, mäwimeqä ikqe. ⁶ Qokä-apäkä iqua, “Poli iqueqä huiwi ppäkä nyquanğuti, iqu qua iqi äpäknätä äpäkonänqiyä” tpu ipu, hiñui hñganqä äqumbu äpmaminuwi. Iqueqä huiwiunji, nätmätqä hui mäwimeqä äyä iqanği äqumbiyi, “Tqu, goti hñqueqä” ätñguwi.

⁷ Qua tqu-tänjä qäqiqiñi, ämaqä qua iu äpmaminuwär iquau miqä iqueqä quae. Iqueqä yoqe, Pupulusi ique. Ämaqä iqu iqueqä anjuñqä änätma äwäqe, hiunji hñquaqui-hñquenjä iquaunji, änguänä ämineminqe. ⁸ Inğanj Pupulusi iqueqä kaniqu huiwä dñätä, zä-qunätä itä yaqä äwäminqe. Poli iqu ique äwimeqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätuätä, hipae haqeqi äwiyätä, ique äñguä iwimäkkqe. ⁹ Iqu iinjä imäqanğa, ämaqä tänjä-yaqä äwäminuwär, qua iutanjä huizi iqua-pqe, Poli ique äwimeqanğuwänğa, iqu iquaunji äñguä inä iwimäkkqe. ¹⁰ Iqu quñi äñguä iinjä iwimäqanğqenqä, qu neñi, suqä änguänänjinä inemäkkuwi. Qañuä hñquaqu-hñque ae äpäwqanğa, ne yimba iu ävämetunquä iqaunğa, nätmätqä äwa iminquä isua yätamäqä änekuwi.

Poli iqu, Romä iu ätimäukqeqä

¹¹ Ne qua Malta iunji, qajuä hñquaqui-hñque ae äpmenitanji, yimba anjä-himqä Aleksandiya iutanjä hñque ätkamäuätanä äukqe. Yimba iqu yuñuä naqänänjanganji qua iu äpmaminqce. Iqueqä himängisarnji, goti Susi iqueqä ymeqä qäyawä iquaquiyqä ktqä-tänjiqä. ¹² Ne äwani, anjä-himqä Sirakyusi iu ätimäuani, hiunji hñquaqui-hñque äpmaqce. ¹³ Iqinji ävämeni, anjä-himqä Rengiumä iu ätimäukque. Awinğanji yuñuä, mäptqä timäuqä mäwqä ingisa qunğanğa, iqi ävämeni, hiunji hñquaqui qarjä äwani, anjä-himqä Puteoli iu ätimäukque. ¹⁴ Iqinji ne quuvqä heqiyqä iquau äwimeqaunğua, qu ne hiunji 7 anä pmetunquä yatñqä änekuwi. E äpmenitanji, ne iquau ävämanji, anjä-himqä naqä Romänqä äukqe. ¹⁵ Quuvqä heqiyqä Romätanjä iqua, qu nenyqä, “Qarjä äpätqänäuä” tqangä äwipiyyi, hänaqä awä iqi äminatunquä äpkuwi. Inğanji qutanjä hñquatä maketqä aquvəñqä, kiqä yoqe Apiyusi iu qe äminğque. Itanğa huizi iquatänji, ne anjä, ‘Hiqaqä Yakuä Äwämä Uwqä Hñquaqui-hñqueyqä’ ätminjuwä iu qe äminğque. Poli iqu iquau hiñuä äqunäqe, iqu Goti Hanjuwä Iquenyqä “änğuiqä” ätätä, iqueqä äwqe yänänəñqä ämaqce. ¹⁶ Itanğa, ne Romä iu ätimäuani, yäpä ingisa uwqaunğua, ämaqä Romä iu miqä iqua, Poli iquenyqe, “Iqu anjä hñque kiqä-kiuänä pmetanğuti, mäkä-iqä hñqu hiñuä äqunä ämiquätñqeqä” ätkuwi.

Poli iqu, Romä iu kukjuä awä ätuminğeqä

¹⁷ Poli iqu Romä iunji, hiunji hñquaqui-hñque ae äpmetanji, iqu Israitqä iqi äpmaminjuwä iquauqä naqä iquau tääqä ätuätumakqe. Qu aquvə ae äqänğanğuwänğanji, iqu iquauñji tii ätukqe. “Tatqä-guäkauä, Israitqä iqueneqä yoqetä, neqä atqä-awäkauqä suqä-pqetanji, mändi kit-tqämqä diñqe, nyi suqä quvqä hui mimäkkä iminğeqä.

Injäqe qu nyi Jerusälemä iu guä ängiqiyäupu, Romätanjä iquauä hipaeu äpmuatänjikuwiqä. ¹⁸ Itanga Romätanjä iqua nyaqä manj qätä änyiyäpu, nqa suqenqä näqñqä mapñqä yatñqä änyipiyi, hinuä tiinjä äñqänjuwiqä. Nyi pizqä bäkññqä diñqe, nyaqä suqä quvqe aanqä etangi, qu nyi huätä nyivquatämäupñqä ikuwiqä. ¹⁹ Iinjä iqanjuwiñqe, Israitqä iqua, Romätanjä iquau äkasuwä tquanguwänğani, nqa nyämaqeunji, nätmätqä huiñqä kukñuä mitmqe hma qäyä hitangqä-qe, hänaqä miñqä iqangi, nyi 'Nyaqä kukñui, ämiqä naqä Sisa iqu änyiwäseyätñqe' ätkqe. ²⁰ Nätmätqä iinjä, nyi näunänjämä änyimakqä etangi, nyi he hinuä eqänätmä kukñuä hitapmätmä tääqä iinjä etätmeqä. Israitqä eeqänänjä iqua, nätmätqenqä kñuä yänänäqñqä ämepu hinuä äqambu äpmeñuwä iunqe, nyi-pqe inä äqänmä äpmeñänä. Nyi a tä ängiqätänqe, kiqä quati, iquesanänjqä" ätukqe.

²¹ Iqu iinjä tquanga, qu iqueni tiinjä ätukuwi. "Ämaqä Jutiyatanjä iqua, sinyqä awä natpñqe, pipa hui maqiyqä ikuwiqä. Itanga Israitqä iquautanjä hñqu äpätä, sinyqä kukñuä quvqä hui mänatqä ikqe. ²² Israitqä iqunesanjä hñqua, kñuä änyä-häñi indqänganguwiñqä, ämaqä qua eeqänänjä iutanjä iqua, kukñuä ququvqä ätätqänjuwiqä. Ne iinjä näqñqä metunqe, si tqä kñuä indqänqe awä tqangtqe, qätä kiyatunquä äpqunä" ätukuwi.

²³ Qu hiunji hñque atäunjuä ipiyi, ämaqä kuapänäñi, anjä Poli iqu pmetangqä iunqä inga äpkuwi. Qu ziqñitä äpmakuwi, awiyqeunqä äpmetqutpiyä iunji, Poli iqu Goti Hanjuwä Iqunä miqeunqätä, Jisasi Iquenyqätä, näqñqä qeiqinyä äwikqe. Qu Jisasi Iquenyqä näqñqä äñguä ämepu quuvqä hiqäpñqä iunqe, iqu kukñuä-suqä Mosisi iqu äqäkqeutatä, Goti Iqueqä kukñuä hinuä-tqä iqua äqäkuwä iutatä, ämetä, awä ätumiñqe. ²⁴ Iqu awä iinjä ätumiñqä iunqe, ämaqä hñqua, "Kukñuä tä, qäyunä ätqiyä" kñuä

indqänganguwänga, huiziqua iqueqä kukjuinqä quuvqä maeqiyqä ikuwi. ²⁵ Iquauqä awä iqisani, qu kukjuä mäkä äunäpiyitani, ävämapnqä iqanguwänga, Poli iqu kukjuä hui inä qe ätukqe. “Dnjä Änguä Iqu, kukjuä naqä-qakuänäni, tawäkau äyä ätukqeqä. Iqu hinuä-tqä Asayä iqueqä manitani, tiinjä ätukqeqä.

²⁶ ‘Qokä-apäkä iquauqä äwätinä, tiinjä tuvä. “He kukjuä qätä äwika äwäpiyä-qe, kiqä quatinqe änyä maqñqä hipnuwiqä. He hinuä äqungua äwäpiyä-qe, nätmataqä hñquenyqe näqñqä maeqä ipnuwiqä.” ²⁷ Ämaqä iinjä iqua näqñqä änguä mämeqänqe, quwqä nyuäni woyqä ae imaqundängqeqä. Kukjuä qätä änguä mäwiyqänqe, quwqä qäte, ae imaqundängqeqä. Nätmataqä hinuä änguä mäqunquä ipñqe, quwqä hinuä-pqe, ae yämaqundi ingqeqä. Qu iinjä mimäqä-säpi, quwqä knui äkunmäknäpu, Nyinyñqä ängumä quvepqangpi, ga Nyi iquauñi änguä iwimäqämin-jqä.’*

²⁸ Inäqe he näqñqä tiinjä hipñqeqä. Goti Hanjuwä Iqu ämaqä angu itmetñqä imäkätñqerñqe, Iqu ne Israitqä iqune qäyä etanñi huiziquauñqe, kukjuä ae ändowatkqeqä. Kukjuä iinjä, qu qätä wipnuwiqä.” ²⁹ Poli iqu iinjä tqauñi äwipiñi, iqua iquerñi ävämakuwä.

³⁰⁻³¹ Quväukuä hñquauñi, Poli iqu anñ ämätqä kaniqe mbqä ävätä, iu äpmaminqe. I pmetanñqä ämaqä ique äwimeqanguwä iquauñi, iqu yeeqä ävätmetä, Goti Hanjuwä Iqunä ämitñqä iunqä kukjuä, zä miqä, pemä itä, awä ätuätä, itanñi Naqä Jisasi Kraisi Iquenyqä näqñqä äwiminqe. Iqu iinjä tqanñqerñqe, ämaqä hñqu pmua mäwimäqä iminqe.

* 28:27 Asayä 6:9-10

Goti Hanjuwä Iqueqä Kuknui
The New Testament in the Menya language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Menya long Niugini

copyright © 2017 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Menya

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-07-12

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 19 Oct 2021 from source files dated 18 Aug 2021

b1d968ea-da2d-5306-b214-e238bbf38aac